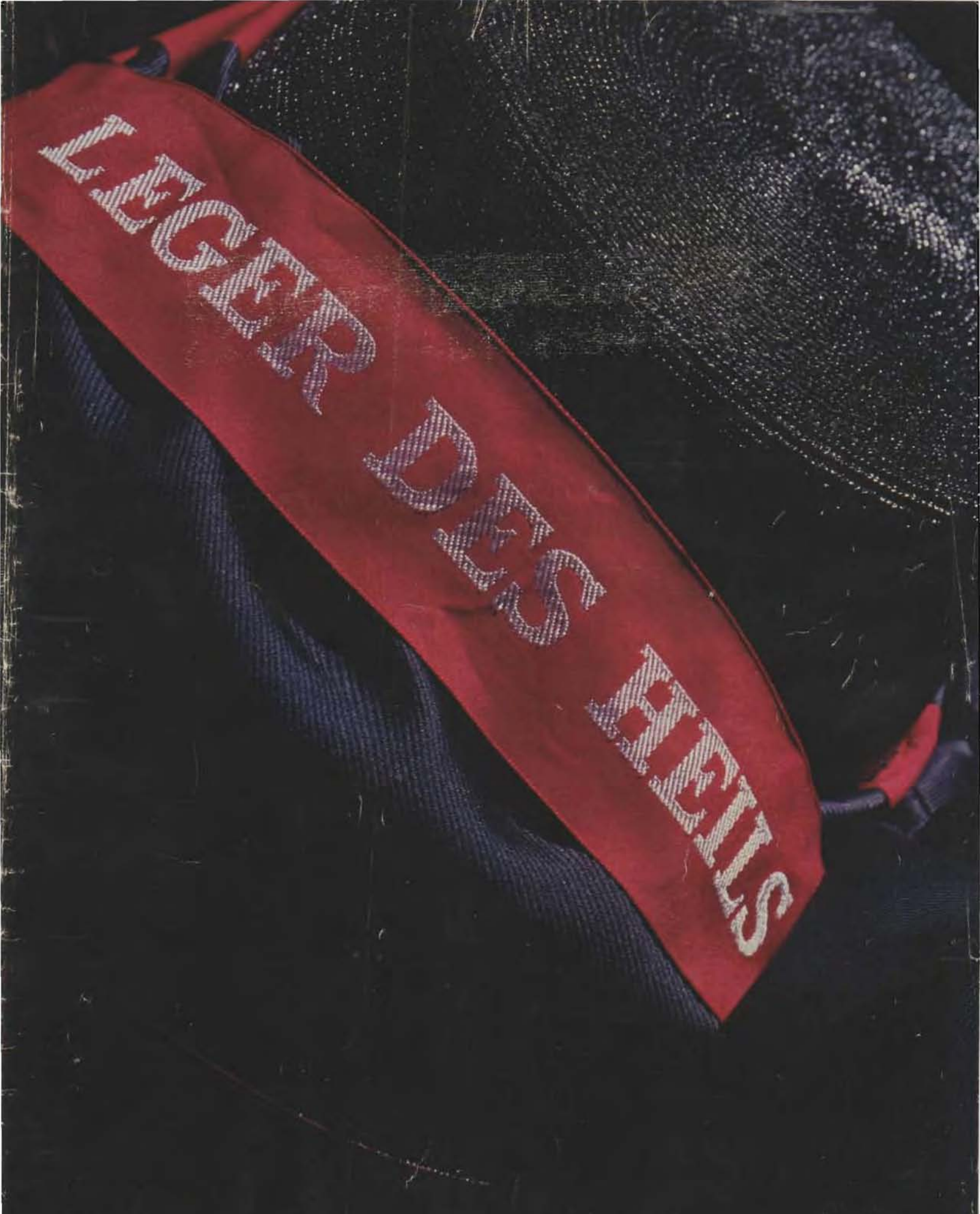

25 DECEMBER 1982 **VRIJ NEDERLAND**

Onafhankelijk weekblad
(met J.M.-De Stem)
opgericht 31 augustus 1940.
Raamgracht 4,
1011 KK Amsterdam,
Postbus 1254,
1000 BG Amsterdam,
tel. (020) 26 23 75.

Redactie: R. Ferdinandusse
(hoofdredactie);
F. Abrahams,
M. van Amerongen,
I. Cornelissen,
Aukje Holtrop,
R. van Meurs, G. Mulder,
F. Peeters, P. Piryns,
Tessel Pollmann,
F. Salverda,
K. Schaepman, H. Smits,
J. Terlingen,
Ursula den Tex,
J. van Tijn, M. van Weezel,
G. van Westerloo;
J. Stoof (buitenland)
F. Barend en H. van Dorp
(sport);
C. Peeters en
Doeschka Meijsing
(literatuur);
R. Sijmons (wetenschap);
H. Arlman, Ingrid Harms
en Elma Verhey, (research);
J. van den Berg,
Martje Breedts Bruyn,
Marian Husken,
Diny van de Manakker,
(eindredactie).
Documentatie: M. Koomen.

© 1982: VN/BV Weekbladpers

Bijvoegsel Vrij Nederland,
nr. 51/52

Vormgeving: Tom Blits
Charlotte Fischer,
Jaap Lieveise,
Reinier Tybout

Omslag: foto Hans van den
Bogaard
Vormgeving: Charlotte Fischer

HET LEGER DES HEILS

Het publiek geeft toch geen geld voor de kerstcollecte om mensen vol te stouwen die al niet meer kunnen?

Ingrid Harms en Tessel Pollmann
Foto's Hans van den Bogaard

De buitenwereld denkt bij het Leger des Heils bijna onmiddellijk aan majoor Bosshardt, 'de Strijdkreet' en de kerstpotten.

Majoor Bosshardt is inmiddels met pensioen en zegt nu: 'Het Leger heeft mijn werk nooit gestimuleerd. Ik heb altijd het gevoel gehad dat er in het Leger jaloezie was vanwege al die publiciteit. Er komen er van het hoofdkwartier nog geen drie hier privé op bezoek.'

Het blad 'de Strijdkreet' raakt het Leger aan de straatstenen niet meer kwijt, maar de kerstpotten worden elk jaar weer goed gevuld.

Waar gaat het geld dat het Leger ophaalt naar toe?

Wat doen de negenduizend soldaten, en de driehonderd officieren in vaste dienst?

Is er nog wel behoefte aan de liefdadigheid van het Leger?

Ingrid Harms en Tessel Pollmann waren welkom bij het Leger, in Vlissingen en op de Wallen in Amsterdam, op de William Booth Kweekschool en het hoofdkwartier.

Ze lichtten de financiën door. De overheid is de voornaamste geldbron, zo bleek. De vijfenzeventig maatschappelijke instellingen van het Leger worden voor honderd procent gefinancierd door het rijk. Van elke gulden die de burger geeft, gaat vierennegentig cent naar het kerkewerk en de bekering, want het Leger is in de eerste plaats een kerkgenootschap.

Met strenge regels: homofilie wordt gezien als een ziekte die voortkomt uit de zonde en wordt binnen het Leger niet getolereerd; de schuldige partij bij echtscheiding moet de organisatie verlaten; ongelijke rangen mogen niet met elkaar trouwen: een kapitein mag bij voorbeeld niet met een soldaat in het huwelijk treden; alcohol en tabak zijn absoluut verboden.

Waarom zijn er toch zoveel mensen in het Leger verslaafd aan hun werk?

Waarom leuren ze tot diep in de nacht met 'de Strijdkreet'?

En wie zijn dat, die mensen die — of het nu hagelt of sneeuwt — met hun tamboerijnen en blaasinstrumenten op straat het Woord Gods verkondigen?

HUGH JANS/65

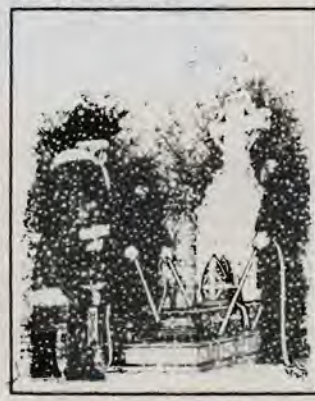
Deze week in de kookrubric recepten voor de resten van de kerstkal-koen

HET LEVEN EEN KERSTBOOM/66

Lodewijk Brunt

Lodewijk Brunt over de nieuwe mode in Amerika: een monogaam huwelijk

YRRAH/67

ZEG EENS Aesculaap/72

Xanthias

De overtijd-behandeling en een nieuwe methode voor de morning-afterpil

Bijeenkomst van de gezinsbond, Utrecht

TERINGSTEIN/73

Gerrit Komrij en Joost Veerkamp

HET GEBROKEN OOR/77

Elmer Schönberger

Elmer Schönberger over het alomvattende Plan van Stockhausen

TERUG-SCHRIJVEN/78

Aad Nuis

Aad Nuis over Anthony Burgess, een jonge Nederlandse schrijfster en de klap op het eind

JAAP VEGTER/79

DE MENSEN WETEN HET niet. De mensen willen het niet weten. Maar het Leger des Heils is een kerk. Het Leger is meer dan een juffrouw op de Wallen die goed doet.

'De mensen horen altijd majoor Bosshardt van de Goodwill praten. De rest, daar valt het spotlight niet op. De mensen weten niet dat we een kerk zijn. En de mensen willen het ook niet horen.'

De acht eerstejaars officieren in opleiding (cadetten) van de William Booth Kweekschool voor officieren van het Leger des Heils zeggen het elkaar na. Het Leger is een kerk.

De directeur van de kweekschool zegt het uitdrukkelijk: ik heb van mijn commandant opdracht ze op te leiden tot evangelist. Dat komt voorop.

Theo Kruisinga, cadet, zegt het heel precies: 'Ik kom uit een godvrezend gezin, geloof was voor mij een automatisme. Op een avond zat ik televisie te kijken, zo maar iets, en opeens ging het voor me leven: het beeld van wat Christus werkelijk is. Christus als verzoening. De wereld in nood die God niet wil, die heeft een geestelijke herder nodig. Honderden keren had ik het gehoord. Nu opeens ging het door mij heen: hē, Kruisinga, daar moet je zelf toch ook wat aan doen. *Want ik ben medeverantwoordelijk voor het geestelijk heil van iedereen binnen de invloedssfeer van het Leger.* Ik hoorde het lied dat ons Nationaal Zangkoor zingt: Ik vraag niet om aards geluk, want ik, ach, ik weet van de wereld van ellende. Geestelijke ellende. Zonde.' Hij zegt ook precies wat hij denkt van het maatschappelijk werk van het Leger: 'Ieder tehuis dat wij hebben, voor kinderen, zieken, bejaarden, moeten we vasthouden, binnen onze invloedssfeer. Al praat je in een kinderbeschermingstehuis maar met één van de honderd kinderen die je onder je voogdij hebt over God, ja, al bekeert zich er maar één in de tien jaar, dan nog is het genoeg.' Dat klopt met de leer van het Leger: het maatschappelijk werk is geen doel op zich, maar een *uitloei* van de evangelisatie. Een middel om de mensen te bekeren.

Theo Kruisinga komt uit een Legergezin. Zijn vader is kolonel, was chef-secretaris van de commandant, de hoogste officier in Nederland. Zijn moeder was ook kolonel. Vanzelfsprekend. Legerofficieren mogen alleen trouwen met Legerofficieren. Echtparen hebben altijd een gelijke rang.

Theo is cadet. Zijn vrouw Trix dus ook. Ze wonen met hun dochtertje in het internaat van de kweekschool in Amstelveen. Iedereen woont intern. Zelfs een deel van de staf. Theo's zusje Netty is ook cadet. Ze krijgen kerkgeschiedenis van hun schoonzusje dat getrouwd is met broer Siep. Die is officier, werkt op het hoofdkwartier. Zus Rinske is de directie-assistente van de directeur van de Reclassering van het Leger. Haar man is maatschappelijk werker bij het Leger. Zulke families zijn geen uitzondering. De helft van de cadetten komt uit Legerfamilies.

Een cadet wordt opgeleid om te werken onder de *eigen* mensen, de reeds bekeerde, de soldaten. In een van de achtennegentig korpsen in Neder-

land. Een korps is wat protestanten een gemeente en katholieken een parochie noemen. De opleiding tot herder van de eigen kudde, dat is het *eerste* doel. Zoals Theo Kruisinga dat zelf ook al voelde. Daar ligt je verantwoordelijkheid. De opleiding van het Leger klopt daarmee: die vindt helemaal plaats in *eigen kring*. 'Het is,' zegt een ex-officier, 'alsof er een deur achter je dichtgaat. Op de kweekschool ben je heel ver af van de wereld. Het is heel emotioneel, het gaat heel sterk om het beleven, het is heel vergeestelijkt. Als je op je eerste stage gaat, valt de helft al van je af. Als je klaar bent en het veld in gaat, valt de andere helft van je af. Van die speciale sfeer die er heerst. Dat onwerkelijke.'

'O,' zegt soldaat Henny Tinga die op de Wallen werkt, 'ik wou dat wij eens op de kweekschool werden uitgenodigd, om te vertellen wat het werk in de werkelijkheid is. Maar daar is geen sprake van.'

De huisregels zijn niet mis voor de cadetten die tussen de drieëntwintig en dertig jaar zijn. Sommigen hebben verantwoordelijke banen gehad als verpleegster, administrateur, bezigheidstherapeut. Halfzeven op, dagopening, lessen, eten, corvee, lessen, eten, tijd voor je zelf, dagsluiting. Halfelf binnen zijn. Ieder weekend werken — op zondag naar een korps om de leer in praktijk te brengen. In het internaat: altijd in het donkerblauw, op zondag in uniform. Sieraden en make-up bestaan niet meer. De meerdere is *u*, niet *jij*. Het is al een stuk vrijer dan vroeger: vijftien jaar geleden moest je toestemming vragen om een brief te posten.

De cadetten zijn nog in de fase van, zoals een oudere officier het uitdrukt: 'Het gevoel dat ze moeten zijn zoals ze in de ogen van de anderen willen zijn. Vroom. Ze denken van elkaar dat dat moet. Het is een heel sterk groepsproces in het begin. Na een paar maanden komen de irritaties wel — ze wonen allemaal op kleine kamertjes vlak naast elkaar op dezelfde gang. Dan gaat dat wereldvreemde er wel weer af.'

Het programma is er wél op gericht, op het helemaal geïnvolveerd raken in het eigene van het Leger. Vlak na de oorlog, zegt directeur majoor Drijver, kwam er nog wel eens een rabbi, een pastoor en een dominee om te praten. Nu niet meer. De docenten zijn *eigen*, de mensen die lezingen komen houden zijn *eigen*, de cadetten zien de eerste tien maanden geen mens buiten het Leger. Althans, niet vanuit de kweekschool. Ze leven afgeschermd. Majoor Drijver: 'Ik ben hier pas, en het valt mij mee. Ik dacht dat het nog afgeschermd was. In Engeland is het nog veel erger.' In Engeland is het internationaal hoofdkwartier van het Leger, in het Victoriaanse Engeland gesticht door William Booth en nog steeds de sporen van die tijd dragend. Majoor Drijver: 'Het Leger wil toch zijn eigen karakter houden, we willen ons zelf zijn hier, wij hebben een eigen stijl ontwikkeld. Wij maken de cadetten hier vertrouwd met wat het Leger nog meer inhoudt dan de rand en de buitenkant.'

Het programma van de opleiding is door de traditie vastgelegd.

Niemand wil het echt veranderen, ondanks het feit dat de helft tot driekwart van de officieren

voor hun pensioen het Leger al verlaten hebben. Het Leger heeft een eigen taal. Eigen leerstellingen. Orders en reglementen. Liedboeken. De ethiek is samengevat in *De standpunten*, de brochure van het Internationaal Hoofdkwartier waarin thema's als abortus, euthanasie en alcohol worden behandeld. Een eigen theologie. De cadetten krijgen er les in. In het programma: niets in de richting van sociologie, psychologie, maatschappijleer. Het is alles theologie, bijbelkennis, preekkunde, muziek, praktisch werk en pastorale zorg. Daar zit wat moderne gepyschologiseerde gesprekstechniek in. De cadetten lezen geen kranten, behalve pagina twee van *Trouw*, het kerkelijk nieuws, dat is verplicht. Weekbladen zijn er niet, voor zover ze weten. Een herinnert zich dat er eens een *Hervormd Nederland* in de lectuurbak lag. Een ander heeft de *Margriet*. Voor boeken lezen is geen tijd, zeggen ze. Zij zijn vol godsvertrouwen wat betreft hun werk, later, in de echte maatschappij. Yke Muller, cadet, zegt het goed: 'Als het met het geestelijke in orde is, komt het maatschappelijke vanzelf mee.'

De lessen duren in totaal vijftien maanden plus een half jaar stage. Dan ben je theoretisch voldoende onderlegd om geestelijk herder te zijn. Vroeger knapten er vlak na de kweekschool jonge officieren af op de praktijk. Nu zijn er vervolgcurssussen bijbelkennis die vanuit de kweekschool worden geleid, en iedere paar maanden op het vormingscentrum van het Leger. Dat helpt. Er lopen er niet zo veel meer weg. Dat mag ook niet, want nog nooit zijn er zo weinig cadetten geweest als dit jaar. Vier meisjes en twee echtparen.

De cadetten zijn makkelijk ontroerd, ze getuigen in de lessen van hun geloof, soms met trillende lippen. De lessen zijn een mengsel van kennisoverdracht en verkondiging. Telkens weer. Les na les. Zoals kapitein Beatrix de Vries tijdens een les zegt als zij Mattheus 14:12-21 behandelt, waar immers staat: *En Hij zond twee discipelen uit en zeide tot hen: Gaat naar de stad en er zal u een man tegenkomen die een kruik water draagt. Volgt hem.* 'Die man die die kruik draagt, nou ja, sommigen hechten daar veel belang aan, die kunnen daar als exegeet boeken vol over schrijven, maar ik heb daar geen behoefte aan. Als je d'r lol in hebt, moet je het niet laten, maar het gaat er ons toch om dat we komen waar we wezen willen: bij de Maaltijd voor de kruisiging. En uiteindelijk bij het Getsemangebouren. Bij de Maranatha, de Heer is opgestanden. Het geeft allemaal aan dat de Heer met Zijn geweldige Werk doorgaat, Zijn lijden, Zijn verlossingswerk, het is de volheid des tijds, de Schriften moeten vervuld worden.'

Het Leger had nooit een theologie vol geleerdheid. Het Leger komt voort uit het methodisme, en dat is weer een achttiende-eeuwse reactie in Engeland op het stijve, het cerebrale en het formeel-koude en klassebewuste van de Anglicaanse kerk. Het methodisme was een volksgodsdienst. William Booth stichtte zijn eigen afgescheiden kerk nadat hij de methodisten verlaten had, maar de grondslagen waren dezelfde: de mens heeft een vrije wil en God staat klaar om hem te redden. De mens moet willen. Hij

Majoor Drijver, directeur van de kweekschool, tijdens de les, Amstelveen

moet met zijn God een persoonlijke band opbouwen. Hij moet zich overgeven aan zijn God, ook in lied, muziek en tamboerijnginkel. Het methodisme vond later zijn weg naar het zuiden van de Verenigde Staten — de warmbloedigheid, de religieuze extase, de gebedsgenezing van de Pinkstergemeente, het profeteren en het spreken in tongen — het ligt allemaal om de hoek van methodisme en Legerleer.

Al die warmbloedigheid bedekt iets anders: het fundamentalisme. Dat betekent: de bijbel is het fundament, neem de bijbel letterlijk, leef er letterlijk naar. Ook op de kweekschool hoor je verwijzingen naar het ongelijk van Darwin. De schepping, zoals kapitein De Vries zegt, moet wel door een *Mastermind* gemaakt zijn. Langs de weg evolutie is zij niet te begrijpen. Het fundamentalisme, dat in het Leger zeker niet extreem wordt aangehangen, zorgt voor de rechtlijnigheid van de leer.

Maar vóór alles is de leer dat ieder mens een persoonlijke band met de Schepper moet onderhouden. En persoonlijk betekent niet: subjectief. Nee, dat betekent: laat God tot je spreken, denk niet dat je door eigen offers Zijn reddingswerk nog eens opnieuw kunt doen, want Hij heeft Zijn verzoeningswerk al gedaan voor jou. Yke Muller zegt het zo: 'Je moet aanvaarden dat de redding op zich volbracht is op Golgotha. Je geeft je over aan de Heer. Dat heeft wél consequenties. Dat kost zoveel strijd. Omdat Satan er

ook nog is. Die vindt het niet zo leuk dat wij voor de Heer gekozen hebben.'

HET IS ZEVEN UUR IN DE avond en het motregent in Amstelveen. Vanavond is er openluchtevangelisatie in het winkelcentrum en de hele kweekschool gaat mee. Dat wil zeggen: de acht cadetten, vier docenten plus majoor Drijver. En de mensen van het korps Amstelveen zelf.

We zijn alles bij elkaar met twintig mensen, vier mannen (allemaal van de kweekschool) en zestien vrouwen.

Het Leger is, behalve in zijn top, heel sterk een vrouwenorganisatie.

Theo, cadet van de kweekschool, draagt de vlag van zijn jaar: *Dienaren van God* staat erop. Iedere nieuwe lichting krijgt van de generaal in Londen een naam mee: de Overwinnaars heet het ene jaar, de Strijdhartigen heet het andere jaar. Dienaren van God heet de lichting 1982-1983, en die naam wordt gedragen door cadetten van Johannesburg tot Amstelveen.

We marcheren achter de vlag van het Cultureel Centrum naar het pleintje voor de Albert Heijn. Boodschappenwagentjes op het parkeerterrein ratelen — bonk-bonk-bonk over de straattegels — ritmisch mee met het geluid van onze accordeon. Wij lopen in rotten van drie, en zingen tot we voor Albert Heijn stoppen. Dan maken we een halve kring terwijl Jan-Paul (cadet) de laatste hand legt aan de microfoon.

Nu kan het beginnen. Het is de eerste openlucht

van de cadetten en ze zijn nerveus. Ze hebben vanmiddag geoefend voor vanavond, met stukjes preek die ze in de zaal moesten opzeggen, en daar wilden ze de verslaggever liever niet bij hebben. Dat is te begrijpen.

We zingen.

Mijn God is waarlijk God voor mij

Een blijde werk'lijkheid is Hij

Hij leeft en geeft mij daagelijks kracht

Van Hem is 't dat ik mijn Heil verwacht.

Er staan zeven mensen te kijken: een mevrouw met een plooirok en een bruin leren jasje, twee Surinaamse vrouwen, vier tieners met spijkerbroeken en jacks.

De cadetten spreken hen toe. Ze hebben vanmiddag in de les homiliek (preekkunde) geleerd te spreken in vergelijkingen. Die les passen ze toe. Nettie komt naar voren, in haar hand een rood stalen koffertje, een vrolijk koffertje. Dat symboliseert de reis die wij allen maken door het leven. Ze legt het koffertje onder de lantaarns van het winkelcentrum op de grond en zegt door de microfoon dat wij allen op onze reis gidsen en tekens nodig hebben, een aanwijsbord, of een aanduiding dat er aan de weg gewerkt wordt. Ze bukt zich om zo'n verkeersbord, dat zij zelf heeft gemaakt, te voorschijn te halen. En zij vertelt van de reis waar wij problemen kunnen ontmoeten, en zij haalt weer een ander verkeersbord te voorschijn dat ons de weg wijst naar de plaats waar wij heen willen. En zij vertelt hoe iedereen op zijn reis ook voor die innerlijke vraag komt te staan: *waarheen, waartoe*. En zij haalt het bord te voorschijn waarop het

staat: JEZUS.

Het is een klassieke preek, met vergelijkingen. Alleen, voor straatgebruik deugt hij niet. De meneer met de paraplu die even bleef luisteren, loopt verder, de drie gieschelmeiden met hun hondje ook. De mevrouw met het bruin leren jasje en de plooirok heeft nu ook een paraplu opgestoken en ze is nog steeds de enige die staan blijft.

We zingen weer een lied, 'Ik mag komen tot de heiland', en dan zal officier Slingerland, officier en docent aan de kweekschool, getuigen. Hij doet het kort en beeldend, vertelt over zijn ouders die in het Leger waren, en zijn thuis waar het warm en vriendelijk en gezellig was en waar nooit een druppel drank vloeide. Dat spreekt aan. De mensen die nu stilstaan, blijven ook staan. Dan lopen ze door.

En wij zingen nu weer dat Jezus komt.

'Doe dan je fiets maar op slot,' roept een jongen. Jan-Paul moet erom lachen en vraagt: 'Waarom?'

'Hij komt toch als een dief in de nacht?' zegt de jongen.

De openlucht duurt een uur. Het laatste kwartier heeft er niemand meer stilgestaan bij het Leger, behalve dan die ene mevrouw met het leren jasje en de plooirok en nu dan ook haar paraplu. In het busje terug vallen de cadetten bijna over elkaar heen van de zenuwen, zoals kinderen na het toneelstukje. 'Oóóó, hebben jullie dat gehoord, dat ik dat stukje vergeten was uit Philippenzen?'

'Ja, maar het hinderde niks, hoor, je kwam toch goed uit.'

'Ja, echt? O, ik was zenuwachtig, jo. Pas toen ik klaar was bedacht ik me opeens van die tekst uit Philippenzen.'

'Ach, jo, echt, niemand heeft gemerkt. Je kwam echt zo óók heel goed uit.'

Om halftien is er dagsluiting. In de recreatiezaal ligt iedereen op de knieën, behalve Trix die zwanger is. Jan-Paul bidt voor: 'O, Heer, dat wij toch een weg mogen vinden om de jonge mensen te bereiken. En laat ons bidden voor de vrouw met dat leren jasje die de hele tijd bij ons bleef staan, misschien is het in de lijn van de Heer dat wij haar op een zondag bij ons in de korpszaal zien verschijnen.'

De anderen, met bevende lippen en trillende oogleden, zingen het lied mee dat hij aangeeft en als het lied uit is, begint een van de cadetten spontaan hardop te bidden: 'O, Heer, dat wij een lijn mogen zien waarlangs wij de jonge mensen mogen bereiken.'

Een ander valt de cadet bij, om steun en kracht van de Heer, om dank te betuigen dat wij vanaavond tot zijn lof mochten zingen, maar vooral ook om de weg te vragen waarlangs de jonge mens benaderd kan worden.

Als de dagsluiting afgelopen is, moet Jan-Paul nog even nalachen om die jongen die sprak van Jezus 'als een dief in de nacht'. Natuurlijk, ook Jan-Paul weet dat het niet Jezus is, maar de Dood, die als een dief in de nacht komt. 'Maar

toch,' zegt hij, 'je bent al dankbaar als het woord Jezus al is het nog maar zo'n kleine echo bij zo'n jongen oproept. En zo'n kreet als een dief in de nacht geeft toch aan dat hij nog enige weet heeft van de bijbel.

Dan is er misschien toch enige grond waarop je kunt verder bouwen.'

WIL EN WIETSKES OMLO ZIJN luitenant en luitenant in Vlissingen. Ze zijn achttwintig en dertig jaar. Zij wilde vroeger altijd graag een boetiekje, hij beheerde het postkantoor van het Vredespaleis in Den Haag. Ze misten iets. Ze zochten. Ze wisten in welke richting, hun beider ouders zijn heilssoldaten. Ze werden officier. Na twee jaar waren ze het, en op een dag stonden ze in Drachten. Dat had de commandant bepaald, en hij had het meegedeeld in de grote samenkomst nadat ze het Verbond hadden ondertekend.

Wietske en Wil. In Drachten. 'Meteen ging daar de telefoon, of we dit en dit wilden regelen. Een jongen, de jeugdleider kwam binnen om te zeggen dat hij afzei, hij kwam niet meer naar het Leger voortaan. We gingen metéén aan het werk.

Wat ik wel eens moeilijk vind: dat oudere mensen met grote problemen alles van je verwachten. Ze komen naar jou, de officier toe; als soldaat was ik zelf ook gewend alles aan de officieren te vragen. De mensen verwachten dat je boven ze staat, ze denken toch dat je anders bent dan anderen.'

Drachten ging goed. Ze bouwden een nieuwe korpszaal, met een noodlogies erbij. Vijfentwintig korpsen in Nederland (van de bijna honderd) hebben een noodlogies en het hoofdkwartier bevordert dat, bang als het is dat, zoals de vorige commandant, Nelting, zei, het Leger alleen maar 'een naar binnengericht kerkje zal worden'.

Toen de nieuwbouw in Drachten klaar was, gingen luitenant en luitenant Omlo naar Vlissingen. Een B-korps, dat wil zeggen tussen de honderd en tweehonderd soldaten. Op papier dan. In feite zijn er nog zeventig op de rol in Vlissingen, maar er zijn er veel minder actief. Het is een subsidiekorps geworden, er moet dit jaar wat geld (veertienduizend gulden) van het hoofdkwartier bij.

Van de achttienentwintig korpsen in Nederland hebben er veertig minder dan honderd soldaten, eenenveertig minder dan tweehonderd soldaten en zeventien hebben er meer dan tweehonderd soldaten. Per korps zijn er gemiddeld veertig tot vijftienveertig soldaten die wat willen doen.

Vlissingen ziet af en toe soldaten verdwijnen — bevordert tot heerlijkheid (overleden dus) werden er in 1980 twee. Soms worden soldaten van de rol afgenomen omdat ze nooit meer komen. Dat doet de censusraad. De censusraad bestaat uit plaatselijke officieren (ouderlingen), dat wil zeggen soldaten die onderafdelingen leiden: de zangbrigade, het muziekkorps of de bejaardenclub. Die komen eens in de drie maanden bijeen, en spreken één voor één de namen uit van allen die op de rol staan. Of er iemand van de rol afgenomen wordt, beslist de divisie-officier die over zo'n dertig korpsen, in eenzelf-

de regio, het beheer voert. Als een soldaat gaat scheiden, krijgen tegenwoordig beide partners een schorsing van zes maanden opgelegd; in die tijd mogen ze geen uniform dragen. Wie homofiel is (of beter: blijkt) en ook 'seksueel prakti-zeert' wordt afgenomen: 'Homofilie komt voort uit de zonde, zoals ook ziekte uit de zonde voortkomt. God heeft dat nooit zo bedoeld in den beginne,' zegt Omlo.

De censusraad is niet overactief met het afnemen van de rol. Hoe minder mensen, hoe minder aanzien. En het hoofdkwartier zal op den duur korpsen moeten sluiten, want het Leger is, rationeel gezien, over-staffed met honderdvierenzeventig korpsofficiëren als ambtsdragers voor viereenhalfduizend actieve soldaten in achttienentwintig korpsen.

Hoewel de Omlo's maar een kleine kudde hebben, zijn ze altijd druk. Iedereen komt of belt op als het hem goeddunkt: de arme sloeber die een pak wil en de bankdirecteur met zijn problemen die komt uithuilen. Wil en Wietske hebben gezien hoe andere officieren eronderdoor gingen en zijn daar alert op. Voor haar komt het gezin primair. 'Mijn eerste taak is zorgdragen voor de kinderen,' en er is in huis werk genoeg want ze hebben twee peuters.

Hij vindt dat een goed geordend gezin hem ook ten goede komt, want ook hij heeft het druk. Iedere maand gaat er een rapportage naar zijn superieuren: zoveel huisbezoek, zoveel mensen in de samenkomst. Als je goeie statistieken hebt in je rapportage, krijg je bij je volgende aanstelling een betere post. De norm voor de ware sterkte van een korps is vooral de opkomst op zondagmorgen.

De avondsamenkomsten zijn, zoals overal, het slechts bezocht. Vooral de televisie zal de schuldige zijn, meent Wil Omlo. Hij gaat de samenkomsten nu op zondagmiddag om vijf uur zetten, kijken of dat beter gaat.

Ook begint hij in Vlissingen de actie *Twee aan Twee*: in een wijk wordt ieder huis, met de *Strijdkreet*, door twee mensen bezocht. Burgers worden uitgenodigd voor de samenkomst. Broeder Moraal, een oudere soldaat, is er door ervaring somber over: 'De vorige officier en zijn vrouw hebben dat ook gedaan. Op een avond zou ik op hun kinderen passen, ze zouden in de nieuwe wijk waar ze ieder huis hadden bezocht met een uitnodiging en de *Strijdkreet*, een samenkomst gaan leiden. Ze waren zo weer terug. Er was niemand gekomen.'

Wietske en Wil Omlo hebben tal van ideeën over wat er gedaan zou moeten worden. Een noodlogies bij de korpszaal — waar geen geld voor is. Thuislozenzorg — die al gedaan wordt door de Pinksterbeweging van broeder Lentink. Een passantenverblijf — ook al aanwezig in Vlissingen, en ook weer van broeder Lentink. Drugsopvang — die er was, en door het Leger weer is afgestoten omdat er methadon werd verstrekt. De coördinator nu is een lid van de Pinksterbeweging van broeder Lentink.

Wietske en Wil Omlo zijn van goede wil, ze zouden wel van alles willen beginnen. Ze doen al mee aan een experiment: opvang van slachtoffers van misdrijven. Bedacht en opgezet door

het professionele maatschappelijke werk van de Legerreclassering in Middelburg. Wietske en Wil hebben tegelijk hun handen al vol. Veel mensen in het Leger zijn dravers. Van de top tot de basis heeft het Leger nerveuze, gehaaste mensen die met moeite een uur vrij maken in hun agenda omdat ze weer vóór moeten: vergaderen, overleggen, leiden, besturen, beheeren, op huisbezoek, openlucht, straatzang, maatschappelijk werk. Over alles moet vooraf gepraat worden, onder de druk van de democratiseringsgolf in Nederland, en het leidt alleen tot meer werk. *Want de tegenhanger van overleg is er niet. Er is geen delegatie.* Er worden geen verantwoordelijkheden écht overgedragen. Nergens. Wie hoger is, heeft de verantwoordelijkheid. Punt. Uit. En dan kun je je doodlam vergaderen — als de structuur zo is, heeft het weinig zin.

Het werk in het Leger is slecht gestructureerd. De officier leert op de kweekschool niet wat zijn rol is. Kapitein Slingerland, nu docent aan de kweekschool: 'Ik was drie maanden na mijn eerste aanstelling overspannen. Ik wist niet dat ik met mijn handen af moest blijven van anderen huwelijksproblemen waar je zelf toch niks aan kon doen. Je wist niet dat je de mensen moest doorverwijzen, hoe je ze moest doorverwijzen. Je leerde op de kweekschool dat je álles moest kunnen — dat is ook de leer van het Leger, dat je álles moet kunnen en óveral inzetbaar moet zijn. En je dacht dat je als een reddende engel moest rondgaan. Ik ging eraan kapot. Het is nu nog zo: ik ben als een ijzeren staaf die een keer te ver is doorgebogen, er zit een scheurtje in, niemand ziet het want ik ben weer rechtgebogen, maar die scheur zit er nog steeds in.' Hij voelt soms de depressie naderen: dan gaat hij een dag alleen zitten en maakt lijstjes van alle dingen en taken die hem opjagen.

Het organisatiebureau Van de Bunt schreef tien jaar geleden een kort, helder en intelligent rapport over het Leger: de officieren kunnen niet *managen*, ze leren dat ook niet op de kweekschool.

Het is nu nog precies zo. Het rapport verdween in een geheime la.

De korpsofficier heeft geen beeld van wat je in vierentwintig uur kunt doen, hoe je je werk moet opzetten, wat je moet afstoten, welke telefoontjes je kort moet houden, hoe je moet verwijzen. De overplaatsing van korps naar korps voorkomt dat je de sociale kaart goed leert kennen: welke huisarts is betrouwbaar, waar zit een goede psychiater, is de Sociale Dienst hulpvaardig, functioneert de Kruisvereniging, is de pastorale zorg van het ziekenhuis in orde, waar is de drugsopvang en is het Consultatiebureau voor Alcohol en Drugs een bureau papieren dames en heren of dóen ze ook wat. Allemaal onmisbare informatie, maar je moet goed les hebben gehad in sociale-kaartlezen en sociale wetgeving om de informatie snel te vergaren en er ook wat mee te doen. Maar vóór alles moet je, in een wereld van arbeidsverdeling en taakafbakening, van je zelf weten welke rol je speelt als herder en maatschappelijk helper. Daarzonder zak je tot je nek weg in de post, de telefoontjes, beuzelarijen, mensen die er een sport van maken om anderen van hun werk te houden met lange verhalen, on-

nodig huisbezoek, het brengen van fruitmandjes met de kerst naar mensen die er al twee hebben staan, en het willen oplossen van onoplosbare problemen.

Wil en Wietske nemen heel vaak hun vrije dag in de week *niet*.

'Ze moeten tijd schrijven, tijd schrijven, tijd schrijven,' zegt top-officier Schurink. 'Ze moeten weten waaraan ze hun tijd besteden.' Maar zelf kan hij voor de verslaggevers in anderhalve maand niet één keer twee uur achter elkaar vrijmaken. Hij peest met een rood hoofd van vergadering naar soldatenbijeenkomst naar Financiële Raad, de topraad van vier man waar alles van enig belang de revue passeert.

Wil en Wietske Omlo: 'Hoe vaak is de dominee niet vrij, de árts. Wij hebben best behoefte aan een vrij weekend af en toe, ons werk is zo intensief.' En dan erachteraan: 'Ik denk dat er zoveel problemen zijn in ons land waar het Leger iets aan kan doen, de problemen op scholen, op het werk van mensen, de gastarbeiders die bij ons hun kleren komen kopen, tweedehands, maar die niets begrijpen van het leven in dit land. Ja, daar moeten we op inspelen.' Ze zeggen het meegesleept, met groot enthousiasme.

Ieder korps is een zelfstandige eenheid. Als Wil en Wietske Omlo iets nieuws willen opzetten met hun korps, kan dat. Ze moeten dat bepleiten bij hun divisie-officier die het meeneemt naar het hoofdkwartier. Daar beslist uiteindelijk de commandant persoonlijk of het doorgaat. Het is grotendeels aan het korps zelf om het initiatief te verwerkelijken, het geld bij elkaar te halen, het met deskundigheid te ondersteunen, een beleid te ontwikkelen. Iedere uitgave boven de tweehonderdvijftig gulden moet wél weer aangevraagd worden bij het divisiehoofdkwartier. Dat is wél weer heel centralistisch geregeld.

En als de luitenant of de kapitein dan een project op poten heeft gezet, is er alle kans dat hij of zij wordt overgeplaatst. De opvolger is vrij om het project dan eens aan te kijken en te zeggen: *néé, ik vind het zo interessant niet, laat het maar doodbloeden.*

De officier op zijn post in Veenendaal of Klazie-naveen kan zich doodeenzaam voelen. Op zondagochtend komen er tien of twintig mensen. Veel van de tijd gaat zitten in het bij elkaar schrapen van het geld: voor de huur van dienst-woning en korpszaal, gas en licht, en de bloemen voor de zieke soldaat die huisbezoek krijgt, en de eigen toelage. Die bedraagt exclusief kinderbijslag elfhonderd gulden per maand om te eten en te drinken, voor kleren en vakantie.

In Vlissingen komt men in 1983 tienduizend gulden te kort. De inkomsten van het korps zijn: 2500 gulden aan losse giften gedurende het jaar van burgers, 5400 gulden aan extra geld ('overgeld') uit de verkoop van *de Strijdkreet*, 14.400 gulden van de soldaten zelf die hun 'patroon' bijdragen. En 14.000 gulden hield het korps over uit de Nationale Inzameling, de jaarlijkse grote collecte van het Leger. De andere 14.000 gulden, die men ook ophaalde bij deze inzameling, ging naar het hoofdkwartier (veertig procent) en divisie (tien procent).

Ten slotte zijn er de kleren die door het Leger

Openlucht op de Wallen, Amsterdam

in Vlissingen en omgeving worden opgehaald. Een deel wordt op de Legerkledingbeurs in Vlissingen verkocht aan particulieren: buitenlanders, werklozen, steuntrekkers. Per jaar brengt dat 14.400 gulden op. Een groot deel van de oude kleren en spullen gaat naar de centrale Legerophaaldienst, Herbestemming van Goederen. Die koopt de kleren van de korpsen voor een kwartje de kilo, sorteert het goed uit en verkoopt het door aan de kledingsorteerbiedrijven voor een gulden de kilo.

Vlissingen heeft vijf jong-soldaten. Er zijn drie korpscadetten die zich voorbereiden op hun soldaat worden. In september gaat er een meis-

naar de kweekschool. *Broeder Moraal*, een oudere soldaat, wordt somber van. 'Hier in Vlissingen loop ik nu d-

jaar mee. Daar zijn al niet meer dezelfde actief als toen ik hier kwam. Het Leger is er eigenlijk voor de mensen die het niet meer zien zitten, die met zich zelf in de knoop zitten. Maar hoe bereik je die? *Het is niet de bedoeling dat je alleen met je eigen mensen bezig bent. Maar hoe je de mensen moet bereiken, ik weet het niet.*

De inzet van de luit is groot genoeg, iedere dag op huisbezoek. Maar ja, ik kom hier nu drie jaar, maar als ik eens één- of tweemaal een nieuwe heb gezien, dan zie je ze na een tijdje niet meer. Iemand die de doop op prijs stelt of het avondmaal, heeft niks aan het Leger. Je mag niet roken of drinken, dat is ook een drempel. Het Leger is autocratisch, militair, ja, ik heb er geen moeite mee, want als ik zeg: ik doe het, dan doe ik het.

Je kunt zeggen: het Leger heeft zijn tijd overleefd. Ik hoop niet dat het zover komt, maar ik ben er bang voor.'

VANAVOND IS HET OPEN-lucht in Vlissingen. De zangbrigade is er, plus de korpsofficier Omlo plus vier soldaten die vanavond *de Strijdkreet* huis aan huis

zullen verkopen. Zuster Wight zal het geheel begeleiden met de accordeon.

Alles bij elkaar zijn ze met zijn twaalfen.

Broeder Gottlieb heeft gezorgd dat de luidspreker het doet; hij heeft hem gemonteerd aan de 27 MC bak in zijn auto.

Voor de rest is het geen avond van technologie, maar van Anton Pieck: in de donkere mist gaan de fladderende jassen, de zwarte kaphoeden (in de volksmond de hallelujahoeden) en de petten op stap. Alleen de straatlantaarns verlichten hen. Ze steken het Stadhuisplein over, ze gaan de Hobeinstraat in en dan via de zijstraten naar de hoek van de Verkuyl Quakkelaarsstraat.

Het is een arbeidersbuurt, vanouds toch de

thuishaven van het Leger. De ramen van de huizen zijn verlicht. Kapitein Omlo neemt de microfoon en kondigt de komst van het Leger aan. Maar geen raam gaat er open en geen mens komt naar buiten.

Een enkeling gluurde even achter de gordijntjes. Een man met een hond loopt voorbij.

De twaalf staan in hun eigen kring, en zingen en bidden. De soldaten met *de Strijdkreet* gaan nu aanbellen. Bijna iedereen die zijn licht heeft branden, doet open. Bijna iedereen gooit wat in de collectebus. Velen geven meer dan de gevraagde tachtig cent voor *de Strijdkreet*. 'Kijk eens, wat een overgeld,' zegt soldaat mevrouw Marinusse tevreden.

Maar niemand, helemaal niemand komt ook echt zijn voordeur uit, om te vernemen van het woord.

En de jonge mensen in de straat zijn wel het alerkoelst: zij geven zelfs geen bedragje meer

voor de *Strijdkreet*. Ze trekken zich terug achter hun gehaakte gordijnen (welzijnswerkerssnit) en achter hun citroengeraniums. Ze hebben zich losgemaakt uit het milieu waar ze uit vandaan komen, het milieu met de zwarte kanten drape-rieën, in het midden opgenomen, met langs de rand een brede strook machinaal kant in crème, waar hun moeders en hun schoonmoeders achter wonen, het milieu dat de soldaat van het Leger des Heils nooit zonder een cent zal laten vertrekken.

Hun kinderen, jonge geschoolde arbeiders en middenklassers, hebben nu hun eigen cultuur, met veel paars en strobloemen aan de wand (stofnesten, zeggen hun moeders), en een platte-buiskachel in plaats van een radiator.

In hun wereld past het Leger des Heils niet meer; met die wereld heeft het Leger nooit contact kunnen maken.

Dus de soldaat vergeefs met de *Strijdkreet*.

Als dit stuk van de straat is afgewerkt, gaan de twaalf getrouwen een eind verderop, en ze herhalen hun gezang en gebed. En ze schuiven nog weer verder op, naar de volgende hoek, en ze gaan de zijstraten in en de zijstraten uit.

Na een uur zijn ze klaar voor vandaag. Zijn ze niet moedeloos? Er is niemand om ze heen komen staan, niemand heeft ze aangesproken of ook maar iets gevraagd, niemand is spon-taan zijn huis uitgekomen.

Zuster Weeland vindt toch dat we niet mogen mopperen. 'Het zaad is gezaaid, wie weet komt er toch op zondag iemand naar de samenkomst, iemand die ons vanavond heeft horen zingen. Iemand die ineens beseft dat hij niet zonder God kan.'

Dat zegt zuster Weeland, en niet alleen uit propagandistische overwegingen. Nee, zij — en ve-

le honderden met haar — ménen het zo. Daarom kost het een korpsofficier vaak ook reusachtige moeite om van zijn muziekkorps en zijn zangbrigade gedaan te krijgen dat ze hun route eens verleggen, eens een andere ronde maken, naar het winkelcentrum op de koopavond bij voorbeeld. Want menigeen hoopt, soms tegen beter weten in, dat het daar wel zal lukken.

Maar de mensen van de muziek en de zang hebben daar meestal geen zin in: onwaardig vinden ze dat. Je moet volhouden. Je moet niet achter een goedkoop succesje aanjagen. Je moet doen wat je altijd hebt gedaan, ook al haken vele medesoldaten af. Want zo is het Leger groot geworden.

En waar God het zaad laat ontkiemen — of dat nu zal gebeuren in het winkelcentrum of op de hoek van de Verkuyl Quakkelaarsstraat — dat is niet aan de mens om te voorspellen.

Repetitie van het Goodwill-koor onder leiding van Kapitein Van der Harst

ZES WEKEN HADDEN Meneer en mevrouw Weeland kennis aan elkaar, als jonge ongetrouwde mensen, toen hij een ongeluk kreeg. Vrijwel blind werd hij. Ze hadden elkaar in het korps in Vlissingen leren kennen. Het vreselijke ongeluk verdiepte hun geloofsleven.

Hun bekering was er een geweest zoals die in de oudere beschrijvingen van een echte bekering in een echte evangelische beweging vaak voorkomt: schoksgewijze, met grote emoties. Mevrouw Weeland vertelt ervan: 'Het was in 1943, het was in een woonhuis, in verband met de oorlog, daar was de samenkomst. Toen ik binnenkwam, samen met mijn tante die mij mee had genomen, zag ik de mensen daar in dat woon-

huis neergeknield liggen. Dat maakte enorme indruk. De volgende zondag was ik er weer — dat was *ongemerkt* gegaan. Wat me greep, was de blijdschap, de verkondiging, maar ook die knielende mensen, dat had ik nog nooit beleefd. Na drie, vier weken ben ik radicaal tot *overgave* gekomen, en toen ik tot overgave kwam en ze met mij gebeden hadden — ik durfde zelf niet te bidden — toen huilde ik. Ik had het erg moeilijk. Toen ik naar huis liep, was alles anders dan anders. Ik kan het niet onder woorden brengen; pas later heb ik de strijd leren kennen: de persoonlijke geloofsrelatie moest ik toen nog helemaal leren kennen. Voor ik bij het Leger kwam, geloofde ik ook wel in God, maar op een angstige manier. Dat was weg.'

Geloven is in het Leger, zegt de leer, het opbouwen van een heel persoonlijke band met God. Niet omdat je zelf zo iets bijzonders bent, maar omdat God tot jou in het bijzonder spreekt. En iedereen die *wil* kan bekeerd worden, *gered* worden. Of, zoals mevrouw Weeland het zegt: 'Mijn man en ik, wij hebben veel gevangenisbezoek gedaan voor de Reclassering, maar we voelen ons geen haar beter dan een ander. Alleen, wij worden *bewaard*, natuurlijk zijn we allemaal met hetzelfde sop overgoten. Maar we worden *bewaard*. Dat is het.'

Heel hun leven hebben ze voor het Leger gewerkt. Mijnheer Weeland vertelt: 'Als soldaat heb je 's zondags om tien uur je samenkomst, die duurde vroeger tot kwart voor twaalf. Daarna de zondagsschool, tot één uur, dan 's middags had je je openlucht, op de boulevard, en 's avonds om zeven uur de avondsamenkomst. Er was geen tijd om iets anders te doen, je hebt als heilsoldaat toch beloofd dat je ál je tijd en geld en kracht aan de zaak van God zult wijden. Het is nu wat minder geworden, we zijn wat ouder geworden, maar in die tijd draaiden wij *full speed* in het Leger mee. Er was geen ruimte voor andere dingen, nee.'

De band met het leger is voor soldaten en officieren een heel bijzondere. Soldaat Herman Fijn in Amsterdam zegt daarover: 'Het is vergelijkbaar met lid zijn van de CPN. Het absorbeert je totaal. Het Leger is een totalitaire organisatie. Het legt totaal beslag op je, maar door het Leger ben je ook *apart*. *Jij* draagt dat uniform, dat verder maar acht- of negenduizend andere mensen dragen, *jij* bent de uitzondering, *jij* bent bijzonder.' Een andere soldaat zegt: 'Het is radicaal. Het is alles of niets, er is geen speciale verhouding bij tussen jou en het Leger, bij voorbeeld op het punt van echtscheiding, je kunt niet zeggen als soldaat of officier: nou, maken jullie voor *mij* nou maar eens een *uitzondering* want ik heb het zo bijzonder moeilijk met mijn man of mijn vrouw. Nee, het is radicaal, wij weten *nee* te zeggen, en we zeggen bij voorbeeld *nee* tegen iemand die schuld heeft aan overspel. En wie het Leger verlaat, komt er ook nooit meer echt van los, er blijft een gevoel, nee, nostalgie is het niet, het is heimwee. Het gaat *diep* wat er daar met je gebeurt is.'

Het gaat bij meneer en mevrouw Weeland ook diep. En tegelijk — en dat is het wonderlijke in het Leger — moeten ze zeggen dat ze bij dat vre-

selijke ongeluk van hem, toen hij zijn gezichtsvermogen vrijwel verloor, eigenlijk niets aan het korps gehad hadden. 'Nee, we kregen niet zoveel steun, ze wisten er geen raad mee.'

Het Leger is er niet voor je persoonlijke problemen, zeker niet bij de oudere soldaten die geleerd hebben dat het Leger er is om te *redden*. En zij zelf — zij zijn immers al gered. 'De weg van God is volmaakt. *Als je het moeilijk hebt, als het onrecht als het ware over je uitgestort wordt, dat gebeurt allemaal onder de toelating Gods en God zal er zijn bedoeling mee hebben, met ons leven*. Het Leger moet de redder van de wereld zijn. Wij geloven dat God op elk gebied de oplossing kan brengen,' zegt meneer Weeland. Zoals veel oudere mensen in het Leger hebben zij het Legerwerk nummer één gezet, vijf avonden in de week waren ze op stap, en hun hele leven was ingericht rond het Leger. En nog steeds bidden ze 's morgens om zeven uur voordat hij naar de Sociale Werkplaats moet en zij heeft om tien uur, na de koffie, ook haar *stille tijd* als zij haar geestelijke lectuur opneemt. Naast de bank op een tafeltje ligt altijd het handboek van de soldaat, *Als Soldaat Verkoren*, en daar lezen ze veel in.

Sinds ze niet meer zo mobiel zijn, besteden ze nog meer tijd aan het innerlijk leven van gebed dan vroeger. En ze denken na over de Standpunten (in het Engels: *Positional Statements*) die vanuit het Internationale Hoofdkwartier uitgevaardigd zijn. 'Die Standpunten zijn niet zo maar iets, die zijn het Woord van God, uit de bijbel, het is voor ons gezaghebbend. Daarom verwerpen wij de abortus, de euthanasie, de homofilie.'

De laatste tijd worstelen ze met wat er onder de jeugd leeft. Mevrouw Weeland: 'Ik merk een achteruitgang in alles, bijbels gezien is dat ook voorspeld, en als ik de commandant zou spreken, zou ik hem vragen: *commandant, zou u voor Nederland dagen van verootmoediging en gebed willen uitspreken?* Dat komt recht uit mijn hart. Dat heb ik nog nooit tegen iemand gezegd. Maar daar ben ik mee bezig. In deze tijd waarin jonge mensen het moeilijk hebben.'

Ze denkt aan haar dochter Trudy. Die was officier, samen met haar man. Het korps in Amstelveen is door hen opgebouwd, zegt moeder, en daarna stonden ze in Beverwijk. En nu is Trudy uitgetreden. Met haar man. Ze kon er niet meer tegenop. Het werk was te zwaar. Haar man werkt nu als evangelist bij De Burgh in Haamstede, een Fundamentalistische beweging. Mevrouw Weeland vecht tegen haar tranen. Meneer is boos en fel: 'Dat kán natuurlijk niet, hè, dat je trouw belooft tot je dood. Dus weggaan uit het Leger is in de Legergedachte *ontrouw worden aan God*. Als je eruit stapt of iets anders gaat doen, hoor je daar eigenlijk niet, want anders had God je daar wel geplaatst. Het Legerwerk is je plaats en je hebt dat verlaten. De mensen hebben dan lijsten van argumenten om zich te rechtvaardigen, onze dochter óók, maar dat geeft je niet het recht om een andere weg te gaan. Néé! Néé!'

Hij vergelijkt in stilte. Hij zegt: 'Als je kijkt naar de Stichter, naar William Booth, wat die man een bespotting heeft moeten ondergaan. Zijn kinderen zijn er ook uitgestapt.'

EDERE WEEK IS ER IN ieder korps in Nederland bejaardenclub. Over-Sixty heet de club, en in Vlissingen komt men bijeen op de maandagmiddag. Over de schragentafels in de korpszaal ligt dan een kleedje, er is een vaasje bloemen. Mevrouw Groesser heeft vanmiddag de leiding, ter vervanging van haar moeder, de negenzeventigjarige mevrouw De Nooijer, lid van de familie die het korps schraagt. Als om kwart over twee de dertig dames van Over-Sixty binnen zijn, zet mevrouw Groesser zich aan de piano. We beginnen met lied nummer 17 uit *Liederen van het Leger des Heils*:

*U die al worst'lend zucht: 'k Ga tóch verloren!'
Is er geen Jezus meer, de uitkomst in nood?*

Het is een nieuw lied en erg moeilijk, maar na enig oefenen gaat het. Dan is het tijd voor het gebed, en zinspelend op een ander Legerlied, (nummer 17 uit het boekje *Liederen en koren van de Over-Sixty club*) bidt mevrouw Groesser: *'Gods weg is de beste, de beste altijd.'* Zo luidt de eerste regel van dat lied dat iedere heilssoldaat kent. En mevrouw Groesser werkt het thema van Gods weg verder uit: *'Het is niet de makkelijkste weg.* Want wij moeten een voorbeeld zijn voor anderen. Wij vragen God de zegen over deze middag, we danken Hem voor het mooie weer, en voor de zegeningen van deze week, wij zijn U dankbaar voor alles wat U geeft. Wilt U in ons midden zijn vanmiddag, wilt U ook bij hen zijn die hier niet kunnen zijn, door ziekte en vakantie of om andere redenen. Wij vragen U ons een fijne middag te geven.'

Na het gebed komen de mededelingen: over ziekte en vakantie. Mevrouw Labruyère wordt vandaag eenennegentig jaar, die mist u hier vandaag. Mevrouw Groesser heeft haar vanochtend al gebeld, ze was ongerust omdat ze maar niks hoorde toen ze telefoneerde, ze dacht meteen: misschien is er wat mis omdat mevrouw Labruyère zoveel last heeft van haar arm.

De dames van de Over-Sixty club knikken meelevend. Die arm, ja.

Maar het is tóch nog goed gekomen, zegt mevrouw Groesser, ze was later tóch aan de telefoon gekomen, mevrouw Labruyère, en wat bleek? Ze was 's morgens naar de kapper gegaan.

De Over-Sixty club zucht van verlichting.

Over mevrouw Meulmeester is er minder goed nieuws: vanmorgen nog heeft mevrouw Groesser haar gebeld, of ze vanmiddag niet zou vergeten te komen. En nou is ze tóch niet gekomen. Dat zal ze dus wéér vergeten zijn.

En dan haar eigen moeder, die is erg ziek geweest de hele week. 'Ik was daardoor diep in de put, mijn vertrouwen is niet beschaamd hoor, want ze heeft nu al weer wat bouillon gedronken en wat vla gegeten, maar ons geduld is zo klein, hè?'

Dan is er thee. Met koekjes. In het Leger des Heils zijn er altijd, bij iedere gelegenheid koekjes. Of cakes. Of nootjes. Of spritsjes, pindarotsjes, boterbabbelaars, stroopwafels, mariakaakjes, lange vingers, theebeschuitjes, Arnhemse meisjes, langetjes, pennywafels, krakelingen, boterkoekjes, koggetjes, chocoprinses, dan wel gemberkoek met sukade en rozijnen. En veel hotcake.

Niet alles regelmatig natuurlijk. Maar bij iedere gelegenheid iéts; bij het huisbezoek, bij de bejaardenclub, bij de koffie, bij de thee, bij de Gezinsbond, bij het overleg met de plaatselijke officier en bij de kapitein thuis. De bejaardenclub kost drie gulden vijftig per maand, exclusief het lekkers.

Als de thee op is, gaan we spelletjes doen. Laatst nog, zegt een mevrouw uit Souburg die in haar mooie Zeeuwse klederdracht iedere week helemaal van Souburg naar Vlissingen komt omdat de bejaardenclub zo gezellig is, laatst nog hadden ze bingo gedaan. De opbrengst was voor een project 'met kinderen'. Ze doen ook wel eens een spelletje met woorden, wat een beetje bezwaarlijk is voor de dame die naast de Zeeuwse uit Souburg zit. Heel haar leven heeft ze gewerkt, scholen geschrobd, dat is zwaar werk, vroeger deed je dat op je blote voeten, en je was altijd bang dat je je voeten brandde aan dat hete sodasop. Ze is begonnen te werken op haar achtste, lezen en schrijven kan ze niet, dus dat van die woordspelletjes is soms wel bezwaarlijk. Ook nu moet weer iedereen een pen nemen, terwijl mevrouw Groesser de velletjes papier uitdeelt en snaaks zegt: *'Zo dames, leuk hè, hier samen zo'n bietje kwekken met mekaar.'*

De opgave is een gezegde op te schrijven dat betrekking heeft op het weer. Het gaat wat moeilijk, maar daar komen ze:

Maart roert zijn staart.

Zonneschijn na regen brengt ons altijd zegen.

Zeer juist. Ineens heeft iedereen het principe door, en dan vloeien de gezegdes en spreekwoorden zo rijkelijk dat mevrouw Groesser af en toe wanhopig roepen moet: *'Maar dames, dames.'*

Maar regen voor acht uren zal niet lang duren.

En: *krassen kraai en raaf verbolgen, zal er weldra regen volgen.*

Een ander spel. Mevrouw Van de Ketterij moet op het platform komen, en moet een woord raden. Mevrouw Groesser laat het woord zien aan de zaal, maar niet aan mevrouw Van de Ketterij. En dan komen de aanwijzingen:

Hij komt soms op tv en voert campagnes.

Herman Emmink toch niet?

Nee, niet Herman Emmink. Iets hoger.

Dus iemand van hoge staat?

Ja, maar hij zakt wel wat af.

Prins Bernhard?

(Korte stilte, dan een geschokt: óóóóó).

Nee, niet prins Bernhard, maar hij komt daar wel op de koffie.

Dick Passchier?

Nee, niet Dick Passchier. Hij komt meer bij de koningin om verslag te doen.

Dries van Agt.

Jáááá, Dries van Agt.

En dan is er koffie, met wéér een koekje. En mevrouw Groesser zegt verklarend tegen de verslaggever: 'Je moet de dames wat te doen geven, dat ze hun hersens weer een beetje gebruiken, dat is wel nodig met die ouwe mensjes, anders zakken ze zo af, hè.'

Vroeger kwamen met de ouwe mensjes ook wel de mannen mee. Dat waren meest Oud-Verbonders van het Leger, dat wil zeggen *soldaten die geen enkele officiële functie in het korps bekleedden*

Soldatenbijeenkoms in Arnhem

en dus mochten roken. Maar dat was onder de oude regels. In 1975 is dat allemaal *verscherpt*, nu mogen de nieuwe soldaten niet meer roken, die heten dan ook Nieuw-Verbonders, en nu wordt het roken ook niet meer zo oogluikend toegestaan als vroeger. Daarom blijven de Oud-Verbonders maar weg, ze gaan liever naar de bejaardensoos daar mogen ze biljarten én roken.

Het laatste kwartier is aangeboren. Mevrouw Groesser leest uit Jesaja: *O allen, gij dorstigen komt tot de wateren.*

'Nou, stel u nou eens voor, dames, dat er op de supermarkt een biljet hangt met: *Koop wat u wilt, het is voor niks.*

Dat zou móóí zijn, maar denkt u nu eens goed hoe het dan met de zieken en bedlegerigen moet, de mensen die niet kunnen lopen. Die

kunnen niet profiteren. In onze wereld speelt geld een grote rol, nietwaar?

Alle hoofdjes knikken.

'De laatste jaren hebt u het allemaal fijn, als we onze zin ergens op gezet hebben, komt het er, je portemonnee moet je in je buurt hebben.'

De hoofdjes knikken nog steeds instemmend. 'Máááár, het Brood des Levens, dat hebben we ook nodig. En? Lopen we hard om dat te krijgen? Zeg het eens eerlijk?'

De hoofdjes schudden berouwvol van nee.

'Maar wat zegt God? Luister aandachtig naar Mij en Ik zal een verbond met u sluiten.

Dat kost ons niets. Alleen ons hart en ons leven te geven voor God. Het is niet voor niets. Want de Prijs is eenmaal bij Hem te zijn.'

Laten we bidden voor de mensen achter het ijzeren gordijn. Wat hebben die mensen een honger naar Gods Woord. En laten we God danken dat we hier weer zo fijn bijeen zijn geweest.'

De dames staan op, stram, van het zitten. Ze pakken hun tassen. Wie niet kan lopen, wordt door een soldaat-vrijwilliger met de auto naar huis gebracht.

Volgende week maandag komen ze weer bijeen.

JARENLANG HEBBEN HANNEKE en Leo in Vlissingen in hun Legeruniform gelopen en ze waren trots op dat uniform. Hanneke, achtentwintig jaar, van huis uit christelijk gereformeerd, zegt: 'De mensen die door de week niks tegen je zeiden, als je gewoon in burger was, zeggen je op zondag goeëndag. Auto's die stoppen en je voor laten gaan.'

Daar is verandering in gekomen. Hanneke en Leo (werkt in de mediatheek van een technische school), allebei soldaten, vertellen: 'Het is niet makkelijk meer om in uniform de straat op te

gaan, dat is best rot, iedereen kijkt naar je, tenminste, dat idee heb je, je bent anders dan een ander. Je krijgt nu wel dat mensen een hekel hebben aan uniformen, kijk maar naar de ME. De mensen balen ervan en verzetten zich ertegen. Er is een andere manier van denken over uniformen gekomen, je krijgt allerlei dingen naar je hoofd geslingerd. Als we met de openlucht op de boulevard staan, heb je de laatste tijd dat mensen ineens heel hard hun autoradio's aanzetten, eens flink hard met hun brommer knetteren, schreeuwen. We hebben het eens gehad, toen we op straat liepen in uniform, dat we werden uitgescholden voor smerige Duitser. We begrepen er niets van. We waren smerige SS'ers want we hadden immers de S van Salvation Army op onze kraag. Het waren jongens van een jaar of twaalf.'

Zoals in heel veel kerken zijn het ook in het

korps Vlissingen altijd dezelfde die voor het werk moeten opdraaien. Koffiebar draaiend houden, censusraad, zangbrigade, lesgeven aan de aankomende soldaten (korpsscadetten), de *Strijdkreet* verkopen. Altijd moeten dezelfde het werk doen. Hanneke en Leo van Dommelen hoorden bij de actieve kern. Ondanks het feit dat hun familie het maar niet aan accepteerde — wie niet uit een Legergezin komt, heeft het vaak moeilijk.

Pettenclub, zegt de buitenwacht. *Zeker allemaal in de goot gelegen*. Van dat werk.

Daar moet je dan tegenop, en ondertussen groeit het werk voor het Leger ook almaar aan. Hanneke: 'Ik heb ook het caféwerk gedaan, heerlijk om te doen. De kapitein die we toen hadden, die had een verschrikkelijke hekel aan het caféwerk, dus die was er altijd zó mee klaar. Ik zei tegen hem: *dat kun je niet maken: wij gaan niet alleen voor het geld, we moeten ook een praatje maken met de mensen. Maar hij kón het gewoon niet.*'

Hanneke kon het wel. Zij en Leo — dat is het aardige van het Leger, als leek kun je je daar heel goed ontplooiën in het kerkelijk werk — mochten ook wel diensten leiden als de officier op vakantie was. En zelf leggen ze ook wel eens getuigenis af in het openbaar, tijdens de samenkomst. 'Als we een fijne week hebben gehad, om daar God voor te danken, maar ook als we het moeilijk hadden. Je bidt dan samen. Ik kan ook aan de zondaarsbank knielen — je weet toch wat dat is? Die voor in de zaal staat. Als God ver van me af is geraakt, of andersom, en dat ik dan mijn twijfels uitspreek, als het ware een nieuw verbond met hem sluit. Soms heb je behoefte om je getuigenis af te leggen en dan heb je de steun van de gemeente achter je, je bidt samen, iedereen leeft mee. Je ziet de mensen soms verkrampd zitten op de bank, en dan zie je ze worstelen: zal ik getuigen, zal ik mij uitspreken of niet, en dan zie je ze ineens naar voren lopen, naar de zondaarsbank.'

Ze zien hoe het werk steeds moeizamer wordt. Er zijn weinig jonge mensen, de koffiebar voor jongeren draait niet meer, soms zijn er maar drie die nog de openlucht willen doen, en wat er op de zondagsschool zit 'is allemaal eigen'. Het Leger heeft geen aantrekkingskracht op kinderen van buiten.

Zoals heel veel mensen in het Leger hebben Hanneke en Leo daar een makkelijke verklaring voor: 'Allesmaal weg in het weekend met de auto en de caravan.' Dat soort sombere en oppervlakkige verklaringen hoor je overal. Een soldaat uit Amsterdam verklaart waarom in zijn korps (Amsterdam Congreszaal, op de Overtoom) er weinig mensen tussen dertig en vijfenvijftig meer komen: *ratrace, stress, materialisme, jachtig leven*.

Niemand overweegt eens dat mensen tussen de dertig en de vijfenvijftig in heel veel gevallen bezig zijn met heel andere dingen dan die zogenaamde *ratrace*. Mensen tussen de dertig en de vijfenvijftig hebben in de regel kinderen in de puberteit. Dat is één. En ze hebben oude ouders die op zondag bezocht dienen te worden en liefst door de week ook een beetje vertroeteld. Dat is twee. En op het werk wordt juist van

mensen tussen de dertig en de vijfenvijftig — niet te jong en niet te oud — verwacht dat ze de verantwoordelijkheden dragen, in de OR zitten, vergaderen, piekeren over bezuinigingen, reorganiseren. Dat is drie. En dan zijn ze ook nog lid van de oudercommissie van de school, en bestuurslid van de voetbalclub van hun zoon.

Dat is alles bij elkaar iets heel anders dan: *ratrace*, jagen achter geld aan, welvaart, auto, caravan, zeilboot, weekend pierewaaien. Dat is gewoon sjouwen.

Van huis uit heeft het Leger weinig oog voor het gezin. Ja, voor de traditioneel-godsdienstige waarde van het gezin wél — voor de monogamie, voor de huwelijksrouw. Maar van huis uit heeft het Leger altijd weinig oog gehad voor het feit dat een goed gezin de ouders handen vol tijd en aandacht kost. De Stichter, wiens leven zo vaak ten voorbeeld wordt gesteld aan de soldaten, joeg zijn kinderen de straat op om de armen en de hongerigen onder de bruggen van de Theems vandaan te halen en ze naar het Leger te brengen. Later, toen die kinderen volwassen waren, stonden ettelijke van hen niet aan het sterfbed van hun moeder. Dat de naasten liefhebben het beste thuis kan beginnen, is wel iets dat het Leger in theorie onderschrijft, maar het soort *gedrevenheid* dat het Leger natuurlijk ook gróót heeft gemaakt, is vaak slecht geweest voor het gezin. Daarom vind je in Legergezinnen vaak kinderen die, eenmaal groot geworden, het Leger radicaal de rug toekeren.

Hanneke en Leo, die ook praten over 'auto en caravan' als ze het hebben over anderen, hebben zelf hun activiteiten teruggedraaid vanwege de kinderen die nu vier en acht zijn. De zangbrigade, de tamboerijnbrigade, de censusraad, de korpsraad, de café's in — het werd te gek. Hoevel iedereen in het Leger klaagt over het verval van het moderne gezin, doen tegenwoordig velen wat Hanneke en Leo doen: ze vinden het gezin belangrijker dan het werken buitenshuis, ze laten maar eens een tijdje verstek gaan. Ze vinden dat jammer, zeker, maar het is een keuze. *En net zo'n ernstige keuze als die andere keuze die ze ook gemaakt hebben: geen officier te worden.*

Ze hebben erover nagedacht. Ze denken er nog wel eens over. De oudere soldaten zeggen immers altijd: een korps dat geen officieren voortbrengt, is geen goed korps; dat heeft gefaald. Als je zo iets hoort, ga je nadenken. En toch is het nee geworden. Ook het hoofdkwartier heeft het ze afgeraden, vanwege Leo's gezondheid. Ze moesten alles opgeven: huis, werk, sociale rechten. Leo is nu ambtenaar, werkt op de media-theek van een school. Je krijgt twee jaar lang op de kweekschool wel kost en inwoning, maar je moet toch geld klaar hebben liggen voor de ziekenfondspremie, kleren, vrije tijd, vakantie, kinderen, al wonen die dan ook op de kweekschool mee in, de uitzet (drie uniformen met kaphoeden voor de vrouwen en de officiële overjas, een paar duizend gulden bij elkaar).

Hanneke zegt: 'En dan denk je toch: het officierschap, als we niet volhouden, je hebt geen WW, je hebt geen huis, je hebt alles ingebracht wat je hebt, maar je zit dan toch opeens met je gezin. We durfden het niet te wagen. Er zijn al zoveel

De heer en mevrouw Weeland, Vliss

zieke officieren en Leo heeft een z

zondheid.
Want zie je, als je het niet volhoudt, w
dan voor je gezin?'

IJ STEMPT PVDA, het Legerstandpunt over filie flauwe kul, is fel tegen wapens, lid van de vakbond werkt bij de gemeente, b

nigingsdienst, op een grote kolkzuigwag ze vroeger putjesschepper noemden'). winter, als het slecht weer is, strooit hij. Zij is een kleine zorgelijke vrouw, moeder drie kindertjes, ze is negenentwintig door het leven zwaar beproefd.

Toen ze net twintig was, verongelukten h

ders en haar twee zusjes. Nu de feestdagen weer aankomen, heeft moeilijk. Nog steeds. Ze hebben samen pe van radeloosheid doorgemaakt en hij kon niet meer helpen.

Toen is het Leger heel veel voor ze gaan b

nen, in Beverwijk en in Vlissingen.

Hij was van huis uit soldaat, maar deed er meer aan. Ze waren een maand getrouwd, het ongeluk gebeurde. Dan heb je wel geeske bijstand nodig. Er zijn toen twee offici geweest die hebben ons de nodige bijstand g

ven, dat was nog in Beverwijk, daar stond i

soldaat ingeschreven.' Zij moest er in het begin niets van hebben geloofde in God, dat was geen punt, dat ha meegekregen, 'maar vroeger wist ik niet van het Leger. Alleen dat ze veel dingen o

voor andere mensen, maar de geloofsoverging begreep ik niet zo goed. *Het was me te lijk.*' Daar is ze later anders over gaan denken en vrolijke is ze ook anders gaan beleven, als

góeds in haar moeilijke leven. 'Ja, het leve heel moeilijk, je wordt wel eens gauw kwaad de kinderen, zonder dat de kinderen iets ge

hebben. Toen mijn ouders en mijn zusjes verong

zijn, heb ik veel kracht van God gekregen ben een periode naar het Leger gegaan, en kreeg ik een terugval dat het niet goed me

ging. Maar dan komen de gevoelens toch v

terug. Ik heb God nodig, iedere dag. *Het is ook fijn om te weten dat er nog iemand anders de kinderen zorgt buiten ons om, namelijk God*

mand op wie de kinderen kunnen vertrou

Dat ze dat fijne gevoel ook krijgen.' Vo

week hebben ze hun jongste, Pascal Dron

in een samenkomst aan God en het Leger o

dragen.

Ze vindt het moeilijk om te praten en uit te

gen, ze is dat niet gewend. Veel zinnen maal

niet af.

Twee keer heeft ze zich daaroverheen geze

heeft ze in de korpszaal aan de zondaars

hardop gebeden. 'Het was een hele beleveni

kan u moeilijk zeggen wat je gevoel bij zo ie

Maar er kwam bij mij iets naar boven toe

steeds bij het Leger kwam. Ik was blij. *Ik*

blij dat ik de kracht kreeg om door te kunnen g

er kwam veel naar boven. Ik was zo blij, ik moest opstaan en daarvoor bedanken, daarna voelde ik me een ander mens.'

En hij zegt enthousiast: 'Ik heb haar nog nooit zo blij en gelukkig meegemaakt.'

Zij zegt: 'Ik had daarna een hele tijd dat ik heel vrolijk was, alles kon ik hebben en ik voelde ook dat er in mij iets veranderd was. Totdat ik weer een terugval kreeg, een strijd. Daarna ben ik nog een keer naar de zondaarsbank gegaan.'

Ze weet nu ook precies waarom ze het fijn vindt bij het Leger: omdat je er zo persoonlijk bij betrokken bent met je getuigenis, omdat het zoveel meer betrokken is dan bij andere kerken waar de dominee zo deftig op een afstand blijft.

Ze zou wel iets willen doen in het Leger. Eerlijk gezegd is zij het met de Standpunten van het Leger ook soms meer eens dan hij — maar daar-in laten ze elkaar met rust. Hij bij voorbeeld vindt het onzin dat een homofiele soldaat in onthouding moet leven, 'dan kun je hem net zo goed castreren', maar zij houdt zich vast aan de Standpunten.

Haar reden om soldaat te willen worden is dat ze graag wat wil doen en ook wel eens wat uit huis wil. Maar ze durft de stap niet aan, net zo als ze zich niet bij een vereniging aan durft te sluiten. Uit verlegenheid, schuwheid. Ze gaan graag naar de samenkomst. 'Ik heb nu een vrouw, kinderen, verantwoordelijkheid, ik beleef het. Echt overtuigd ook. Maar verder houdt het voor mij op. Het is niet zo van: als er iets is, kunnen ze een beroep op mij doen. Ik zal niet vooraan staan bij de straatzang. Daar zal ik eer-

lijk gezegd wel een beetje moeite mee hebben, terwijl ik het als jongen in Beverwijk toch wel deed.'

De kinderen zijn heel belangrijk voor haar en voor hem. Zes jaar, vier jaar en één jaar zijn ze. De oudste twee gaan op zondagsschool, met veel plezier. Als ze later soldaat willen worden, vindt hij het goed. Maar fanatiek is hij niet, zeker niet. Hij waardeert het Leger omdat het echt bijstand heeft gegeven in die dagen die een schaduw over hun leven hebben geworpen. Maar hij houdt afstand, en hij zegt: 'Het heilssoldaatschap is wel belangrijk, maar het gezin blijft primair. Als ze later een andere richting uit willen, mij best. Stel dat een van hen liever hervormd predikant wil worden, nou, liever een goede predikant dan een slechte heilssoldaat.'

AAT HET GOED MET DE Gezinsbond van het korps te Vlissingen?

Dat is maar de vraag.

Het gaat zeker goed met de dames van de Gezinsbond in Vlissingen, die hebben nogal plezier in het leven, die mogen graag een middagje uitgaan.

Want zagen wij ze gistermiddag niet ook reeds in de korpszaal? Maar toen als lid van de bejaardenclub Over-Sixty?

Helaas, het moet gezegd: de dames van de Gezinsbond en de dames van de bejaardenclub zijn voor een groot deel dezelfde dames.

De Gezinsbond is de vrouwenclub van het korps. In ieder korps is zo'n club. Hier is de

De gezinsbond in Vlissingen tijdens het gezamenlijke verjaardagsfeest

jongste vrouw een jaar of veertig, dan komt een hele tijd niets, en dan komen eigenlijk meer een de meer bejaarde dames.

Zuster Vader, in haar soldatenuniform, staat achter de lessenaar, aan weerszijden waarvan de Legervlaggen staan. Vijftientig vrouwen zitten ten om de schragentafels die in een open rechte hoek aan elkaar geschoven staan.

Zuster Vader geeft lied 147 uit — *Groot is U trouw, o Heer* — gevolgd door koor 527: *Geef me een groter, geef mij een vaster, geef mij een volk men vertrouwen in U.*

En we danken God voor het goede weer, voor deze middag en dat Hij er ook mag zijn in de harten van anderen die hier vanmiddag niet zijn vanwege ziekte, vakantie of andere redenen.

Dan leidt zuster Vader de middag bij ons in. Mevrouw Davidse zal vanmiddag bij ons zijn, ze is pedicure en ze zal een diaserie vertonen. Het gaat om de behandeling van onze voeten. 'Want dames, die moeten in goede conditie zijn, wij huisvrouwen lopen immers kilometers per dag.'

Hoewel dat voor velen al verleden tijd is — ver huishouden zal er niet meer te doen zijn — het toch waar: de vrouwen hier hebben leven van hard werken, veel tobben en de eindjes aan elkaar knopen achter de rug.

De Gezinsbond staat in het teken van het *Kluisblad*, dat is: *Vriendschap, Aanbidding, Dienbaarheid en Ontwikkeling.*

De pedicure past bij Ontwikkeling. En, zegt zuster Vader: 'Ik moet u heel eerlijk zeggen dat ik zelf wel wat huiverig ben om naar de pedicure te gaan, maar als ik dan denk aan zuster Schreuder die pas aan haar teen geopereerd is, u weet het allemaal, omdat ze daar een wond had laten ontstaan door verwaarlozing van haar eigen kant, dan moeten wij toch maar goed opletten vanmiddag. Want wij zijn vrouwen bij elkaar, midden in de wereld, in onze familie, in ons gezin en als christen.'

Zuster Kole neemt nu het woord over. Johannes 6, vers 35, en Onze Zorgen. God is onze Veilige Grondslag, dat weten we allemaal, maar ook zuster Kole denkt wel eens: 'Wat hangt me nu weer boven mijn hoofd? Die zorgen neemt Jezus Christus van ons weg. God en onze zorgen. Ik heb er nog eens over nagedacht en ieder kan wel wat invullen: werkloos, situaties die je tot nadenken stemmen, ik zelf bij voorbeeld kwam terug van vakantie en het ging niet.'

Ze stopt even. De dames reichten hun ruggen en gaan er even voor zitten.

'Ik naar de dokter,' vervolgt zuster Kole. 'Naar het ziekenhuis voor onderzoek, want ik was niet opgewekt. Ergens had ik zorgen daarover, want een maagzweer komt altijd op dezelfde plaats terug. Ik heb er een nachtje van wakker gelegen, dat verzeker ik u. Zorgen heb je. Maar je hoeft niet te vrezen, Hij is nabij. 's Nachts had ik een heel goed gesprek met Onze Lieve Heer. Ik moest het overgeven aan Onze Lieve Heer. Dan zal alles wel goed komen.'

De mededelingen. Voor het tehuis van Mary Scott, in Noord-India, voor de zending dus, is bijeengebracht 2502 gulden en tweeënnegentig cent. Op de elfde november gaan de leden van de Gezinsbond dat naar Dordrecht brengen als daar Gezinsbondsdag is.

Mevrouw Davidse, de pedicure is er, met de dia's. Sommige zijn wat wazig, dat vindt ze zelf ook jammer. Anderen zijn scherp, en laten gruwelijk misvormde en ontstoken teennagels zien. Als die dia's te erg worden, gaat er een schreeuw van afgrijzen door de zaal.

Dan — besluit mevrouw Davidse — is het ook duidelijk dat je nooit zelf je nagels moet knippen, want de pedicure is helemaal niet zo duur, zeker niet in het dienstencentrum van de bejaarden waar je korting krijgt als je van de AOW moet leven.

Zuster Pauwelse heeft nog een laatste mededeling: we gaan weer olieballen bakken voor een goed doel: voor de zondagschool van het Leger en voor de kerst. Zes voor een rijksdaalder. Of iedereen maar wil aangeven hoeveel olieballen ze hebben wil — zuster Pauwelse zal dan even rondgaan met de intekenlijst.

En dan tot ziens, dames, tot ziens op de Gezinsbondverjaardag, volgende maand, dat is een symbolische dag in die zin dat we dan ieders verjaardag vieren. Het wordt een dag met veel muziek, met taarten en met lekker eten.

Ter afsluiting zingen we lied 413; dat zo passend eindigt.

Beveel gerust uw wegen

Al wat u 't harte deert

Der trouwe hoede en zegen

*Van Hem die 't al regeert!
Die wolken, lucht en winden
Wijst spoor en loop en baan
Zal ook wel wegen vinden
Waarlangs uw voet kan gaan.*

DE LUITENANT OMLO ZIT de korpsraad voor. Hij is in uniform, dat is hij altijd, en er zijn negen leden aanwezig: hij zelf, vier dames in soldatenuniform, twee heren in soldatenuniform, en twee heren in burger.

De luitenant zit voor én beslist, maar hij moet wel goed zijn korpsraad om advies vragen. De tijd dat een officier altijd maar de baas kon spelen ('Ik zal nooit zeggen: mensen, hier is Omlo en vanaf vandaag gaan we het anders doen. Dan loop je stuk') is voorbij. Omlo vraagt bij alles aan de mensen hoe ze het gewënd zijn, en dan beslist hij dat het ook dit jaar net zo zal gaan als vorig jaar.

Het eerste probleem is de lichtbak. TWIJFEL NIET GOD IS ER stond er in neon op, maar die is aangetast door de zeewind. Wat denkt de vergadering van vervanging van het neon door lichtgevende verf en dan een spotje erop? Goed idee.

Dan de agenda voor december. Met kerst loopt het storm, ieder bejaardenhuis wil graag een optreden van het Leger. Op vijftien december Breskens, bejaardenhuis Ter Schelde, 's avonds kerstviering in Vlissingen, bejaardenhuis Ter Reede, samen met de bejaardenclub Over-Sixty en de zangbrigade van het korps. Goed geregeld.

Op 23 december kerstviering in het Huiskamerproject — een opvang (vroeger van het Leger) voor drugsverslaafden. De keuze is tussen een warme maaltijd, maar dan moet het wel catering zijn of een koud buffet. Zelf eten maken kan niet. Vorig jaar heeft broeder Moraal een dag in dat primitieve keukentje daar gestaan om kippopotjes te braden.

En voor zeventien gulden vijftig p.p heb je al een heel aardig koud buffet.

Uitstekend idee.

Op 24 december om halfelf in de avond kerstsaamenkomst in de korpszaal, en op de vijftienvijftigste 's morgens om halfelf ook saamenkomst in de korpszaal.

Daartussen, in de kerstnacht, zoeken we de nachtwerkers op met een halve kip.

Zo hoort dat.

De zieken en eenzamen — wie dat zijn, horen we nog van de stichting Gezinsverzorging, de Sociale Dienst en kruisvereniging en Rode Kruis — krijgen dit jaar een plant in plaats van een fruitbakje. De caféhouders in Vlissingen krijgen ook een plantje.

Hoogtepunt zal worden een kerstviering in hotel Britannia, met 240 mensen. Wie dat zijn, is nog onbekend. Er zal een oproep worden geplaatst in de Scheldeboode; in ieder geval zijn de bejaarden en de zieken en de alleenstaanden van harte welkom. De Sociale Dienst in Vlissingen

zegt later tegen de verslaggevers: 'Ja, we kregen weer zo'n stenciltje van het Leger, of we maar op wilden geven wie arm is, voor het kerstdiner. Nou, ze bekijken het maar, wij doen daar niet meer aan mee.' Luitenant Omlo zou er waarde aan hechten, zoals hij zegt, als er zo tussen iedere veertig gasten een heilsoldate in uniform zou zitten. Een gastvrouw zagezegd. Dat zal wel in orde komen.

Het ziekenhuis: de patiënten krijgen het ene jaar van de gereformeerden een presentje, het andere jaar van het Leger. Dit is een Legerjaar. Er mag alleen niet op het kaartje staan dat het van het Leger is. Broeder Wight en meneer Groesser ten leste zal gevraagd worden aan de mensen van brandweer en politie die in de kerstnacht moeten werken, de warme kippes te brengen.

Het Leger is sterk in tradities. Zo sterk dat public relationsman *envoy* Jan Filius er niet zelden bij zucht.

In zijn korps in Rotterdam, zegt hij, gaat het net zo — de kerstcollecte brengt meer dan genoeg op om allerlei kerstfeesten te organiseren. 'Maar de tijd is voorbij dat je iemand met een kip, een pak koffie of vier rode kolen echt een plezier deed. De mensen hebben nu behoefte aan iets immaterieels. Ik weet niet of we ze dat op die manier wel geven. Onze korpszaal wordt met kerst mooi verlicht, er komen tafels tussen de stoelen, en we hebben dan een paar keer zo'n honderd oudjes. De kerstcollecte brengt op zich genoeg op om wel duizend oudjes aan te laten rukken, maar ja, dat wordt toch ook weer kunstmatig van het-geld-moet-zo-nodig-op.'

In Vlissingen maken ze zich over de kosten voor kerst ook geen zorgen. Er is vergunning voor twee weken collecte, en al valt die vergunning dit jaar samen met de actie *Zeeland helpt Polen*, 'Wij kunnen in de eerste week Vlissingen pakken, en dan komen zij achter ons aan, en dan zitten we in de tweede week al aan de overkant, in Zeeuws-Vlaanderen, en daar zijn ze ook aardig gul.'

Dat is dan ook weer uitstekend geregeld.

Maar eigenlijk is het helemaal niet zo goed geregeld: in het Leger leeft wel het verlangen, met kerst veel geld op te halen maar, ook dat niet meteen met kerst te besteden. Het is een twistpunt in het Leger zelf. Soldaat Tinga, de hoofd-boekhouder van het hoofdkwartier: 'Wat met kerst opgehaald wordt, hoort met kerst besteed te worden, daar hebben de mensen recht op en daar vecht ik voor. Wij boekhouders zijn behoudende mensen, en wij behouden het goede.' En het wordt een twistpunt met de autoriteiten die erop toezien dat een collecte-opbrengst ook gaat naar het doel waar hij voor bestemd is.

'Ach, kom,' zegt Jan Filius, wiens woord in de Legerorganisatie zwaar weegt, 'ach kom, dat kan de overheid nu wel willen, maar het is toch te gek dat we dat geld niet mogen laten overstaan tot januari of februari om er dan iets zinvol mee te doen voor anderen?'

In Vlissingen notuleert broeder Moraal onder-tussen de korpsraad. Hij kijkt op zijn horloge want hij wil gauw weg — hij wil een sigaretje roken, daarom heeft hij ook geen uniform aan.

Plaatselijk officier (ouderling, zou men in de protestantse kerken zeggen) kan hij niet worden als roker. Maar notuleren doet hij, en dat mag hij ook, want dat is geen officiële functie, tot hij straks naar buiten kan om gauw een sigaretje op te steken.

Hij schrijft op: zoveel *Strijdkreten*, zoveel kalenders van het Leger, allemaal voor de kerstverkoop. En de kerstpotten moeten op straat geplaatst worden, er moet een schema gemaakt van wie wanneer de wacht houdt bij de pot. Dat alles doet broeder Moraal. Hij doet het met twijfel in zijn hart. De arme mensen waar je het vroeger voor deed, waar zijn die gebleven? Hij zegt: 'We hebben de kerstmaaltijd in hotel Britannia nu teruggebracht tot een saucijzenbroodje en een kerstgebakje. Drie jaar geleden hadden we een kerstmaaltijd in de kantine van de Zeevaartschool, ik weet het nog goed, we hadden slaatjes. We hadden gedekt voor zeventig mensen, maar er kwamen er honderddertig. Alle slaatjes doormidden. Maar al die mensen moesten ook al weer vroeg weg, nadat ze het opgegeten hadden, want ze moesten nog naar een andere kerstmaaltijd.'

Je nodigt mensen uit voor de kerstmaaltijd, dan zeggen ze: we gaan naar onze dochter, of we gaan naar onze zoon. De mensen van buiten het Leger die bij ons komen met kerst, zeggen: we hebben al zoveel kerstmaaltijden gehad. Je brengt nu de fruitbakjes weg, of de planten, maar je denkt: moet het nog? Vandaar dat we het dit jaar symbolisch doen: twee koppen koffie, een saucijzenbroodje en een kerstgebakje. Allerlei instellingen verzorgen tegenwoordig met kerst maaltijden en kerstpakketten. We brengen ook kerstpakketten rond voor de Reclassering van het Leger. Dan vraag ik me ook af: is dat nu wel nodig? Het publiek geeft toch geen geld voor de kerstcollecte om mensen vol te stouwen die al niet meer kunnen? Zo vol zijn ze.'

BROEDER LENTINK IS VAN de Pinksterbeweging en een geduchte concurrent van het Leger in Vlissingen. Net zoals veel voormalige leiders van het Volle Evangelie en aanverwante delen van de Pinksterbeweging komt hij zelf uit het Leger. Hij was korpsofficier, hij stond in Vlissingen, hij had *charisma*. Dat was vast komen te staan op de Vreugdedag van het Volle Evangelie, in 1963, in de Prinses Margriethal in Utrecht, toen hij voor het eerst de beweging bezocht en meteen de doop van de Heilige Geest ontving. In het Leger is er een stroming die het charisma-tische, dat wil zeggen het spreken van de Heilige Geest door de mond van een gewone gelovige, altijd heeft liefgehad. En een beetje Pinksterbewegingsachtige dingen kunnen ook in het Leger: spontane bekeringen, snikken op de zondaarsbank omdat je tot inkeer bent gekomen, handgeklap en tamboerijngerinkel. Maar het moet niet te gek worden. Van 'tongentaal' (het spreken van vreemde talen door de Heilige Geest via de mond van de mens) houdt men niet.

Broeder Lentink kreeg dan ook grote problemen met zijn Legercommandant. Hij hield van het spontane doorbreken van de Geest, niet van het

voorgeprogrammeerde getuigen van het Leger: 'Die verplichte getuigenissen in de samenkomsten, daar werd je op den duur goed ziek van, want als je altijd met hetzelfde groepje zit, weet je wat de mensen gaan zeggen. *Ik heb de Heer lief*, zeggen ze dan, *en ik wens niet anders dan met Hem voort te gaan*. Dan is dan de getuigenis. En dan de uitnodiging aan de zondaars om plaats te nemen aan de zondaarsbank, nou, als er geen zondaars zijn, ben je in de aap geloogd, hoor. De openlucht, dat is om zondaars te trekken. Anders heb je in de samenkomst niemand aan de zondaarsbank. Dan ben je geen goed officier.' Lentink ging tegen de Legergeest in: *hij wilde ook dopen*. Het Leger kent geen sacramenten, dus dat kon niet. 'Commandant Palstra zei: "Dit is geen Leger meer, dit is het Volle Evangelie. Je moet werken met de Leger-vlag, Lentink, lopen met de pet op, collecteren." En aan dat collecteren had ik een ontzettende hekel.'

Hij rijdt nu rond in een Mercedes Automatic, koestert een Weinreb-baard, en zegt zonder schroom: 'Ik heb besloten nooit meer armoede te lijden.'

Op een dag in 1963 liet commandant Palstra zijn officier Lentink bij zich komen. De bijbel kwam op tafel. 'En Palstra zei: "Lentink, jij moet één ding goed begrijpen: ik ben de paus en jij bent de priester en je hebt te doen wat ik zeg."'
De enige die tegen Palstra opdurfde — ze had een haat-liefdeverhouding met hem — was majoor Bosshardt. 'Ze kwam en zei: trek het je niet aan. Maar dat kon zij zeggen — haar durfden ze niet aan te pakken. Zij had de Orde van de Stichter, een hoge onderscheiding, en ze deed precies wat ze wilde. Maar ik kon niet mijn eigen weg gaan, zoals zij. En toch wilde ik dat, want ik zat ermee dat wij bij voorbeeld in Apeldoorn, toen ik daar stond, een heel goede tijd hadden, wat we in Legerkringen een Opwekking noemen. De zondaarsbank was er vol, er kwamen ontzettend veel mensen tot bekering. Maar ik zag geen kans om de mensen bij het Leger te houden. Dat was het probleem. En dan denk je toch: de doop, dat doet het Leger niet, het Leger spreekt alleen over de geestelijke doop, maar de doop is toch een van de meest essentiële punten van de kerk?'

Lentink werd uit het Leger gezet. Zijn Volle Evangelie-bijeenkomsten lopen vol. *Pinksteren in beweging*, een net verschenen geschiedboek over de Pinksterbeweging, roemt hem met zijn zestienduizend bekeringen, zijn zes tehuizen, zijn negen huismeeuwen, zijn honderd werknemers. Lentink zegt: 'Ik toon aan dat je dat strenge, stringente karakter van het Leger niet nodig hebt om de dingen van de grond te krijgen. Je moet de mensen in hun waarde laten. Je moet ze vrijheid laten. Door al dat gebied en verbod verlies je de mensen.'

Hij denkt vaak terug aan het Leger: 'Hersenspoeling, voortdurend op je inpraten, inwerken, gepaard gaande met grote geestelijke druk, waar je tot grote bewogenheid wordt gebracht. Je collega's zijn spijkerhard, als je eruit bent, willen ze je niet meer kennen.'

Maar tegelijk zegt hij: 'Ik ben erdoor gevormd, commandant Palstra is mijn kweekschoolleider

Korpsraad in Vlissingen

geweest, ik adoreerde hem, ik heb er een geweldige goeie tijd gehad, ik heb er onvoorstelbaar veel geleerd, maar ik zou voor geen geld van de wereld meer teruggaan.'

Hij leest ieder nummer van de *Strijdkreet* en *Salvo*, maandblad voor de heilssoldaat.

'Want het allergeekste is: ik heb het Leger lief.'

JANNIE VAN DAM WAS NET twintig toen ze naar de kweekschool van het Leger des Heiligs ging. Elf jaar later trad ze uit als officier. Opeens. Tot bijna ieders stomme verbazing. Zo'n stil meisje, werkzaam bij het secretariaat van de chef-secretaris, de hoogste officier na de commandant. Zo accuraat. Zo netjes.

Wat was er dan toch gebeurd?

Jannies ouders waren ooit soldaat geweest van het Leger. Lang geleden. Toen waren ze verhuisd, het was in de versloffing geraakt, maar ze waren nooit echt van de rol afgenomen. Maar bij haar brandde het vuur. Ze ging, en ze kwam bij de lichting 1969-1971. *De Overwinnaars* heette hun lichting. Met zevenentwintig cadetten begonnen ze. Ze denkt dat er nu nog twaalf van over zijn. Drie gingen al tijdens de cursus weg, de andere twaalf zijn ook uitgetreden.

Ze kwam als jonge korpsofficier in Middelburg te staan. Naast een veel oudere majoor, een dame, en ze werd meteen voor de leeuwen gegoid. Eerste huisbezoek: bij een stervende. Eerste advies: aan een echtpaar met seksuele problemen. De majoor stond haar wel terzijde, maar ze was toch machteloos. Ze had tijdens de jaren op de kweekschool genoten van de tijd en de rust om over zich zelf na te denken, ze had

gevoeld hoe ze er gevormd werd in het *persoonlijk beleven* van het geloof. Maar toen ze eenmaal officier was, merkte ze dat ze weinig had geleerd over de problemen waarmee een pastoraal werker in de praktijk te maken krijgt. En dus deed ze maar alsof ze uitstekend begreep waar de mensen het met hun seksuele problemen over hadden, maar ondertussen had ze geen idee.

Ze leerde in de korpsen te werken. Keihard te werken. En ze leerde anderen op te jagen: *'Ik vond ook wel dat de eerste taak van de soldaat thuis bij zijn gezin lag, maar als hij ook maar iets te veel thuis zat, zei ik er iets van. Hoe voller ik mijn eigen tijd ook kon plannen, hoe beter ik het vond.* Het ging soms ten koste van mijn gezondheid, en van de banden met mijn familie, en dat was niet nodig achteraf. Je moet als officier iedere maand een rapportage opstellen — daar krijg je les in op de kweekschool — en hoe méér ik

deed, hoe méér ik op die statistiek kon invullen: zóveel huisbezoeken, zóveel mensen in de korpszaal, zóveel mensen bij de bejaardenbond. Op je vrije middag kon je de telefoon niet laten rammelen, je bracht het niet op. *Workaholic*, dat was ik.' Het enige wat ze zich zelf toegaf, was dat ze toch echt warm eten nodig had. 'Ik reed op de brommer en ik viel flauw. Ik had in geen dagen gekookt voor me zelf. Ik dacht: dat nooit meer.'

Na jaren van korpswerk werd ze uitgekozen om in Londen op het Internationaal Hoofd Kwartier te gaan werken, daarna deed ze eerst voor kolonel Verhagen en later voor de chef-secretaris veel correspondentie met een privé-karakter — vaak ging het over overplaatsingen of over onaangename affaires en de behandeling van de brieven was een kwestie van vertrouwen. Dat vertrouwen beschaamt ze niet, ook niet nu ze uit het Leger is. Nooit heeft ze met anderen

over die zaken gesproken en dat zal ze ook niet doen.

In haar vrije tijd werkte ze in het Goodwill-korps, en ze hielp Ruud Tinga een jaar lang om de Gastenburgh, het passantenverblijf, draaiende te houden. Avonden, weekenden, vrije dagen, alles ging erin zitten. Ze merkte het niet meer. Ze was verslaafd aan het bezig-zijn. En niemand hield haar tegen. Terwijl zich ondertussen nog iets heel anders begon te ontwikkelen.

Want dat is vreemd in het Leger. Aan de ene kant is er weinig privacy. De dienstwoning van een korpsofficier bij voorbeeld is ook echt een dienstwoning: hij is tegelijk woning, kantoor en ontvangstruimte. De officier is er vierentwintig uur van de dag voor het Leger. De dienst gaat altijd voor. Dat laat al weinig ruimte voor privacy. En de privacy die er is, wordt gedeeld door

talloze anderen in wat Jannie van Dam de *fluistergalerij*, en wat anderen gewoon het rodelcircuit noemen. Dat is de éne kant. Er is weinig privacy.

Maar er is een andere kant en die is: iemand kan tot over zijn oren in de *privé-problemen* zitten zonder dat een collega of een superieur het merkt. Ellendige geschiedenissen vol innerlijke spanning en strijd spelen zich af terwijl naar buiten toe met succes een façade wordt opgehouden. 'Dat komt,' zegt een hooggeplaatste employé van het hoofdkwartier, 'omdat de piramidale structuur van het Leger eigenlijk niet meer kan in deze tijd. En toch gebeurt het, die mannen aan de top hebben agenda's die maanden van tevoren dicht zitten, ze willen overal zelf bij zijn, ze kunnen niet delegeren en ze rennen van hot naar haar. Het is niet te geloven maar de veldsecretaris, een topfunctionaris, die pas een hartaanval heeft gehad — nou, die hart-

aanval zag je aankomen. Die man had zich genomen binnen één jaar alle achttien korpsen in Nederland in de samenkomst te zoeken, dat is dus iedere zondag een korps op een plaats en een korps in de andere plaats. De commandant zelf bij voorbeeld houdt alle brieven in eigen hand; op die manier worden dus heel veel ook niet besloten, maar hij doet het wel kapot werken. Dat geldt voor de andere ook. Op die manier blijft er geen aandacht over voor de mensen om je heen. Het is dan alsof het Leger het doel op zich zelf is geworden in plaats van het middel. Wij hadden vroeger een Soldaat Tichelaar, die heeft voor een groot deel het democratiseringsproces binnen het Leger in gang gezet en is zeer teleurgesteld weggegaan, die zei altijd: het is toch absurd dat de eerste opdracht die de commandant van de generaal krijgt, is: de structuur van het Leger te behoeden. De eerste opdracht zou

De kweekschool op bezoek bij het Goodwill-korps in Amsterdam

moeten zijn om het Evangelie uit te dragen. Wel, als je dat weet, weet je ook waarom mensen in het Leger, als ze echt in een crisissituatie komen te staan, zich zo alleen gelaten voelen.'

Jannie van Dam had al anderhalf jaar een vriend. Dat kon volgens de regels van het Leger wel, en niet. Het kon wel als het alleen maar vriendschap was. Het kon niet als ze een seksuele relatie met hem had. En ze wist precies hoe het in het leven toegaat: als ze zou zeggen dat ze al zo lang een vriend had, zou ze de schijn tegen zich hebben. Zeker als ze zou zeggen dat ze van deze man hield, zou iedereen aannemen dat ze met hem naar bed ging. Dat er in het menselijk leven verhoudingen zijn, te subtiel en te ingewikkeld voor woorden, waarbij mensen soms ja-

ren moeten wachten voordat ze huis en haard en bed met elkaar delen — ach, ze wist: 'Ik heb de schijn tegen me, je hoeft er niet over te praten, de mensen begrijpen het toch niet.'

In juni 1981 werd ze benoemd tot korpsofficier van het Goodwill-korps op de Oude Zijds Achterburgwal. Dat was tegenover de Gastenburgh, het was een gedroomde functie. Ze zou samenkomsten leiden en pastoraal werk doen.

Toen schreef ze een brief, op 13 juli. Ze schreef over haar vriendschap met de man die ze had leren kennen. Toen was ze geen officier meer.

Van de ene dag op de andere stond ze op straat. Geen baan, geen huis, en grote eenzaamheid waar ze tevoren alleen maar vriendschap had gekend van de kant van het Leger, vriendschap die ze overigens zeer behoedzaam had geschat want in die anderhalf jaar had ze nooit aan iemand op het hoofdkwartier verteld van de liefde voor haar vriend.

Ze is achteraf verbaasd geweest dat haar geen overgangperiode en geen bedenktijd is gegund. Ze is daar achteraf ook blij om, maar zegt: 'Als ik toen nog gewoon als secretaresse had gewerkt op het hoofdkwartier, zei de toenmalige commandant, *Nelting*, dan had hij me wel een overgangperiode gegeven. Maar nu ik korpsofficier was, dat wil zeggen naar buiten toe optrad, moest ik meteen weg. Ik mocht wel even boven de korpszaal blijven wonen, maar alleen op voorwaarde dat ik me absoluut niet meer met het werk van het Leger zou bemoeien. Dat was me verboden.'

Dat betekende in feite dat ze *zonder* huis zat. De dienstwoning boven de korpszaal is tegelijk het kantooradres van het pastoraal werk, en ook het adres waar het Leger dakloze vrouwen voor een nacht een bed geeft. Als je daarboven woont en er wordt aangebeld, kun je toch moeilijk je niet met het werk bemoeien en dakloze vrouwen en om hulp vragende gelovigen ijskoud op de stoep laten staan. In deze situatie moest ze er weg.

'Ik moest bij mijn vriend gaan wonen.'

Ze woont nu in een huisje van het Leger — dat de commandant na verloop van maanden aanbod.

'Toen ik eenmaal besloot uit het Leger te gaan, was het omdat ik als vrouw van over de dertig geen zin meer had om bij de commandant op het matje geroepen te worden over de aard van mijn verhouding met Rob.' Sindsdien laat ze zich door niemand meer op het matje roepen. Ze kunnen haar aanvaarden zoals ze als christen meent te moeten leven, en anders dan gaat ze wel.

Ze voelt zich, zegt ze, nu net zo anders als anderen, net als de homoseksueel. 'Homofilie is onnatuurlijk, dat hebben we altijd zo geleerd. Maar de situatie waarin ik zit is óók maar voor weinig mensen te begrijpen. Er zijn zoveel mensen die anders leven en denken dan ik en weer anders dan u. Het klooster is ook onnatuurlijk. Wat is natuurlijk? En wat is liefde? Abraham die zijn knechten uitzond om voor hem een vrouw te zoeken, is dat liefde?'

Ze weet dat er over haar levenswijze op tientallen manieren commentaar is geleverd in het Leger: 'Ik heb al gehoord dat ik zwanger was, of er met een getrouwde kerel vandoor was gegaan.

Er is zo'n fluistergalerij. Dat vond ik ook wel het bezwaar van het hoofdkwartier: iedereen weet alles van elkaar en er is de strijd om bepaalde posities. Dat is mij daar erg tegengevallen. Je hoort altijd *gefluister*, bij voorbeeld over overplaatsingen omdat iemand een zwarte kas erop na zou houden in zijn korps, maar je hoort nooit *bewijzen*.'

Een officier heeft bij zijn aanstelling het Verbond ondertekend. Alles heeft hij of zij opgegeven: geld en goed, inkomen, zelfbeschikking. De toelage van het Leger is juridisch gezien een *gunst* die de Korpsofficier ontvangt. Fiscaal is hij of zij een *kleine zelfstandige*: werknemerspremies worden voor hen niet afgedragen. Op het opgebouwde pensioen kan de officier bij vertrek geen aanspraak maken. De officier heeft immers geen *premie* betaald — de pensioenreserves zijn spaarcentjes van het Leger zelf, bijeenvergaard uit inzamelingen, erfenissen enzovoort.

Jannie kreeg een paar duizend gulden mee toen ze ging. Maar in de WW kon ze niet, ze had nooit een arbeidscontract gehad — geen enkele officier heeft dat — en een echt vak had ze ook niet buiten het pastoraal werk. Ze solliciteerde zeven maanden tevergeefs. Ze moest in de bijstand. Nu heeft ze weer werk, ten slotte, in een christelijke boekwinkel.

Ze leidt nu een heel ander leven, zegt ze. Ze neemt tijd om te eten. Ze ontvangt vrienden. Ze slaapt langer en beter. Ze voelt zich anders. Bevrijd.

Ze zegt: 'Het probleem van alleenstaande vrouwen in het Leger is dat alle topfuncties bijna door getrouwde paren zijn bezet. Die mensen hebben geen begrip voor een alleenstaande vrouw, niet als ze *jong* is en bij voorbeeld moet samenwerken met een majoor die twee keer zo oud is als zij zelf is en op wie je toch in een plaats als Goes of Veendam dag en nacht bent aangewezen. Ze hebben aan de top ook geen begrip voor de *oudere* alleenstaande vrouwen onder de officieren. Ik heb ze toch zo vaak ontmoet, die oudere vrouwen, vlak voor ze op instorten stonden, dat ze het tussen de regels door lieten merken hoe bitter ze waren over het tekort aan aandacht van het hoofdkwartier.'

Ze vindt het goed dat ze eruit is gestapt voordat het met haar zelf zo ver zou komen.

'Het werken in het Leger was als wanneer je met vakantie gaat: je draagt een zware koffer, maar je draagt hem met plezier, want je gaat immers op vakantie. En je draagt die koffer al- maar, al- maar, zodat je eraan went. Je weet niet meer beter of je hebt altijd dat zware gewicht aan je arm.

Pas als je hem neerzet, merk je hoe zwaar hij was.'

EEL VAN DE OFFICIEREN zijn ongetrouwde oudere vrouwen: eenentachtig op een totaal van 317 officieren.

Van die vrouwen vind je er op het hoofdkwartier maar één enkele terug in de echte leidende functies: *kolonel Henny Noorlander*. Dat is opmerkelijk.

In het Leger heeft men de verklaring voor de hand: het werk is zwaar, vooral het werk als korpsofficier. Een echtpaar met een goed huwelijk kan er veel beter tegenop dan een al-

De kweekschool op bezoek bij het Goodwill-korps in Amsterdam

moeten zijn om het Evangelie uit te dragen. Wel, als je dat weet, weet je ook waarom mensen in het Leger, als ze echt in een crisissituatie komen te staan, zich zo alleen gelaten voelen.'

Jannie van Dam had al anderhalf jaar een vriend. Dat kon volgens de regels van het Leger wel, en niet. Het kon wel als het alleen maar vriendschap was. Het kon niet als ze een seksuele relatie met hem had. En ze wist precies hoe het in het leven toegaat: als ze zou zeggen dat ze al zo lang een vriend had, zou ze de schijn tegen zich hebben. Zeker als ze zou zeggen dat ze van deze man hield, zou iedereen aannemen dat ze met hem naar bed ging. Dat er in het menselijk leven verhoudingen zijn, te subtiel en te ingewikkeld voor woorden, waarbij mensen soms ja-

ren moeten wachten voordat ze huis en haard en bed met elkaar delen — ach, ze wist: 'Ik heb de schijn tegen me, je hoeft er niet over te praten, de mensen begrijpen het toch niet.'

In juni 1981 werd ze benoemd tot korpsofficier van het Goodwill-korps op de Oude Zijds Achterburgwal. Dat was tegenover de Gastenburgh, het was een gedroomde functie. Ze zou samenkomsten leiden en pastoraal werk doen.

Toen schreef ze een brief, op 13 juli. Ze schreef over haar vriendschap met de man die ze had leren kennen. Toen was ze geen officier meer.

Van de ene dag op de andere stond ze op straat. Geen baan, geen huis, en grote eenzaamheid waar ze tevoren alleen maar vriendschap had gekend van de kant van het Leger, vriendschap die ze overigens zeer behoedzaam had geschat want in die anderhalf jaar had ze nooit aan iemand op het hoofdkwartier verteld van de liefde voor haar vriend.

Ze is achteraf verbaasd geweest dat haar geen overgangperiode en geen bedenktijd is gegund. Ze is daar achteraf ook blij om, maar zegt: 'Als ik toen nog gewoon als secretaresse had gewerkt op het hoofdkwartier, zei de toenmalige commandant, *Nelting*, dan had hij me wel een overgangperiode gegeven. Maar nu ik korpsofficier was, dat wil zeggen naar buiten toe optrad, moest ik meteen weg. Ik mocht wel even boven de korpszaal blijven wonen, maar alleen op voorwaarde dat ik me absoluut niet meer met het werk van het Leger zou bemoeien. Dat was me verboden.'

Dat betekende in feite dat ze *zonder* huis zat. De dienstwoning boven de korpszaal is tegelijk het kantooradres van het pastoraal werk, en ook het adres waar het Leger dakloze vrouwen voor een nacht een bed geeft. Als je daarboven woont en er wordt aangebeld, kun je toch moeilijk je niet met het werk bemoeien en dakloze vrouwen en om hulp vragende gelovigen ijskoud op de stoep laten staan. In deze situatie moest ze er weg.

'Ik moest bij mijn vriend gaan wonen.'

Ze woont nu in een huisje van het Leger — dat de commandant na verloop van maanden aanbod.

'Toen ik eenmaal besloot uit het Leger te gaan, was het omdat ik als vrouw van over de dertig geen zin meer had om bij de commandant op het matje geroepen te worden over de aard van mijn verhouding met Rob.' Sindsdien laat ze zich door niemand meer op het matje roepen. Ze kunnen haar aanvaarden zoals ze als christen meent te moeten leven, en anders dan gaat ze wel.

Ze voelt zich, zegt ze, nu net zo anders als anderen, net als de homoseksuelen. 'Homofilie is onnatuurlijk, dat hebben we altijd zo geleerd. Maar de situatie waarin ik zit is óók maar voor weinig mensen te begrijpen. Er zijn zoveel mensen die anders leven en denken dan ik en weer anders dan u. Het klooster is ook onnatuurlijk. Wat is natuurlijk? En wat is liefde? Abraham die zijn knechten uitzond om voor hem een vrouw te zoeken, is dat liefde?'

Ze weet dat er over haar levenswijze op tientallen manieren commentaar is geleverd in het Leger: 'Ik heb al gehoord dat ik zwanger was, of er met een getrouwde kerel vandoor was gegaan.

Er is zo'n sluistergalerij. Dat vond ik ook wel het bezwaar van het hoofdkwartier: iedereen weet alles van elkaar en er is de strijd om bepaalde posities. Dat is mij daar erg tegengevallen. Je hoort altijd *gefluister*, bij voorbeeld over overplaatsingen omdat iemand een zwarte kas erop na zou houden in zijn korps, maar je hoort nooit *bewijzen*.'

Een officier heeft bij zijn aanstelling het Verbond ondertekend. Alles heeft hij of zij opgegeven: geld en goed, inkomen, zelfbeschikking. De toelage van het Leger is juridisch gezien een *gunst* die de Korpsofficier ontvangt. Fiscaal is hij of zij een *kleine zelfstandige*: werknemerspremies worden voor hen niet afgedragen. Op het opgebouwde pensioen kan de officier bij vertrek geen aanspraak maken. De officier heeft immers geen *premie* betaald — de pensioenreserves zijn spaarcentjes van het Leger zelf, bijeenvergaard uit inzamelingen, erfenissen enzovoort.

Jannie kreeg een paar duizend gulden mee toen ze ging. Maar in de WW kon ze niet, ze had nooit een arbeidscontract gehad — geen enkele officier heeft dat — en een echt vak had ze ook niet buiten het pastoraal werk. Ze solliciteerde zeven maanden tevergeefs. Ze moest in de bijstand. Nu heeft ze weer werk, ten slotte, in een christelijke boekwinkel.

Ze leidt nu een heel ander leven, zegt ze. Ze neemt tijd om te eten. Ze ontvangt vrienden. Ze slaapt langer en beter. Ze voelt zich anders. Bevrijd.

Ze zegt: 'Het probleem van alleenstaande vrouwen in het Leger is dat alle topfuncties bijna door getrouwde paren zijn bezet. Die mensen hebben geen begrip voor een alleenstaande vrouw, niet als ze *jong* is en bij voorbeeld moet samenwerken met een majoor die twee keer zo oud is als zij zelf is en op wie je toch in een plaats als Goes of Veendam dag en nacht bent aangewezen. Ze hebben aan de top ook geen begrip voor de *oudere* alleenstaande vrouwen onder de officieren. Ik heb ze toch zo vaak ontmoet, die oudere vrouwen, vlak voor ze op instorten stonden, dat ze het tussen de regels door lieten merken hoe bitter ze waren over het tekort aan aandacht van het hoofdkwartier.'

Ze vindt het goed dat ze eruit is gestapt voordat het met haar zelf zo ver zou komen.

'Het werken in het Leger was als wanneer je met vakantie gaat: je draagt een zware koffer, maar je draagt hem met plezier, want je gaat immers op vakantie. En je draagt die koffer al- maar, al- maar, zodat je eraan went. Je weet niet meer beter of je hebt altijd dat zware gewicht aan je arm.

Pas als je hem neerzet, merk je hoe zwaar hij was.'

EEL VAN DE OFFICIEREN zijn ongetrouwde oudere vrouwen: eenentachtig op een totaal van 317 officieren.

Van die vrouwen vind je er op het hoofdkwartier maar één enkele terug in de echte leidende functies: *kolonel Henny Noorlander*. Dat is opmerkelijk.

In het Leger heeft men de verklaring voor de hand: het werk is zwaar, vooral het werk als korpsofficier. Een echtpaar met een goed huwelijk kan er veel beter tegenop dan een al-

leenstaande. Twee alleenstaanden die aan elkaar vastgeklonken zijn door banden van werk en vriendschap en samenwonen, kunnen er ook naar verhouding goed tegenop.

Maar wie alleen is, heeft het het moeilijkst. 'Wat maar weer eens bewijst,' zegt kommandant Verwaal schertsend, 'wat een uitstekende instelling het huwelijk is.' Hij zegt dat een paar jaar geleden de top nog veel ongetrouwde vrouwen telde, 'maar die zijn stuk voor stuk om gezondheidsredenen afgevoerd. De vrouwen willen de topfuncties ook niet meer als we ze aanbieden. Ze zeggen: nee, bedankt. Het is toch de man die fysiek sterker is, die het werk beter aankan, dat lijkt mij ermee bewezen.'

In de jongere lichten zijn er naar verhouding veel echtparen, en daar is het Leger blij mee. Een echtpaar treedt minder gauw uit dan een alleenstaande die misschien buiten het Leger de man van haar hart vindt en gedwongen is uit te treden. *Aan de gedachte dat het misschien verstandig zou zijn dat officierschap eens los te maken van het huwelijk, durft bijna niemand te denken.* Alleen een enkeling oppert wel iets in die richting: 'Die meisjes die zo optimistisch zeggen dat ze over hun celibaat — want daar komt het toch op neer — goed nagedacht hebben, zien dat toch te licht in,' zegt kapitein Van der Harst. Er zijn in het Leger vrijwel geen ongetrouwde mannen. De paar die er zijn, hebben in *de Veldstaat* (het zak- en adresboek) een kruisje achter hun naam. Iedere meisjescadet weet welke het zijn. Maar zelfs als een meisje binnen het Leger een man vindt, is het twijfelachtig of ze er gelukkig mee

wordt. *'Ik weet het niet,'* zegt kapitein Wim van der Harst die al getrouwd was met Suzanne toen hij naar de kweekschool ging, *'of je van al die Legerhuwelijken nu wel kunt zeggen dat God dat heeft samengevoegd.* Er is soms zo weinig keus geweest, je ziet krampachtige ontwikkelingen waarbij je denkt: is het niet christelijker als we die twee ieder de vrijheid teruggeven? Voor sommige mensen is het ook niet zo goed, dat samenwerken. Neem mij nou. Ik maak een hoop ruis om mij heen, hoor, ik praat een hoop, en ik ben lastig als het niet naar mijn zin gaat. Niet dat al die drukte zo produktief is, helemaal niet. Maar Suzanne moet dat allemaal maar verdragen — al gaan we dan iedere avond hand in hand naar huis, nog steeds, het is op het werk helemaal niet van *liefje of poesje*. Het is dat zij het allemaal verdraagt van me, wie weet wat er anders gebeurd zou zijn?'

Niemand weet waarom *nu opeens*, maar in Engeland neemt het aantal echtscheidingen onder officieren nogal toe. En dat noopt tot herziening van de strenge regels: wie scheidt, moet eruit, of tenminste de schuldige (want het Leger gelooft in schuld, én boete) moet zijn ambt neerleggen. Vanuit Nederland worden nu voorstellen gedaan om de regels te verzachten, zowel voor soldaten als voor officieren. Want in Nederland hebben ze ook onprettige ervaringen opgedaan met echtscheiding.

Ook hier werd in een recent geval door de commandant persoonlijk vastgesteld wie de schuldige was. Dat was per definitie degene die overspel had gepleegd. Die moest eruit. De onschul-

Territoriaal commandant Verwaal

dige partner mocht blijven en is nu korporaal. De schuldige partij werd van officier ontslagen, maar mocht een jaar lang geen uniform dragen. In de Korpszaal gold hij als een beetje.

Daar is, onder de koffie en de thee, ongelofelijk over gebabbeld en geroddeld. De een had wel de officiële schuld, maar de ander, nou, was ook niet mis, want die had dit en dat en dat. Termen als *geestelijk overspel* vlogen door de lucht, en er werden discussies gehouden over wat nu erger was: het geestelijke overspel of de echte overspel.

Wie nu door de wandelgangen van het Leger loopt, hoort er nog steeds alles van: wie met wie wanneer in bed gelegen heeft. Het is uiterst smakelijk. En het is uiterst onproduktief. Wie onder de koffie dapper partij trekt voor de 'schuldige', doet dat niet waar de commandant bij is. Bijna niemand durft dat.

AN PETERS WAS OFFICIER en getrouwd. Langzaam maar zeker dekte hij iets: hij was homo-sueel.

Jarenlang worstelden hij en zijn vrouw met de problemen. Ze zeiden tegen de commandant iets — ze wisten als officieren intuïtief dat fataal zou uitpakken. Dat hadden ze goed gezien.

Op een dag konden ze het niet langer aan — vroegen de commandant Verwaal (het was Verwaals vorige ambtsperiode als commandant)

om raad. Het was voor het Leger in Nederland een moeilijk moment — homofilie in eigen kring was nooit een onderwerp geweest. De commandant had een mening en later zette hij die op schrift in een brief aan de advocaat van Jan Peters: 'Analoog aan de vele ongetrouwde zusterofficieren en vrouwelijke heilssoldaten die het Leger in zijn gelederen telt, is het onze godsdienstige overtuiging dat in al die gevallen seksuele aanleg en neigingen worden gesublimeerd in een leven dat is toegewijd aan de dienst van God en de mensen.'

Voor de commandant was het een duidelijke zaak: Jan Peters en zijn vrouw besloten te scheiden, Jan had een vriend, welnu, *Jan was dus de schuldige partij en hij moest vertrekken als officier.* Mevrouw Peters kon als officier aanblijven.

Jan Peters had het er moeilijk mee. Hij had geen huis meer — zijn dienstwoning stond wel op zijn naam, maar hij realiseerde zich dat niet en leverde de sleutel in. Hij had geen baan, geen WW, geen diploma behalve dat van de kweekschool, hij solliciteerde — en we spreken nu over het voorspoedjaar 1976 — méér dan een jaar. Wonen deed hij noodgedwongen bij zijn vriend, iets waar ze eigenlijk nog niet aan toe waren en wat hun verhouding geen goed deed. En ondertussen wilde hij maar één ding — *al zal dat menigeen verbazen* — en dat was: *werken in het Leger.* Maatschappelijk werk doen, in een van de instellingen van het Leger. 'Bij het maatschappelijk deel van het Leger is men veel ruimer dan bij het geestelijk deel, je hebt twee stromingen in het Leger, maar het is wel zo dat degenen die aan de touwtjes trekken de fanatieken zijn, fanatiek en orthodox. Je ziet hoe hun invloed toeneemt, dat christelijk gezwimel, dat EO-gedoe.'

Hij vroeg het maar niet meer aan de commandant (want die beslist persoonlijk bij sollicitatie van ex-officieren). 'Toen ik uit mijn functie als korpsofficier ontheven werd, had ik niet eens gelegenheid op een normale manier van mijn mensen afscheid te nemen. Collega's gaan je ontwijken, en ik had zo hard mensen nodig. Iemand die zou zeggen: kop op, we laten je niet zakken. Je was toch één grote familie, je hoorde toch bij elkaar, ik wilde toch niet uit het Leger, het leven en werken in het Leger was voor mij alles. Maar de collega's bestonden niet meer, ik kreeg alleen maar verwijten en smerige telefoontjes, ik heb het nooit verwerkt. Ik merk als ik er nu weer met jullie over praat, dat alle emoties weer loskomen.'

Bitter was ook dat achteraf er van zijn werk als korpsofficier opeens het een en ander niet zou deugen. De commandant Verwaal schreef daarover het volgende aan Peters advocaat: *'Het is juist dat de heer Peters de taken die hem werden opgedragen tot tevredenheid heeft verricht. Echter met dien verstande dat de huwelijksproblemen, die reeds een jaar nadat de heer Peters met zijn echtgenote in het huwelijk was getreden zich voordeden, aan de leiding van het Leger des Heils niet bekend waren, eerst eind juni van dit jaar onder onze aandacht zijn gebracht. Uit wat nu volgt zou u kunnen afleiden dat, gezien de conflict-situatie in het gezin achteraf toch niet helemaal gesteld kon worden dat de heer Peters als officier van het Leger des Heils en derhalve als geestelijk leider inderdaad zijn werk tot volle tevredenheid heeft verricht.'*

Wat nu? Heeft Peters eerst wel tot tevredenheid van de commandant twaalf jaar dienst gedaan als officier en blijkt nu achteraf opeens dat die tevredenheid misplaatst was, omdat hij wel misplaatst moest zijn gezien Peters' homoseksualiteit?

Precies, dat is wat de commandant schrijft: we waren wel tevreden, maar ondertussen was Peters 'ontrouw aan zijn roeping en afgelegde beloften' omdat hij handelde 'in strijd met de inderdaad hoge ethisch-godsdienstige normen die voor een geestelijk leider binnen het Leger des Heils gelden.' Hij moest dus wel een slechte werker geweest zijn.

Hij is nog goed terechtgekomen, als ambtenaar bij een Sociale Dienst. Hij is uit het Leger gegaan, is ook geen soldaat meer. 'Maar als ze me beter hadden opgevangen, was ik gebleven.' Ondanks het feit dat hij het nooit eens zal worden met de standpunten van het Leger over homofilie. 'Want mijn geval is dan wel bekend geworden maar ik was niet de eerste. En ik weet mensen van toen, die nu nog in een homofiele tweestrijd zitten.'

Wie rondloopt in het Leger komt ze vanzelf tegen: de mensen die niet in het kerkelijk werk zitten, maar in de maatschappelijke sector van het Leger. In een opvang voor daklozen, of in de reclassering, of in een buurthuis. Nuchtere mensen die vertellen van officieren en die zeggen: die twee vrouwen wonen en werken al jaren samen, en de leiding heeft de gruwelijke moed niet om ze uit elkaar te halen, hoor. Iedereen weet toch dat die lesbisch zijn. In het Leger kunnen die dingen zolang als je er geen punt van maakt, zolang als je ze niet hardop uitsprekt. Je moet het niet aan de grote klok hangen. Dan is het afgelopen, dan dwing je de leiding tot een standpunt en dat is altijd een hard standpunt.

De commandant is heel boos als we hem dat voorhouden: 'Jammer, héél, héél jammer dat mijn mensen zo iets zeggen, en schandelijk, want ze kunnen het niet bewijzen, ze kunnen niet hard maken wat twee vrouwen die in vriendschap samen werken en wonen, doen. Wat weten ze ervan?' 'Nou dit,' zegt later kapitein Van der Harst: 'Als je twee mensen hebt die normaal zijn en die lief en leed delen en die samen werken en wonen, dan zouden ze toch wel onmenselijk moeten zijn als ze niet ook eens wat warmte en wat liefde voor elkaar voelden.'

Henny Tinga, die bij Van der Harst werkt en gastvrouw is van het Goodwill-centrum, vertelt van haar cliënt Arie, die homoseksueel is en zich had laten helpen bij de Pinkstergemeente. 'Op een dag komt Arie hier op de gracht naar me toe, en hij zegt: zuster Tinga, ik ben eraf, ik heb me laten helpen. Ik ben naar de Pinkstergemeente geweest en daar hebben ze rondom mij heen gestaan en gebeden, en ik voelde: ik ben eraf. Ze zeiden daar: ga nou maar een vrouw zoeken.' Waarop Henny Tinga zei: 'Maar lieve Arie, luister nou eens goed — wat God gemaakt heeft, kan de mens toch niet veranderen?'

DE TOP VAN HET LEGER IS loodzwaar.

Op hoofdkwartier en divisiekwartieren houden vierenzestig officieren en negenendertig employés de vinger aan de pols van het kerkgenootschap Leger des Heils. Ze doen ook werk voor de maatschappelijke instellingen van het leger, zoals de kindertehuizen, maar hoeveel is niet duidelijk. In ieder geval zijn bij bovengenoemde getallen niet inbegrepen de officieren en employés die in Amsterdam ook nog eens apart het bestuur voeren over kinderbeschermingshuizen (departement Jeugdwelzijn, 450 werknemers) of Reclassering (150 werknemers).

De officieren doen ongelijksoortig werk. Er zijn er die alleen maar typen. Er zijn er die beleid voeren. Die zijn meestal kolonel of luitenant-kolonel. Dat zijn echte rangen waartoe je gepromoveerd moet worden in het Leger. Luitenant word je automatisch na de kweekschool, kapitein word je na vijf jaar, majoor na twintig jaar. De top wordt gevormd door vijf man: de Financiële Raad. Dat zijn de financieel secretaris, de assistent-chef-secretaris, de chef-secretaris, de veld-secretaris en de commandant. Er is maar één generaal, en die zit in Londen; ieder territorie heeft een eigen commandant. Nederland is zo'n territorie. In de regel bestaat het duo chef-secretaris/commandant uit een buitenlander en een Nederlander — door de snelle rotatie van veel topmensen door de wereld weet het Internationaal Hoofd Kwartier in Londen vrij aardig wat er zich her en der afspeelt. De vorige commandant in Nederland, Nelting, was een Amerikaan. Toen hij wegging, kende hij nog geen Nederlands. Commandant Verwaal is een Nederlander, hij doet alles graag zelf, leest zelfs de kopij van de Strijdskreet vooraf.

Chef-secretaris Schurink van de commandant schetst de werkzaamheden van de top op de volgende wijze: 'Ik ben de spil waar alles om draait. De commandant is degene die representatief is, die al goeddoende rondgaat. Na advies van de Financiële Raad nemen wij samen ten slotte alle beslissingen.'

Alle beslissingen worden aan de top genomen. Dat is in ieder geval waar. Of een uitgetreden officier een baan mag hebben in het Leger, of er een noodlogies in Vlissingen gebouwd gaat worden, alles komt bij de commandant terecht. Als die niet goed kan delegeren, en ook niet goed knopen kan doorhakken, staat de hele machine stil.

Dat is wat er nu gebeurt, zeggen de officieren en de employés op het hoofdkwartier. Ze schetsen de commandant als bars, maar daarachter heel bang. 'Het is zijn tweede ambtsperiode, daartussen heeft hij een tijd lang op het Vaticaan in Londen gezeten; daar worden ze helemaal bang om zich te branden aan koud water,' zegt een soldaat-employé. Zelf zegt hij: 'Ik heb gezegd: ik wil in een hiërarchische structuur zo democratisch mogelijk werken.' Hij overlegt tot hij er lam van wordt. 'En dan beslist hij niks,' zeggen de insiders. 'Het beleid van het Leger is totaal persoonsgebonden. De ene commandant wil delegeren en zaken doen, de ander zit anders in elkaar. Niemand zal ook ooit bij commandant Verwaal zo maar binnenlopen, al wil hij dat

graag, daar is geen sprake van. Dat is een gouden regel, dat je dat niet doet. Maar wat er leeft aan onvrede en aan verschil van inzicht over beleid komt niet bij hem terecht. Het bereikt hem niet meer. Een paar durven wel, zoals kapitein Van der Harst, die gaat er gewoon op af en die zegt: nee hoor, wat u nou doet kan niet, daar ben ik het niet mee eens. Ach, die zit om de hoek van het hoofdkwartier op het Goodwillcentrum. Wij zijn daarom ook maar bang voor een ding: dat hij binnenkort zijn *Vaarwel* krijgt, dat ze hem daar weghalen.'

OFFICIEREN IN HET LEGER kunnen te allen tijde overal naar toe worden overgeplaatst. Dat gebeurt ook. Vroeger was het helemaal een komen en gaan; je bleef

soms maar een halfjaar op dezelfde plaats. Dan kreeg je alweer je *Vaarwel*. Er zijn ieder jaar twee *Vaarwels*: het grote in mei, het kleine in november. Dan trillen tientallen officieren van angst bij de gedachte: weer inpakken, een ander huis, een andere standplaats. Weer een andere school voor de kinderen.

Tegenwoordig is het gewoon dat je twee, drie, ja, soms wel vier jaar op eenzelfde plaats blijft — alhoewel, vier jaar is wel erg lang. De situatie nu, zeggen de oudere officieren, is een luxe vergeleken bij vroeger, toen iedereen in navolging van de Stichter maar altijd met de reistas klaar moest staan om te trekken naar de plaats waar Zijn Woord verkondigd moest worden. Zin of geen zin. Gezin of geen gezin.

Zelden is daarbij bedacht — de man die het wel beschreven heeft, *John Coutts*, zoon van een generaal, heeft inmiddels zelf het Leger verlaten — dat de Stichter van zijn gezin niet zo'n succes maakte: hij en niet minder zijn vrouw Catherine maakten vreselijke ruzies met de kinderen, en vijf van de zeven kinderen wensten niet meer tot hun ouders te spreken. Een paar begonnen met concurrerende evangelisatiebewegingen zoals de *Volunteers of America* en procedeerden tegen *The Salvation Army* van hun vader dat het een lieve lust was. De zoon van de Stichter, Bramwell, die als *erfopvolger*-generaal was aangewezen door vader William, was zo'n baasje dat hij uiteindelijk werd afgezet door zijn mede-officieren. Ook werd de schatkist onder zijn beheer vandaan gehaald waarna hij spoedig stierf. Vader William zelf had ook geen aangename levensavond genoten: geplaagd door chronische slapeloosheid en door maagkwalen had hij op het laatst full-time een soldaat nodig om hem te verzorgen, hem zijn medicamenten aan te reiken, zijn badwater op temperatuur te brengen en hem des nachts te kalmeren als hij niet kon slapen. Zoon Bramwell sprak zijn vader altijd aan met *generaal*.

Alle reden dus om een tikje voorzichtig te zijn bij het opvolgen van *alle* voorbeelden van de Stichter, en vooral zijn managerscapaciteiten niet te overschatten. Maar helaas — in het Leger is de traditie sterker dan de rede.

En verhuisd werd en wordt er. Het gebeurt tegenwoordig niet meer zozeer uit overtuiging als ook uit noodzaak en gewoonte. De managing van het Leger, toch al niet de sterkste kant,

wordt iedere keer als er iets onverwachts gebeurt, aan schokken blootgesteld. 'En dan,' zeggen enkele employés die in de gelegenheid zijn dat alles goed waar te nemen, 'zie je dat als er één steen uit het dominospel getrokken wordt, de hele boel omdondert. De vorige Financieel secretaris is uitgetreden, kort geleden, omdat hij en zijn vrouw gewetensproblemen hadden: zij vooral vond het Leger afzakken naar het niveau van de EO en de *Telegraaf* of, nog erger: het *Algemeen Dagblad*. Daar staat helemaal niks in. De financieel secretaris moest opgevolgd worden, dus werd majoor Jan van Boven weggehaald als assistent van kolonel Noorlander op het departement Jeugdwelzijn, waar de kinderbescherming onder valt. Jaloezie alom op het hoofdkwartier: waarom Van Boven wel en waarom ik niet? Zoals jullie weten is het een functie voor de buitenwereld: de geldzaken worden in wezen geregeld door hoofd-boekhouder Koos Tinga, die soldaat is. Voor de buitenwacht moet een officier de boel representeren. Goed, Van Boven weg bij Henny Noorlander. Ze heeft nu al een aantal kindertehuizen waar niet één officier meer werkt, je kunt je dus voorstellen wat er gebeurt als ze ergens weer een steen uit het spel trekt, die dan weer zijn hele hebben en houden moet oppakken en met het gezin — als het een man is — naar Amsterdam moet vertrekken. Echt, het is allemaal zo *ad hoc*-erig, het is net een spel dominostenen.'

Het Leger als dominospel. Het is een beetje oneerbiedig. Commandant Verwaal in ieder geval zul je nooit zo horen spreken. Hij zelf heeft niet alleen veel aanstellingen gehad, maar ook altijd hard gewerkt. Veertien, zestien uur per dag, dat was gewoon. Zijn drie kinderen zeggen achteraf, vertelt de commandant: 'U hebt goed gedaan.' Slechts een van hen is bij het Leger, als soldaat. Hij heeft ten opzichte van het gezinsleven een dubbele houding.

Aan de ene kant weet hij dat het gezin belangrijk is. Man en vrouw moeten ook niet allebei werken, in een volle baan, vindt hij. Dat kan niet. Aan de andere kant vindt hij dat tegenwoordig het moderne gezin wel erg veel tijd, geld en aandacht voor zich zelf opeist. Ook de getrouwde officieren, man en vrouw die in de korpsen staan, houdt hij dat voor.

Het werk in het korps, zegt hij, komt nummer één. Het Leger komt nummer één. 'Want zo zeg ik het ook tegen onze vrouwelijke officieren met kinderen: denk eraan: je bent niet in de eerste plaats *moeder*. Je bent in de plaats *officier*. Ik begrijp je zorg voor het gezin wel, wie ben ik om te zeggen zoveel voor het gezin en zoveel voor het Leger.'

Maar denk eraan, als ik het Leger zeg, dan zeg ik eigenlijk: de Here God.'

WILLIAM BOOTH WAS EEN geniale man. Hij ging in het Victoriaanse Engeland op het kruispunt staan waar ontferkelijking en verpaupering elkaar ontmoeten. Hij gaf de mensen een bord soep, een stuk zeep en een verplichte preek toe. *Soup, soap and Salvation*. Dat werd het ene motto. *Bloed en Vuur* was het andere motto. Bloed is het verzoenend bloed van Jezus Christus, Vuur is de Heilige Geest. Je zou kunnen zeggen dat het eerste

Wim en Suzanne Van der Harst van het Goodwillcentrum, Amsterdam

motto dat van William was en het twee van Catherine, zijn vrouw en de grote idool van het Leger des Heils. Het was William zich in de eerste plaats wierp op het verhelpen van de levensomstandigheden, op de strengen drank, en op het bouwen van omkruisingswegen voor de zwervers en verlatenen. Het was Catherine die aandrong op redding, redding voor de ziel. Ze vormden samen een gesloten koppel, en naar hun leven is ook dat van hun gezin geprogrammeerd: een officier mag trouwen met een andere officier. Samen met zijn strijden.

William en Catherine bemoeiden zich niet met politiek. Hoewel? *Soup, soap and Salvation* politiek, het was de mensen bewust maken dat ze niet als beesten hoefden te leven en niet als beesten hoefden af te maken. Er was in Williams wijk *Whitechapel* (East End) in de jaren tachtig van de vorige eeuw meer moorden gepleegd dan nu in Londen.

De strijd tegen de drank én tegen de werkloosheid die de drank verstrekten — was het geen politiek? De strijd voor de achturige werkdag, tegen de kinderprostitutie? Wat is politiek? William hield bulderspeeches in het Lagerhuis, tegen verpaupering. Ieder actief ingrijpen in de maatschappij heet het niet altijd zo.

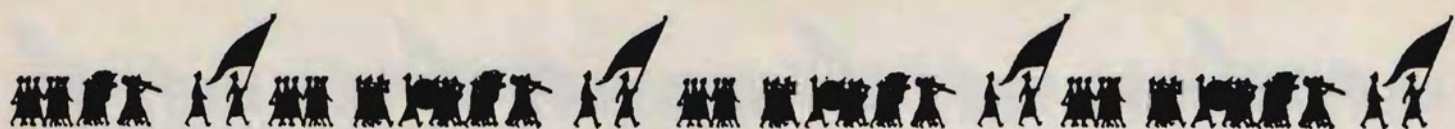
William en Catherine maakten school. Het Leger verspreidde zich, werd een internationale organisatie. In Nederland begon het in de jaren tachtig van de vorige eeuw in de wijk Doustraat in Amsterdam in 1887, toen de hoerenbuurt, daarna een nette arbeidersbuurt, nu een buurt met veel buitenlanders en junkies. De soldaten van het Leger vinden het niet meer prettig wonen.

'Ja, we zijn veranderd,' zegt soldaat mr. J. van der Harst. 'Wij zijn een middenklasseorganisatie geworden, met mensen die iets te verliezen hebben. Dat hadden de eerste soldaten en officieren niet, dat waren arbeiderskinderen.'

Het Leger voor de oorlog was een beetje een religieuze organisatie, een beetje liefdadig, schrijft mr. J. Bosshardt in haar herinneringen. Natuurlijk was welkom, dronken, vies, gek, maar werd dan ook wel stevig onder de duim gehouden: zingen, bidden, verplichte samenkomsten, waren de prijs die je betaalde, zin of geen zin. De officier was de baas. Het was maatschappelijk werk inclusief evangelisatie.

Het Leger had de naam — en niet ten onrechte — dat de moeilijkste gevallen er terecht konden. Daarom kreeg het Leger ook geld van burocratie die niets geloofden of die wat anders geloofden. Het Leger deed immers wat niemand anders deed wou?

De jaren zestig en zeventig brachten de crisis. Het Leger deelde mee in de subsidiecrisis en bouwde zijn welzijnsimperium uit: vijfdeventig instellingen: maatschappelijke centra, reclasseringsbureaus. Zes kindertehuizen, meisjestehuizen, vijf gezinshuizen, zes bejaardentehuizen, een bejaardenhof, drie verpleeghuizen, zeven maatschappelijke centra voor thuisloze

zorg, drie clubhuizen, een anti-alcoholboerderij, twee pensions, een tehuis voor vrouwen. Vijfenzeventig instellingen bij elkaar. En — op één of twee miljoen gulden na — allemaal volledig betaald door de overheid.

Nu kon het Leger ademen, zou je denken. Het werkte precies andersom.

Toen de nood nog hoog was, was het elan groot. Het Leger mocht dan streng zijn, het waren mensen die konden en wilden zwoegen. Er waren vijftienduizend soldaten. En er waren wel zeshonderd officieren. Heilssoldaten namen dienst in de instellingen van het Leger als helper, verpleger, broeder, zuster.

Nu is het Leger welvarend. Sinds de overheid is begonnen met subsidiëren, kon het Leger gaan sparen. Dat heeft het gedaan. Rijen panden in eigendom, aandelen, obligaties, deposito's bij de bank. Al het geld dat binnenkomt, kan voor een

veel groter deel dan vroeger besteed worden aan het *kerkelijk* werk, aan de evangelisatie, aan dat waarom het William en Catherine allemaal was begonnen: de ziel. Vooral Catherine kan nu haar gang gaan.

Alleen — het wil niet meer. De jeugd laat het afweten, de oudere soldaat laat verstek gaan, de commandant van het Leger in Nederland vindt dat de mensen tegenwoordig zoveel tijd en geld voor zich zelf opeisen. Er zijn korpsen waar op de zondag tien mensen komen, er zijn andere korpsen waar op de zondag wel dertig, veertig mensen komen. Al die korpsen hebben een officier, en vaak twee, met een dienstwoning, een toelage, gas licht en elektra worden voor ze betaald, en het ziekenfonds ook. Maar het gaat niet. Het wil niet meer. Er lopen officieren weg. De soldaten komen niet in de samenkomsten. Wat is er gebeurd?

'Wij zijn uit elkaar gespeeld,' zegt bitter kolonel

Henny Noorlander op het hoofdkwartier. 'Korpsen en het maatschappelijk werk zijn door de overheid uit elkaar gespeeld.'

Maar is dat waar?

De kracht van het Leger was altijd dit: het was een organisatie die de armsten en de ongeletterden bereikte, de werkloze jongeren en verslaafden. Er was een hechte band tussen het maatschappelijk werk (het maatschappelijke) en het korps (de gemeente, de kerk). In het Leger zaten veel 'gebeden' die van de drank afgeholpen waren. Het was voor arbeiderskinderen ook een kans om op te klimmen, hoger te komen, meer te zien van de wereld en de maatschappij dan lopende bij de of kantoorruk ooit bieden konden.

Nu zijn er nieuwe bejaardentehuizen, met geplumeerd maatschappelijk werk en gediplomeerde verpleegsters, met erkenningen en gunningen en subsidies die het Leger niet

Openlucht in Vlissingen

zijn neus en aan zijn cliënten voorbij wilde laten gaan. Maar de soldaten willen er liever niet meer werken. Dat is de éne kant.

Aan de andere kant is er het Leger des Heils als kerkgenootschap, dat het bestuur voert over al die prachtinstellingen. Het is maar een klein genootschap en er zijn véél inrichtingen; het kan ze bijna niet meer de baas. En erger nog: de band tussen evangelie en maatschappelijk werk, tussen korps en instelling, dreigt te worden doorgesneden.

Maatschappelijk werkers, ook Legermensen, zijn een slag apart. Die zeggen tegenwoordig: bekijk het maar met de rechtstreekse evangelisatie, als het ervan komt, is het goed en we doen van harte mee, maar ons maatschappelijk werk is ook een *doel* op zich zelf. Ze zijn meer William dan Catherine.

'Nee,' zegt machteloos toezien commandant Verwaal op zijn hoofdkantoor in Amsterdam: 'Het maatschappelijk werk is een *middel*, een uitvloeisel van de evangelisatie.'

En hij betoogt dat hij gelijk heeft om nog méér bejaardentehuizen te bouwen, bij voorbeeld in Almere — waar des zondags inclusief de officieren nu precies zes mensen in de Legersamenkomsten aanwezig zijn. Maar dat bejaardenhuis zal er komen, het Leger zal overal present zijn. Ondertussen heeft het Leger tot aan de Hoge Raad moeten procederen om dat bejaardenhuis te mogen bouwen, want er waren andere gegadigden die ook wilden bouwen en het bestuur van de IJsselmeerpolders was tégen het Legerplan. Maar het Leger zette door.

Wat mankeert het Leger? Heeft het de *bouweritis*?

Nou nee, dat niet precies. Maar het heeft wel iets anders, je zou het de *zonde van verzuim* kunnen noemen. Het doet een aantal dingen *niet*, *niet meer*. Het staat niet meer vooraan als er in de Amsterdamse binnenstad werkloze jongeren opgevangen moeten worden. Nee, het draagt jeugdhuis *De toorts* over aan een andere stichting want het personeel wilde er *bier* schenken en het Leger vindt dat niet goed. 'En we willen als Leger nog wel wat te vertellen hebben in ons eigen huis.' De gemeente Amsterdam, die het huis subsidieert, krijgt de schuld. Die wil maar dat er bier geschonken wordt en dat er gedemocratiseerd wordt.

Het Leger had een project in Vlissingen: laagdrempelige opvang van verslaafden. In een huis-kamerachtige omgeving komen 115 jongeren met regelmaat om te eten, te dammen, en hun methadon te halen. Het was opgezet met hulp van de Legerreclassering. Het moest worden overgedragen aan anderen, zei de Legerleiding. Het Leger verstrekt geen methadon, want het is tegen verslavende middelen. Ja, wie niet?

Het Leger had een goede entree in de homobars in Amsterdam. Daar is nu een hoop werk te doen, onder kleine jongens die daar voor bordelen geworven worden. Het Leger ontsloeg een homo-officier en dat kwam op de televisie. Weg goodwill voor het Leger.

Het Leger, bang om zich te branden, verbiedt zijn soldaten om in uniform mee te lopen in een vredesdemonstratie.

Het wil geen standpunt innemen in de kwestie Zuid-Afrika, maar neemt daardoor toch een standpunt in, al beseft het dat niet.

Het Leger speelt geen enkele rol meer in het nadenken over de verslavingsproblematiek — in geen tien jaar of meer is er in bij voorbeeld de Federatie van Instellingen voor Alcohol en Drugs (FZA) een gedachte geuit anders dan: wij zijn geheelonthouders en in onze instellingen verstrekken wij ook geen drank of drugs.

Het Leger heeft een crisis interventie centrum gehad in Amsterdam. Het heeft het opgegeven. In de filosofie van het Leger moet een officier *alles* kunnen, overal inzetbaar zijn. Dat wil dus ook zeggen dat hij nergens speciaal voor wordt opgeleid, er is geen loopbaan voor hem gepland en zelf plannen is er ook niet erg bij. 'Nee, wie officier wordt, heeft zijn zelfbeschikkingsrecht opgegeven,' zegt kolonel Noorlander.

Zo begon het Leger in 1971-1972 aan een crisis

interventie centrum: twee amateuristische officieren kregen de leiding; als ze een spoedopleiding Sociale Academie hadden, was het veel. Ze werven vrijwilligers, die wisten hoe het moest. Dat waren deskundigen, gestudeerde mensen, die de leiding overnamen. Jongens en meisjes mochten bij elkaar slapen. Het Leger wist in ieder geval dat dát niet moest. Het stootte het crisis interventie centrum weer af. Ja, zo wordt je wereld héél klein.

De commandant maakt zich zorgen. Omdat het aantal soldaten zo terugloopt. De mensen hebben de schuld. Ze praten meer over hun rechten dan over hun plichten, ze eisen te veel voor zichzelf, ze zijn te makkelijk. Het zijn altijd de mensen die de schuld hebben.

'Het Leger,' zegt soldaat mr. Herman Fijn, die ook directeur is van de Reclassering, 'is vaak net de strafrechter. Dan staat er weer zo iemand voor dat bankje en dan zegt de rechter dat hij niet had mogen dieven, en dat het aan hem ligt, aan hem individueel, en nooit analyseert hij de maatschappij of de sociale omstandigheden van die man.'

Zo is het met het Leger ook. Daarom doet het ook zogenaamd niet aan politiek — al bevestigen ze daarmee natuurlijk degenen die al invloed hebben in hun macht. Ze zijn altijd gericht op dat individu dat gered moet worden. En zoals het Leger denkt over de maatschappij, en over de redding, zo denkt ze ook over zich zelf: het is nooit de organisatie die fout is.'

BIJ HET LEGER DES HEILS werken zestienhonderd mensen, voor vijftientachtig procent betaald door de overheid. Ze werken bij de Reclassering van het Leger, bij kindertehuizen, verpleegthuizen, bejaardentehuizen, bij het club- en buurthuiswerk, bij de Maatschappelijke Centra voor thuislozen.

Al die mensen zijn geen heilsofficier. Al die mensen heten *employés*, ze zijn heilssoldaten-employés of burger-employés. Voor hun rechtspositie maakt dat onderscheid niets uit.

Het Leger des Heils betaalt een aantal employés uit eigen zak: bij voorbeeld medewerkers op het hoofdkwartier. En de honderdvijftig man die bij de ophaal- en verwerkdienst van oude kleren, meubels en oud papier werken, verdienen hun salaris zelf terug. Al die zestienhonderd employés samen hebben recht op hun ondernemingsraden.

De leiding van het Leger heeft de OR zo lang mogelijk afgehouden. Jaren en jaren achtereen heeft het Leger bezwaren gemaakt — tot aan de Raad van State toe.

'Een zaak als de OR,' zegt de chef-secretaris luitenant-kolonel Schurink, 'dat is water en vuur met de structuur van het Leger. Wij kennen als structuur het eenhoofdige bewind — de commandant beslist in alles. In de praktijk doet hij dat samen met mij, de chef-secretaris. Een OR staat dwars op onze structuur.'

Na jarenlang bezwaarschriften indienen heeft het Leger *verloren*. Er is nu een OR voor iedere sector en over een tijdje komt er een centrale OR. De Legerleiding ziet de OR als een bedreig-

ging, en samen met public-relationsman Jan Filius somt luitenant-kolonel Schurink de bezwaren op: de mensen op het hoofdkwartier bij voorbeeld die in zo'n OR zitten, zijn maar *een-voudige* mensen, dat zijn geen 'adequate gesprekspartners', dat zijn geen mensen die in de directie zitten van onze instellingen. Dat is toch het lagere personeel — door de bank genomen.

En: in het Leger gaat het om principes die bij het beleid een doorslaggevende rol spelen. Hoge principes, ontleend aan de bijbel, 'onze methodiek en visie', en de traditie van het Leger. Dat zijn zaken waar de gemiddelde employé geen inzicht in heeft, zegt Filius. In de praktijk kan de OR dus niet verder komen dan 'gebabbel over koffie en thee. Daar koop je niks voor.'

Maar méér dan babbelen over koffie en thee is ook weer niet de bedoeling.

Filius geeft een voorbeeld. *Stel eens* — het is maar hypothetisch, hoor — dat de OR zich ging bemoeien met de kweekschool. Stel eens dat de OR zich gaat afvragen of die nog wel van deze tijd is en niet te duur (acht ton per jaar met dertien mensen op de loonlijst, en binnenkort tussen een en de twee miljoen renovatiekosten). Dat zou toch te zot zijn om van te praten, als de OR zich daarmee ging bemoeien. In de OR zitten niet eens officieren — *want die hebben geen arbeidscontract, die mogen niet eens stemmen bij de OR-verkiezingen*. Dus je houdt alleen de employés over. *'En wat weten die ervan, mensen die zelf geen officier zijn, het is alsof je een klooster hebt waar een bierbrouwerij bij hoort en het personeel van die brouwerij wil meepraten over de opleiding van de priesters op het seminarie. Dat zijn toch geen adequate gesprekspartners. Trouwens, ook de officieren zelf hebben geen verstand van zaken als de kweekschool. Dat zijn zaken van de Legerleiding en van het Internationaal Hoofdkwartier in Londen.'*

Ruud Tinga, burger-employé, die op de redactie van de *Strijdkreet* naast Jan Filius aan een bureau zit, is lid van de OR.

Samen met zijn broer Koos die de hoofdboekhouder van het Leger des Heils is en in feite de geldzaken regelt. Ruud en Koos hebben — want zo puur theoretisch was het voorbeeld van Filius ook weer niet — in de OR een paar vragen gesteld: een renovatie van ruim een miljoen, is dat niet te duur? Kan het Leger dat dragen? Is er geen goedkoper manier denkbaar om de kweekschool voort te zetten? 'De kweekschool is het allerlaatste wat wij zouden afschaffen,' zegt de chef-secretaris Schurink. 'Al kost het ons ik weet niet wat, de eigen opleiding van onze heilsofficieren is iets dat we niet prijsgeven.'

Ruud Tinga, die een van de vragenstellers in de OR was, is een beetje verbijsterd: 'Waar hebben ze het nou toch over? Wij zeggen toch niet dat de kweekschool maar *verdwijnen* moet? Dat kunnen we helemaal niet beoordelen, daar willen we helemaal niet inkomen. Daar gaat het niet om. Het gaat om die verbouwing. Mag ik daar geen vraag over stellen, alleen informatief? Nee?'

En hij vertelt hoe bedreigd de Legerleiding zich voelt door de OR, hoe ze ermee zullen moeten leren leven, en vooral hoezeer de Legerleiding spoken ziet.

'Ze denken maar dat we tegen ze aan zullen

schoppen. Maar dat *is* niet zo. Het Leger — zo zie ik het — is goed zoals het is. Ik geloof niet dat er veel aan moet veranderen. Niet wezenlijk. Ze begrijpen helemaal niet dat wij *nooit* tegen de Legerleiding aan zullen schoppen. *Nooit*. Zo zijn we helemaal niet.'

Het gevoel van bedreiging, van de kant van de Legerleiding, is er. Dat valt niet weg te praten. En het is *begrijpelijk*, want in feite is het Leger in al de maatschappelijke instellingen in een minderheidspositie geraakt. Van de 317 officieren (de getrouwde vrouwen die officieel geen aanstelling hebben inclusief) werken er meer dan tweehonderd in het *kerkelijk* werk.

In de instellingen die door de overheid worden betaald en die door het Leger worden geleid, werken alles bij elkaar nog maar zeventig officieren.

Die zeventig officieren, veelal in leidende functies, werken samen met *zesienhonderd* employés — burgers en soldaten. En dat is de eigenlijke bedreiging die nu in de OR alleen maar is geformaliseerd, maar die er al jaren was: de heilsofficieren en ook de soldaten zijn in het maatschappelijk werk van het Leger in een comfortabele minderheidspositie terechtgekomen. Je zou ook kunnen zeggen: het Leger loopt eigenlijk in te grote schoenen, en heeft veel te veel instellingen opgezet die het nu niet meer met eigen mensen kan bemannen. Niet met officieren en niet met soldaten.

Het is de vraag, zegt mr. Herman Fijn, soldaat en directeur van de Reclassing, of de Legerleiding zich eigenlijk wel realiseert wat er 'in het veld' aan de hand is. 'Ik ken talloze jonge heilsoldaten, intelligente heldere mensen die een goede beroepsopleiding gehad hebben en die er niet over *peinzen* om te gaan werken bij een instelling van het Leger. Ja, als ze op zondag in de korpszaal zitten en jaknikken bij de toespraak van de korpsofficier, dan is gehoorzaamheid niet moeilijk. Maar in het werk moeten ze er niet aan *denken* dat ze in een verpleegtehuis of een bejaardeninrichting als soldaat op een speciale manier ondergeschikt zijn aan die heilsofficier die hun baas is en tegen wie ze geen nee kunnen zeggen als hij allerlei speciale eisen aan ze stelt of ze decreeteert hoe het werk gedaan moet worden. Ach, je moest eens weten wat een *revolutie* dat was toen voor het eerst in een instelling er *geen* officier meer als directeur kon worden aangesteld — gewoon omdat hij er niet was — maar een soldaat-employé. Daar moet de Legerleiding erg aan wennen, dat de officieren niet overal meer automatisch de leiding hebben. Hier bij de Reclassing ben ik directeur en verder alleen maar soldaat, terwijl *onder* mij — als je dat woord gebruiken wilt — een hoge officier werkt als bureauhoofd.

Omdat veel officieren behalve de kweekschool geen of weinig beroepsopleiding hebben gehad voor de maatschappelijke sector, is zo'n situatie onvermijdelijk. Justitie bij voorbeeld eist dat de directeur van de Reclassing van het Leger een academicus is, dat is een subsidievoorwaarde. Toen ik directeur werd, was ik zesentwintig jaar, er was gewoon geen andere academicus in het Leger. Dat is een situatie die steeds meer gaat voorkomen als je je in maatschappelijk werk beweegt, waar steeds gespecialiseerder

vooropleidingen voor nodig zijn. En dat is eis die de overheid zal gaan stellen.'

In de toekomst zullen dus in de OR van het Leger nog meer mensen met allerlei diploma's plaats krijgen: artsen, juristen, boekhouders, maatschappelijk werkers, hoofdverpleegkundigen, naast koks, typistes, rijders en portiers. Niemand kan dan meer volhouden dat de 'geen adequate gesprekspartner' vormt voor de Legerleiding, die zelf voor een deel bestaat uit officieren zonder veel meer beroepsopleiding dan de kweekschool.

Maar als we dat voorleggen aan kolonel He Noorlander, die de kindertehuizen van het Leger (450 werknemers) leidt, schudt ze enerzijds het kortgeknipte grijze hoofd en zegt met folende ogen: 'Welnee, het beleid dat maken de mensen die in onze huizen werken zijn instrument naar de werkdoelen toe.'

AAT HET GELDE
goed met het Leger?

Het gaat niet slecht.

Het Leger is een kerkgenootschap en hoeft nergens openlijk

verantwoordelijkheid af te leggen, behalve bij de fiscus, ze hoeft geen jaarverslag te deponeren bij de Kamer van Koophandel. Ze moet wel ieder jaar een jaarstaat maken voor de Stichting Centraal Archief voor het Inzamelingswezen die het overzicht houdt op de besteding van ingezamelde gelden. Die jaarstaten zijn (half-)openbaar en geven het Leger desgewenst ook ter inzage. De laatste jaarstaat is van 1980. Daarin staan inkomsten en uitgaven zoals ze op centraal niveau worden gedaan, in Amsterdam, vanuit het hoofdkwartier van het Leger in de Damstraat, het gebouw waar vroeger de Nederlandsche Bank in zat.

Om maar te beginnen met het eigen vermogen van het Leger: in 1980 was dat 74.500.000 gulden. Het eigen vermogen is onder andere bestaand in panden waarvoor een bedrag is opgegeven dat is gebaseerd op de historische aankoopwaarde, dat wil zeggen het bedrag dat een aantal panden oorspronkelijk gekost heeft. Het is duidelijk dat vele panden nu in guldens veel meer waard zijn daar waarvoor ze ooit gekocht zijn — het eigen vermogen is dus in feite veel groter dan 74.500.000 gulden.

Maar goed, formeel is het bedrag van 74,5 miljoen gulden bijna de helft van de totale balans van het Leger in 1980. Dat betekent dat ruim vijftien procent van de balans van het Leger door eigen vermogen gedekt wordt. Dat is een meer dan keurige verhouding, dat is heel goed.

De balanstelling is 172,6 miljoen. Dat gaat er dus om bij het Leger des Heils.

Het Leger des Heils, zegt men, doet veel goet werk. Het meeste ervan wordt betaald door de overheid. De financieel secretaris van het Leger kan niet de vraag beantwoorden hoeveel van iedere gulden die de burger schenkt, er sociaal werk gaat en hoeveel cent er naar kerkerlijk werk gaat.

De voornaamste bronnen van inkomsten voor het Leger op het centraal niveau zijn de giften

Bijbelles op de Gastenburgh, Amsterdam

waarbij de Nationale Inzameling in het voorjaar heel belangrijk is. Er kwam aan giften en uit de Nationale Inzameling in 1980 binnen: 7.377.000 gulden. Het geld van de Nationale Inzameling, 2.818.669 gulden, ging voor de helft naar het hoofdkwartier, voor de andere helft naar de korpsen en de divisies (divisies zijn de regionale koepels van de korpsen, er zijn er drie in Nederland).

Volgens de financieel secretaris kun je stellen dat dit geld in zijn geheel naar het kerkelijk werk gaat.

Andere bronnen van inkomsten zijn de verkoop van de *Strijdkreet* (zonder de 'overgelden') 1.482.000 gulden. Uit nalatenschappen, legaten en schenkingen kwam 2.787.000 gulden binnen en uit rente en beleggingen 4.064.000 gulden. Huren brachten 1.292.000 gulden op en 478.000 gulden kwam uit het jeugdwerk. Samen was dat 17.480.000 gulden. De uitgaven bedroegen: 13.200.000 gulden. Dat geld werd gebruikt voor centrale leiding, administratie, pensioentolagen voor bejaarde officieren, rentekosten, jeugdwerk (daar gaat meer uit dan er inkomt), de *Strijdkreet*, vaste lasten, afschrijving, onderhoud van eigendommen, directe giften (bij voorbeeld aan de zending), directe bestemming van nalatenschappen, enzovoort. Het overschot was in 1980 4.280.000 gulden. Dat geld werd dus overgehouden op het centraal niveau.

Nu de afdelingen. Eerst maar de korpsen. Hoeveel geld daar omgaat, weet men niet. Het zal

tussen de vijftigduizend en honderdduizend gulden per korps zijn en er zijn er achtennegentig van. De korpsen hebben een gezamenlijk deposito (opslag) van geld op het hoofdkwartier van negen miljoen gulden, waarbij bedacht moet worden dat het ene korps meer heeft dan het andere. Zo is bijna tien procent van het deposito bezit van één korps: het Goodwill-korps in Amsterdam dat dus een eigen vermogen tussen de acht en negen ton heeft.

Maar al deze gelden worden buiten de Jaarstaat gelaten, net als de loonkosten die de korpsen zelf moeten opbrengen.

Wel is er een exploitatie-overzicht van de instellingen en afdelingen van het Leger des Heils en het handelsdepartement van het Leger, dat is de boekhandel in de Damstraat.

Op zich levert de exploitatie van de instellingen van maatschappelijk werk niets op, en het kost ook weinig. De Reclassering van het Leger krijgt een ton per jaar voor extra kosten die Justitie niet betaalt. Er is een anti-alcoholboerderij die het Leger geld kost, er is een subsidie van achtenzestigduizend gulden aan het Goodwill-korps Amsterdam, er is nog zo het een en ander, maar alles bij elkaar besteedt het Leger zelf een relatief laag bedrag aan maatschappelijk werk.

'Twee miljoen,' zegt de afdeling public relations, 'maar we willen over een half miljoen niet vallen, dat is arbitrair'. Als je het een beetje anders uitrekent, kom je op zeveneneenhalf ton of één miljoen. Het verschil tussen de twee berekeningen heeft te maken met de vraag of kerst-

evangelisatiefeesten maatschappelijk werk zijn. Jawel, zegt het Leger. Nee, zegt misschien een ander. Hoe dan ook, de grote lijn is dat het in stand houden van het Leger als kerkgenootschap de slokop is.

De grote winstmaker van het Leger is de afdeling Herbestemming van Goederen, de ophaaldienst van kleren, meubels en oud papier. Vijfennegentig procent van alle kleren worden doorverkocht aan kledingsorteerderijen die er weer van alles mee doen; poetslappen van maken, naar de Derde Wereld exporteren of doorverkoopen aan de papier- en textielindustrie.

In 1980 bracht Herbestemming van Goederen 3.700.000 gulden winst op. Dit jaar ziet het er somberder uit — de mensen gooien niet zo veel meer weg, de omzet zakt misschien wel met tien procent. In de winkels van het Leger worden ook kleren verkocht, maar daar verdient het Leger niets aan en daar verliest het ook niets op: de winkels zijn self-supporting. Tot nu toe. Want de verkoop daar daalt een beetje omdat de mensen ook voor tweedehandsspullen minder te besteden hebben.

In totaal kon er op centraal niveau door het Leger in 1980 een bedrag van 8.400.000 gulden worden gereserveerd voor gebouwen (onderhoud en nieuwbouw), voor voorzieningen voor pensioentolagen (ongeveer vijfhonderd gulden per maand voor ieder officier), reserves en kapitaal.

Ook in 1980 was dat een resultaat om zeer tevreden over te zijn.

Eén bron van inkomsten is weggefallen: vroeger betaalde de overheid hier en daar voor Legerofficieren in gesubsidieerde instellingen een compleet CAO-salaris uit, en de officier kreeg daarvoor een kleinere toelage van het Leger terug. Daarmee is de overheid gestopt. Er wordt nu betaald wat de officier reëel aan het Leger kost.

Het oude overschot van een half miljoen dat ontstond door de overbetaling door de overheid is naar de pensioenreserve gegaan.

Het Leger is een bouwer. De helft van de overschotten wordt gereserveerd voor bouwactiviteiten, bij voorbeeld nieuwe korpsgebouwen (het hoofdkwartier draagt daarin bij) en bij voorbeeld een bejaardentehuis in Almere. Als alles gewoon gaat, komt bij zo'n bejaardentehuis het geld weer terug in de vorm van subsidies of verpleegprijzen, die de overheid betaalt aan het Le-

ger. Overigens worden in dat vlak wel een paar tegenvallers gevreesd door overschrijding van begrote bouwkosten. Maar in principe is het zo dat als het Leger bouwt en de overheid via subsidiëring die bouwkosten terugbetaalt, het Leger uiteindelijk de bezitter blijft van het pand en zijn vermogen ziet groeien. Omdat de overheid dat óók inziet, eist ze bij verkoop van een in feite medegesubsidieerd gebouw een deel van de (verhoopte) winst op.

Het gaat het Leger des Heils dus financieel helemaal niet slecht. Iedereen geeft ook toe waardoor dat komt: de Nederlandse burger geeft graag en veel. Iedereen denkt dat het Leger des Heils met dat geld arme mensen aankleeft, in bed stopt en warme pap voert. Dat is dus niet waar. Dat werk gebeurt wel, maar het wordt betaald door de overheid, of beter: door de belastingbetaler. Waar de gever voor betaalt is op

lokaal niveau de toelage, de huur en de gaslichtrekening van de korpsofficier, die soms en soms niet vanuit de korpszaal maatschappelijk werk doet onder zijn kudde en onder de mensen die aan komen lopen.

Op centraal niveau betaalt de burger mee aan instandhouding van een kerkgenootschap dat gelijk de bestuurder is van een welzijnsinstelling.

Alleen — voor de kosten verbonden aan bestuur, wordt het Leger betaald door de overheid. De echte kostenfactor blijft de kerk met een zware top en tegenwoordig betrekkelijk weinig actieve, betalende leden.

De burger betaalt dus mee aan het gebouw in Damstraat, aan het rustoord voor officieren, aan het vormingscentrum van het Leger, aan de kweekschool, aan *de Salvo*, maandblad voor heilssoldaat, aan de soldatenbijeenkomst in IJersum (kosten vijftigduizend, opbrengst

Soldatenbijeenkomst, Arnhem

achtduizend uit giften van officieren en soldaten), aan de instandhouding van het Internationaal Hoofdkwartier in Londen (het Vaticaan, zegt de kritische officier altijd spottend), aan de dienstwoning van de commandant en de chef-secretaris en aan het Nationaal Zangkoor, het Stafmuziekkorps, en de vele andere brassbands waar men in het Leger zo dol op is. Daar betaalt de Nederlandse burger voor als hij geld aan het Leger geeft. Althans, daar gaat het grootste deel van het geld naar toe. Misschien heeft de Nederlandse burger daar geen enkel bezwaar tegen en vindt hij dat het Leger als kerk ten volle ondersteund dient te worden. Akkoord, waarom niet? Het is alleen aardig om te weten dat je daarvoor betaalt.

Vreemd genoeg is het Leger bezig de poten on-

der zijn eigen stoel weg te zagen. Voor de oorlog was het Leger een stichting. In de oorlog werd het kerkgenootschap. Na de oorlog werd de stichting 'ontbonden' (zoals de Financieel secretaris zegt), maar naar het schijnt is die ontbinding niet juridisch geëffectueerd. Er zou dus nog altijd een rest van de centrale stichting bestaan, zij het niet geregistreerd bij het Stichtingenregister.

Het Leger wil nu definitief stichting-af worden. Stichtingen die maatschappelijke instellingen onder hun beheer hebben, worden steeds strenger gecontroleerd door de overheid. En als het Leger één centrale stichting is, is die controle vrij gemakkelijk. Er moeten dan ook, dat is wettelijk verplicht, allerlei buitenstaanders in het bestuur.

Veel moeilijker wordt die controle als het Leger een kerkgenootschap in de juridische zin van het woord wordt. Dat kerkgenootschap kan dan allemaal sub-stichtingen oprichten — één voor de Reclassering, één voor de Maatschappelijke Centra, één voor de kinderscherming, één voor de verpleeghuizen, enzovoort enzovoort. Die sub-stichtingen zouden dan wel allemaal bemand moeten worden met bestuurders uit de Leger des Heilskring.

Dat is de formule waarvoor het Leger gekozen heeft. Het is nu bezig zijn juridische status als kerkgenootschap te onderbouwen met statuten, want die waren er al die tijd niet.

En daarmee stort het zich zelf ongetwijfeld in de grote problemen.

Probleem één is dat de overheid eist dat welzijnsstichtingen ook bestuurd worden door de cliënten. Dat brengt dus buitenstaanders bij het beleid.

Probleem twee is dat een kerkgenootschap geen Nationale Inzameling mag houden. Een kerk mag alleen collecteren onder haar eigen leden. Het is op zich al verwonderlijk genoeg dat het Leger op dit moment van de gemeenten toestemming krijgt om jaarlijks de Nationale Inzameling te houden. Want zo'n Nationale Inzameling sluit kerken eigenlijk uit, en is bedoeld om geld voor *maatschappelijke* en *culturele* activiteiten op te halen. Kerkewerk hoort daar niet onder.

Hoe sterker het Leger dus benadrukt dat het een kerk is, hoe meer het kans loopt de vergunning voor het houden van een Nationale Inzameling kwijt te raken.

De Inzameling is de zwaarste peiler waar het Leger op rust. Met de giften samen ontving het Leger in 1980 bij de Nationale Inzameling ruim zeven miljoen gulden.

Er zijn Legermensen die altijd kritisch hebben gekeken naar de besteding van dat geld, ingezameld voor maatschappelijke doeleinden, aan het eigen kerkewerk.

Een ex-officier, die jarenlang op het hoofdkwartier werkte, zegt: 'Andere kerken betalen toch ook onkosten zelf. Stel je voor dat alle kerken in Nederland gingen doen zoals wij.'

Blijft de slotvraag: is het tóch te zeggen hoeveel cent van iedere gulden die de burger geeft naar het maatschappelijk werk gaat, en hoeveel naar het kerkelijk werk?

After all, meent de onafhankelijke accountant

van het Leger die de jaarrekening controleert, is daar wel wat over te zeggen.

Hij rekent voor.

Geld, gegeven voor de zending, gaat naar de zending. In 1980 was dat anderhalf miljoen.

Geld gegeven voor de kerstvieringen (bijna twee miljoen in 1980) gaat ook naar de kerstvieringen — dat zijn evangelisatiebijeenkomsten met een hapje, een slokje of een heel diner. De accountant zou ze zelf niet tot het maatschappelijk werk willen rekenen, althans, ook hij vindt dat 'twijfelachtig'.

Anderhalve ton van het kerstgeld gaat duidelijk wel naar maatschappelijke doelen: dat gaat naar de instellingen van het Leger om met kerst iets extra's voor de bewoners te doen.

In 1980 kwam verder binnen, zonder dat de schenkers een doel aangaven, op centraal niveau: f 10.667.195,—.

Het bedrag is samengesteld uit nalatenschappen, giften en collecteopbrengsten. Ook de winst uit het inzamelen van oude kleren en oud papier is erbij geteld. Van deze ruim *tien miljoen* gulden ging *twee ton* naar de zending, en *zes ton* — aldus de accountant — naar direct maatschappelijk werk in Nederland dat niet gesubsidieerd wordt.

Dat betekent: van alle geld dat zonder specifieke bestemming wordt geschonken, gaat *vijs tot zes procent* naar maatschappelijke doelen. *Vieren-negentig tot vijfen-negentig procent* gaat naar het kerkelijk werk.

ET LEGER DES HEILS TELT negeneeneenhalfduizend soldaten. Als we zeggen dat de helft daarvan actief is, doen we een optimistische schatting.

Het is de schatting waar men op het hoofdkwartier mee akkoord gaat.

De helft van negeneeneenhalfduizend is vierduizend zevenhonderdvijftig.

Die ruim viereneenhalfduizend soldaten geven jaarlijks een bijdrage — *de patroon* heet die bijdrage in Legertaal.

Optimistisch geschat is die bijdrage *tweehonderd gulden* per soldaat.

Die inkomsten bedragen dus *negenhonderd duizend* gulden.

Dat is maar een klein beetje geld voor het Leger.

De soldaten van het Leger zijn onderverdeeld in achtennegentig korpsen. Sommige korpsen tellen twintig tot dertig soldaten. Sommige korpsen hebben *officieel* driehonderdvijftig soldaten op de rol staan.

Daarbij opgeteld mag worden een onbekend aantal Nederlandse burgers die geen soldaat zijn maar hun 'geestelijk thuis' bij het Leger hebben en daar ook kerken. Die doen op zondag ook wat op de collecteschaal.

De achtennegentig korpsen hebben te zamen *honderdvierenzeventig officieren*, die als taak hebben een korps te leiden.

Boven die honderdvierenzeventig officieren staan weer drie divisieofficieren met hun teams, er is een kweekschool waar tien officieren werken, en op het hoofdkwartier werken vierenzeestig officieren grotendeels in het kerkewerk. Alles bij elkaar opgeteld zijn er naar schatting tweehonderdvijfentwintig officieren in totaal,

allemaal met een stevig modaal inkomen, die als eerste taak hebben de zorg voor de eigen kerk. Dat betekent dat iedere twintig actieve soldaten een officier moeten betalen.

Dat kan natuurlijk niet.

Daar moet geld bij en daar gaat geld bij. De Nederlandse burgerij betaalt in feite voor het grootste deel het kerkelijk 'personeel' van het Leger des Heils.

Jan Filius, die behalve zijn public relations-werk ook redacteur is van *de Strijdkreet*, geeft dat volmondig toe. En hij vindt het uitstekend dat de burgerij meebetaalt. 'Het Leger stelt zich zelf ook beschikbaar voor alle veertien miljoen Nederlandse burgers,' zegt hij.

Hij legt uit — en daar heeft hij geen ongelijk in — dat het soms moeilijk is om onderscheid te maken tussen kerkelijk en maatschappelijk werk. Een korpsofficier die bij zijn korpszaal een noodlogies heeft en daar mensen opvangt, doet maatschappelijk werk. Een korpsofficier die een dronken echtpaar uit elkaar haalt, doet maatschappelijk werk. Een officier die op de kweekschool gesprekstechniek heeft geleerd, kan die toepassen in het maatschappelijk werk. Je kunt dus niet altijd zeggen dat een korpsofficier *alleen* maar kerkelijk werk doet. Maar je kunt wel zeggen dat hij in *de eerste plaats* kerkelijk werk doet, dat daar de kweekschool *primair* op is gericht en dat daar de divisieofficiëren en een deel van de staf op het hoofdkwartier en de redactie van *de Salvo* (maandblad voor de heilsoldaat) mee bezig zijn.

Zolang het Leger in Nederland bestaat — en dat is sinds 1887 — is er sprake geweest van *veel* officieren op naar verhouding *weinig* soldaten. De oplossing voor het financiële probleem dat dat met zich meebracht, was simpel en doeltreffend: ieder korps moest voor zijn eigen officier de kost bij elkaar scharrelen. Ieder korps was en is financieel een *self-supporting* eenheid en het lag en ligt aan de ijver van de soldaten en de officieren hoeveel geld er binnenkomt. *Strijdkreet*-colportage, collectes, het verkopen van oude kleding die aan de korpszaal werd afgeleverd — het waren en zijn allemaal steentjes die bijdragen aan de toelage en de dienstwoning en de rekening van gas, licht en elektra van de officier. Als de soldaten en de officier te weinig ophaalden om in het levensonderhoud te voorzien, nu ja, dan kreeg de officier maar gewoon minder. Niets aan te doen, volgende maand beter.

Kapitein Boon vertelt hoe dat in zijn korps in Sliedrecht in zijn werk ging: 'Je ging op zaterdagavond met je collectebus de cafés in, en je verkocht *de Strijdkreet*. Of je verkocht hem niet, maar je haalde in ieder geval geld op. Thuis telde je het. Officieel gebeurt dat altijd met een getuige, de penningmeester of een ander, erbij. Soms was er maar genoeg voor veertien dagen, dan nam je dus je eigen toelage voor veertien dagen en als die om waren, ging je weer met die collectebus op stap om je volgende veertien dagen bij elkaar te verzamelen. Ja, en dan deed je dus voor de tweede helft van je toelage maar weer de greep in de kas. Ik kan u wel zeggen: in die jaren heb ik een gruwelijk hekel gekregen aan dat café-werk, en dat heb ik altijd gehouden. En als ik nu weer met *de Strijdkreet* op

stap moet, dan denk ik ook vaak: *waarom zijn het altijd dezelfde die het moeten doen?* Nee, daar heb ik een gruwelijke hekel aan gekregen, al weet ik dat ik dat niet zeggen mag en dat me dat door het hoofdkwartier niet in de dank zal worden afgenomen.'

Er is in de laatste vijf jaar het een en ander veranderd. Een ding is ten goede veranderd: het hoofdkwartier staat er nu borg voor dat iedere officier op tijd zijn toelage voor de hele maand ineens uitbetaald krijgt, vanuit Amsterdam. De toelagen zijn ook verbeterd vergeleken met vroeger toen de officieren werkelijk op een houtje moesten bijten.

Er is ook veel *niet* veranderd. Nog steeds is ieder korps een *self-supporting* financiële eenheid. En dat betekent dat twee misbruiken die in de loop der jaren zijn ingeslopen, niet verdwenen zijn: de zwarte kas, en de onwetendheid van het hoofdkwartier wat betreft de financiële gang van zaken in de korpsen.

Eerst maar de zwarte kas. In de tijd dat iedere officier hoogst persoonlijk zijn eigen toelage bij elkaar moest scharrelen, ontstonden misbruiken. Ieder korps moest ook nu tien procent van zijn geld afdragen aan het hoofdkwartier en de rest grotendeels op een depositorekening van het hoofdkwartier zetten. Ieder korps mag maar een klein bedrag in eigen kas houden. Welnu, in tijden waarin je nooit kon weten wat de volgende maand zou brengen, ontstond de gewoonte om gekregen geld achter te houden en in de 'zwarte kas' te stoppen. Dat geld stond nergens geregistreerd, het was op straat gekregen, of het kwam uit de onverwachte verkoop van een partijtje opgehaalde kleding, dan wel uit de collectebus. Wat niet weet, wat niet deert, dachten soms de officier en de penningmeester en ze legden het geld in een oude kous voor slechtere tijden.

Op zich helemaal niet zo erg. Behalve dan voor het divisiekwartier, dat van het zwarte geld zijn tienden niet kreeg.

Bij de uiterst bescheiden officierstoelagen van vroeger was de verleiding iets uit de zwarte kas te nemen wel groot. Koos Tinga vertelt: 'Je had wel penningmeesters die de pest hadden aan de officier. Als die dan zijn geld vroeg of hij moest de melkboer betalen, dan zei de penningmeester: jammer, ik heb geen tijd vandaag om de kas open te maken, maar overmorgen krijgt u het. Nou, zo'n officier zit in zijn auto op iemand te wachten en daar komt opeens een mijnheer naar hem toe — dat gebeurt — en die stopt hem iets toe, tien gulden. Die officier steekt dat in zijn zak en hij neemt zich voor om dat straks netjes te boeken, maar dan komt er wat tussen, hij betaalt er de melkboer mee, en de zaak raakt in de versukkeling. Ja, ik kan dat begrijpen. Ik zou dat waarschijnlijk in zijn plaats net zo doen. Zo ontstaan die zwarte kassen.'

De zwarte kas — de cadetten op de kweekschool worden er nog steeds ernstig tegen gewaarschuwd — schijnt tegenwoordig, nu het hoofdkwartier de betaling van de toelagen garandeert, niet meer zo heel veel voor te komen.

Een tweede gevolg van het korps als financiële *self-supporting* eenheid is de onoverzichtelijk-

heid. Hoewel officieel een korps zijn toelagen moet afdragen en zijn grote geld op een rekening op het hoofdkwartier moet vastzetten financieel secretaris Van Boven van des Heils in Nederland toch zeggen: *niet hoeveel geld er in de korpsen in Nederland zit, maar wat er uitgaat, we schatten dat een korps jaar tussen de vijftien- en de honderd gulden kost, en we weten dat een op de vijftien armelastig is en van het hoofdkwartier zo'n honderd tot duizend gulden maximaal subsidie per jaar krijgt, maar we weten niet echt wat er in het tot het Leger des Heils in Nederland omgaat.*

Eén keer is er een poging gewaagd om financiële röntgenfoto's te maken van de korpsen. Dat is mislukt, zegt Jan Filius: 'Je kunt geen door de tegenwerking van de korpsen. Die wilden daar niet aan.'

De uitgetreden korpsofficier wil heel graag weten waarom: 'De mogelijkheden om te financieren zijn aan de basis waar het geld komt. Wat er betaald wordt, wordt zwart uit de collectes. Het systeem werkt er om toe: ik heb zelfs eens in een heel kleine gemeente gezeten, vol van idealen. Je moest je eigen geld bij elkaar scharrelen, uit de *Strijdkreet*-verkoop, en de collectes en dan je dan nog behoorlijk voor aanpezen. Je huurde je administratie, je overheadkosten maakte dat je gaat sjoemelen. *Want als je wilt opbrengen, maar je krijgt wel één keer per jaar bij de Nationale Inzameling de mogelijkheid om tachtig- of negentigduizend gulden bij elkaar te verzamelen, dan heb je toch een gaatje in je hoesje?* Je zegt: ik ga zelf voor de rest honger lijden, wat gebeurt er? Zonder oneerlijk te zijn: men: er is niet tachtigduizend gulden binnengehaald, maar zestigduizend. Die zestigduizend gaan naar het hoofdkwartier en naar de divisies en die twintigduizend stop ik weg, daarvoor heb ik van, dat consumeer ik op, dat kun je niet idealistisch voor je zelf verantwoorden, want je geeft je je handen vrij om het eigenlijke te doen. Het is niet controleerbaar. Ik ben overtuigd dat als de collectes onder toezicht van de gemeentes geopend en geteld zouden worden, dat de bedragen landelijk veel hoger zouden zijn.'

Hij legt uit waarom het hoofdkwartier de huidige opzet van de korpsen als *self-supporting* eenheid nooit vat op het geld zal krijgen: bovenaf krijg je bij de Nationale Inzameling een streefbedrag (het doelwit) dat je moet binnenhalen. Dat is gebaseerd op je voorafgaandekomsten. Het addertje onder het gras is dat ik eerlijk en oprecht zou opgeven wat ik heb en dan krijg ik geheid volgend jaar een hogere toelage. Dat is reden om te zeggen: laat ik het rustig houden, want nu ben ik nog gezond, maar straks komt er een opvolger, dan kan het misschien niet en dan maak ik dat het leven zuur door zulke doelwitten achterlaten. Zo sus je je zelf dan in slaap.'

Natuurlijk zijn niet in alle korpsen zwart geld. Wel zijn sommige korpsen veel rijker dan andere. De arme korpsen — Vlissingen is er een — worden vrij nauwkeurig geïnspecteerd voordat het hoofdkwartier ze een subsidie

Alida Bosshardt, 'de Majoor'

De accountants van het Leger — Crop, de Kleuver en Co. — zeggen bij de verklaring over 1980 (een latere jaarstaat dan van 1980 is er niet) dat 'opgemerkt zij dat in deze jaarstukken niet opgenomen zijn de jaarcijfers van de korpsen en divisies.'

HET GENIE VAN ALIDA Bosshardt was dat ze deed wat William Booth deed: ze ging op het kruispunt staan van ontkerkelijking en verpaupering en ze begon in 1948 op de Amsterdamse Wallen. Ze begon er met evangelisatie, samen met gezinsverzorging en materiële hulp voor de mensen die niks hadden nadat de oorlog in het bijzonder Amsterdam geteisterd had. Ze kwam er de hoeren tegen die toen nog onder plak van de pooiers zaten. Ze zette er een huis op waar zwervers konden slapen. Ze stichtte een korpszaal, ze zette een eigen ophaaldienst van kleren op.

Het geheim van 'haar' Goodwill-centrum en de bloei ervan was dat ze twee dingen combineerde: maatschappelijk werk (met subsidie) en een Legerkorps. Hand in hand moesten evangelisatie en sociale zorg gaan, anders was het niks. Het Leger moest terug naar de allerarmsten en de werkelijk verachten. Dat waren toen de hoeren zoals het nu de junkies en de heroïnehoertjes zijn. De gewone hoeren zijn vergeleken bij toen keurige dames met een professie. Toen was dat niet zo.

De grondslag van het werk was zo simpel als

wat: geen maatschappelijk werk zonder vrijwilligers-soldaten erbij te betrekken, en de klanten van het maatschappelijk werk méér naar de samenkomsten in de korpszaal.

Daarbij was een bijdrage van de overheid meer dan welkom: 'De overheid,' zegt majoor Bosshardt, 'heeft geen kindertehuis, of wie ook ooit belet, zondagsschool te houden. Als wij als Leger in een kindertehuis geen zondagsschool meer houden of als ze daar niet meer naar toe *hoeven*, dan zeg ik: hou maar op, stoot dat kindertehuis maar af, doe die kruidenierswinkel maar weg, als wij het evangelie niet meer brengen, laat dan een neutrale instelling de boel maar overnemen. Maar zeg dan *niet* dat het de overheid is die ons de evangelisatie belet heeft. Want dat is niet waar.'

Het complex van werk dat samen het Goodwill-centrum ging heten, bestond uit een korps, met een vrouwenopvang op de zolder van de dienstwoning van de korpsofficier. Het centrum heeft verder een afdeling Gezinsverzorging, met negentig man personeel, een dienst Maatschappelijk Werk, een huis voor dakloze mannen, de Gastenburgh, en een bejaardenhof waar oude mensen zelfstandig wonen, de Goodwillburgh. De Nederlandse burgerij heeft op grote schaal bijgedragen aan dit werk, en doet dat nog. Het overgrote deel van het geld gaat naar het maatschappelijke werk. Van het verwachte tekort in 1982 van 535.000 gulden neemt de post-evangelisatie 72.000 gulden in. In totaal verwachtte de financiële man Koos Tinga (die op het hoofdkwartier tegelijk hoofdboekhouder van

het landelijke Leger is) voor 1982 230.000 gulden aan giften en 55.000 gulden aan rente. Het uiteindelijke tekort van 250.000 gulden zou voor een groot deel door het hoofdkwartier aangevuld moeten worden. Een dan nog overblijvend tekort van 75.000 moet het Goodwill-centrum uit eigen vermogen en besparingen opbrengen. Het centrum bezit vier panden, onbelast, en heeft een deposito van acht tot negen ton bij het hoofdkwartier.

Een aderlating wordt in 1983 verwacht als de regering de eigen bijdrage voor de Gastenburgh, evenals voor alle andere passantenverblijven voor zwervers in Nederland, weer gaat invoeren. Tekorten op de begroting Gezinsverzorging zullen ook toenemen, nu, zoals overal in het land, ook daarop drastisch wordt gekort.

Het Goodwill-centrum heeft honderddertig mensen in dienst, veelal maatschappelijk werkers en gezinsverzorgsters. Directeur, betaald door de overheid, is na de pensionering van majoor Bosshardt *kapitein Wim van der Harst met zijn vrouw Suzanne*.

Ze staan beiden achter het idee van de majoor: gezinszorg, opvang van zwervers, bejaardenwerk in de Goodwillburgh, opvang van dakloze vrouwen en algemeen maatschappelijk werk moeten in één hand blijven; niemand mag van het kastje naar de muur worden gestuurd. En voor alles: iedereen die met het Leger in contact komt, moet liefst ook in contact komen met de evangelisatie van het Leger in het Goodwill-korps.

Vanuit het hoofdkwartier is wel geprobeerd om het Goodwill-centrum in delen op te splitsen: het ene deel zou naar de landelijke afdeling voor thuisloze mannen gaan, die op het hoofdkwartier zijn kolonel had zitten. De andere afdeling zou weer op een andere manier losgemaakt worden van het Goodwill-korps en ook vanuit het hoofdkwartier bestuurd worden. Het plan ging niet door. Majoor Bosshardt verzette zich te hevig. Het zou de eliminatie van haar idee zijn geweest. Het korps en het werk moesten hand in hand gaan. Christus voor de wereld. De wereld voor Christus.

Op het hoofdkwartier konden ze er niks tegen doen. 'Het publiek had het niet gepikt. We hadden haar naar Rotterdam kunnen sturen, of naar Den Haag, om daar hetzelfde op te zetten. Maar haar echt weghalen van dat Goodwill-werk, dat konden ze niet maken.' Dat zegt Jan Filius die het Leger van haver tot gort kent. Hij heeft de rang van *envoy* ('soldaat, maar met de rechten van de officier'), en hij verzorgt voor het Leger de publiciteit.

NOG STEEDS IS ALIDA BOSSHARDT het paradijs van het Leger. Ze is nu luitenant-kolonel. Iedereen zegt: dé Majoor. De kinderen van 'haar' soldaten zeggen: Tante Majoor.

Tante Majoor was op de televisie, vele malen. Tante Majoor werd het image van het Leger: nergens vies van, een toffe meid, net zo makkelijk op stap met de prinses als met Blonde Dolly uit *The Old Sailor*, toch vast in het geloof. Ze

was een eenling in het Leger. Maar dat wist het publiek niet. Het publiek dacht dat ze allemaal zo waren en allemaal werkten tussen de zwerwers, de alcoholisten, de vervuilde bejaarden en de hoeren. Het Leger liet het zo. De Majoor op de televisie — dat was perfect voor het image, dat bracht goed geld op. De Majoor op de televisie moest zelfs aan het Nederlandse publiek verkopen dat er een officier wegens homoseksualiteit ontslagen werd, de Majoor verkocht het. En met overtuiging. 'Want de standaard van het Leger is de standaard,' zegt ze.

Naarmate de publiciteit groeide, kreeg ze het moeilijker in het Leger.

'Vanaf het begin, vanaf 1948 dat ik op de Wallen begon, deden ze op het hoofdkwartier een beetje met vraagtekens. Ze hebben het Goodwill-werk nooit echt gestimuleerd, ik zorgde altijd dat ik geen moeilijkheden met ze maakte en verder dacht ik: jullie bekijken het maar. Ik dacht altijd: als het niet zo goed valt, laat ik me maar weer eens zes weken niet zien op het hoofdkwartier. Ik had overal toestemming voor nodig' — ze was onder het directe toezicht van de commandant geplaatst — 'en ik drukte de boel wel door. Ik gebruikte daarvoor ook wel de technieken die ik in de jaren zestig op mijn opleiding aan de sociale academie leerde, mijn werken met dat hoofdkwartier was ook een soort opbouw-werk, er zaten daar *angstige, onzekere* mensen. Veel mensen in het Leger zijn angstig — ze leven daar een beschermder, makkelijke leven dan veel andere mensen in de gewone maatschappij. Wat ik deed, verontrustte ze. Ze dachten: het is een couveusekindje, het gaat wel dood.'

In de Gastenburgh, Amsterdam

We citeren de p.r.-man Jan Filius die vertelt van de nu overleden commandant Palstra, een weinig vrolijke, strenge man die altijd zei: 'Bosshardt maakt het Leger kapot en Bosshardt maakt zich zelf kapot.'

Dat wist Alida Bosshardt niet.

Ze zegt: 'Ik wist dat Palstra altijd zei: dat was van jou is een trechter, het rust op een punt, dat puntje ben jij, als jij weg bent, valt het in elkaar. Dat wist ik. Maar dat er nog veel méér gezegd werd, zulke dingen als Jan Filius nu tegen u zegt, dat wist ik, niet. Ik heb altijd wel gevoel — ik ben een gevoelsmens — dat er veel meer over mij werd gezegd dan ik te horen kreeg. Ik heb van het gevoel gehad dat er jaloezie was vanwege al die publiciteit. Maar ook dat ze zeiden: Bosshardt goed voor de publiciteit. Ze halen me er wel bij als het een beetje moeilijk wordt.'

Jan Filius, over Bosshardt: 'Ze houdt maar zingen, overal lezingen, ze vertelt overal deze verhalen, ze kan niet meer ophouden te vertellen. Een unieke meid hoor, maar het is van: zij kent Cruyff en Cruyff kent haar en krijgen er allebei een kick van. Ze is op voetstuk gezet, het publiek wil idolen.'

'Ja,' zegt de Majoor, 'ja, ik merk nu weer pas heb het wel eerder gedacht: ik weet geen tie van wat ze op het hoofdkwartier over mij zeggen. Ik vind het wel zielig voor ze. Ik ben ook tijd veel gelukkiger geweest als ik niks te maken had met het hoofdkwartier, ik vond het allemaal gezeur, ik houd niet van vergaderen, ik dacht alleen: hoe bereik ik wat ik denk dat goed is en

gaf ik hún graag de eer om het officieel te komen openen. Als ik dat gebóuw maar had.

Ik had wel eens, als een aantal mede-officieren bij elkaar zat, dat ze vreemd tegen me deden als ik binnenkwam. En individueel zijn ze dan heel aardig, dat weet ik wel, dan zei ik wel: *wat was dat nou, hebben jullie onder elkaar over mij gepraat?*

Maar hoe komt dat — dat vraag ik mij dan af, ik zal me er niet om van kant maken, ik zal twee dagen van slag zijn en dan kom ik er wel weer bovenop — dat ze al die dingen nu tegen ú zeggen en niet tegen mij? Heb ik het Leger kapot gemaakt? Heb ik me zelf kapot gemaakt? Commandant Palstra had het mij dan toch moeten zeggen. Ik heb nooit willen geloven dat mensen in zo'n hoge positie als hij jaloers zijn. Maar ik weet het niet meer. Ik heb er bij Jan Filius, die nu in feite hoofdredacteur van de *Strijdkreet* is, nooit achter kunnen komen wat hij echt denkt. Ik weet wel dat Palstra pas na zijn pensioen voor het eerst een stuk waardering over mijn werk heeft uitgesproken.

Er komen er van het hoofdkwartier nog geen drie hier privé op bezoek; dat al die jaloezie nou toch nóg speelt. Ik heb van de week de Hélène de Montignyprijs gekregen, kapitein Van der Harst was bij de uitreiking. Snoezig was hij, maar zo is hij. Maar verder, van niemand in het Leger een woord of een felicitatie. Ik breng wel die vijftiengigduizend gulden van die prijs naar het Goodwill-werk. *Het rare is: ik ben helemaal solidair met het Leger, en toch ben ik een rare vogel.* Ik ben een gemeenschapsmens, en ik ben ontzettend eenzaam. Ik ben niet somber, ik ben vrolijk van aard, ik maak me niet van kant om wat u me vertelt, maar ik ben wel erg eenzaam. Ja, ik leef met *ups* en *downs*, tranen, huiltbuien. Het is ook gauw weer over.

De leiders van het Leger hebben me aan één kant gewaardeerd, ik was het visitekaartje, aan de andere kant werden ze onrustig van me. En dan vraagt Jan Filius wel weer of ik in zijn korps in Rotterdam kom *specialen* (specialen is een Legerwoord voor een samenkomst leiden in een ander korps.) Dat vraagt hij. En tegelijk zegt hij: je moet eens wat rustiger aan doen. Wat ze dan over mij denken, ik weet het niet meer. Ik kan daar lán over lopen filosoferen.'

Jarenlang, zegt de Majoor, heeft ze gevraagd of de cadetten van de kweekschool haar op vrijdag konden komen helpen — dan konden ze iets zien van de andere kant van het Leger. Soms lukte het. Jarenlang heeft ze de vijf andere korpsen van Amsterdam gevraagd ieder twee mensen af te staan om het altijd zwakke Goodwill-korps in de ontvolgende binnenstad te helpen. Dat is haar nooit gelukt. 'Het grote gevaar is dat het elan uit het Leger verdwijnt. Er is werk te doen waar juist onze mensen goed in zijn: even naar de verjaardag van ome Frits die uit de bajes komt, schoenen kopen met een oud mens dat niet lopen kan, de straat op met iemand die straatangst heeft, gezinsverzorging, bijbellezen op de verjaardag van Dolly, een halfuur maar, mensen opzoeken waar niemand komt.' We praten over Tjitske Grätz die daar goed in is: praten met een eenzame man die zich toch verhangt. En dan regelt Tjitske de begrafenis, samen met de maatschappelijk werkster van het

Leger. En bij de uitvaart zijn ze de enige aanwezigen.

'Dat is het werk waar wij goed in zijn,' zegt de Majoor. 'Maar we doen het niet genoeg, we worden een beetje gesetteld. Op het hoofdkwartier zouden ze vijftig procent van hun tijd moeten besteden aan het oplossen van hun problemen, en vijftig procent aan creatieve dingen. Maar het gaat voor honderd procent over altijd dezelfde problemen. Dat wordt gezeur.'

Er was in 1971 een commandant die dat ook inzag. Hij vroeg aan het organisatiebureau Van de Bunt om raad. *Drs. J.A. Pierson*, van Van de Bunt, deed het onderzoek. Hij schreef er kort en helder over. Hij zei: bouw het maatschappelijk werk professioneel uit als je het houden wilt, maar vraag je eens af of je al die kindertehuizen en verpleeghuizen en bejaardenhuizen nog op professioneel niveau kunt bemannen. Zo niet — *denk erover ze af te stoten.*

Ga daarvoor in de plaats iets anders doen. Ga in de korpsen sociaal werk opzetten zoals Majoor Bosshardt dat in Amsterdam doet. *Neem dat als model.*

Nu, tien jaar later, zegt topofficier Schurink: 'Ach, dat rapport, het was onbelangrijk, we hebben er niets mee gedaan. Dat is dan zo een of andere commandant die dat wil. En iedereen wordt geïnterviewd en berijdt zijn stokpaardjes. Dat komt dan in zo'n rapport.'

Majoor Alida Bosshardt. Je zou ook kunnen zeggen: van paradepaard tot stokpaardje.

Daar zal ze heel lang over moeten filosoferen.

EDER KORPS DRAAIT OM één familie,' zegt een heilssoldaat van het Goodwill-centrum. 'En bij ons is dat de familie Tinga.' 'Nee,' zeggen Koos en Henny Tinga, 'wij zijn het, maar ook de *Van Raans*. Het draait om twee families.'

Vader Tinga was niet zo'n godsdienstig man. Zijn vrouw ging wel eens naar het Leger. Het was een echt Amsterdams gezin, Korte Dijkstraat, Rechtboomssloot, een steenworp van de Wallen. Moeder Tinga nam vader Tinga mee. Hij liet zich een keer overhalen voor het Leger op de accordeon muziek te maken. Hij werd soldaat. En hoe!!

Majoor Bosshardt werd zijn leidsvrouw. Hij kluste voor haar. In 1956 kwam hij bij haar in betaalde dienst, als chauffeur, eerst van de bakfiets, toen van het busje dat oude kleren verzamelde en bewaarde voor noodgevallen. Hij is, zegt de Majoor, misschien wel degene met wie ze emotioneel de hechtste band heeft.

Koos Tinga, de zoon, was bij de tijd. Hij ging naar de hbs. Dat milieu kenden zijn ouders niet. Ze kwamen nooit op de ouderavond. Toen hij eindexamen deed, wisten ze niet dat ze op school verwacht werden bij de uitslag. Maar de Majoor, die stond er. Met bloemen.

Koos' broer, Ruud, zegt: de Majoor en mijn vader, dat zijn de twee grote voorbeelden in mijn leven. Hij is nooit soldaat geworden. 'Ik wist niet of ik kon opbrengen wat zij opbrachten.'

Koos werd wél soldaat. Hij werd samen met zijn vrouw Henny, ook een kind van het regiment, conciërge bij het oude hoofdkwartier van

het Leger, op de Prins Hendrikkade. 'We waren maar conciërge, maar dan belde er iemand aan in de avond die over het geloof wou praten, of een paar schoenen wou. Dat was ons werk niet, zei de leiding.'

Zo is het eigenlijk altijd gebleven: godvrezende lastige Amsterdammers waren ze en zijn ze. Ze pasten bij de Majoor en ze houden ook nu nog heel veel van haar. Ze gingen bij haar werken, ze trokken in op Nummer Veertien, op de Oudezijds Voorburgwal waar het hart is van het Goodwill-werk. Beneden is de receptie en de wacht-huiskamer. Op één hoog sliep de Majoor in het kantoor, met een veldbed voor een zwerfster of een mishandelde vrouw. Op twee hoog Koos en Henny met drie kinderen. Daarboven een kunstschilder. Achter het huis de nieuwbouw van de Goodwill-gezinsverzorging en het maatschappelijk werk.

Nummer Veertien is een prachtig huis, authentiek, klein, het oudste van Amsterdam. De Tinga's en de Majoor leefden er bovenop elkaar. Dat was helemaal niet makkelijk.

Henny was in de twintig toen ze met Koos op Nummer Veertien begon. Koos deed er vrijwilligerswerk, Henny kreeg een part-time aanstelling als gastvrouw. Ze zorgde ervoor dat de werkroosters klopten, er altijd iemand was, ze kreeg de bel en de telefoon op haar naam staan, kon bij nacht en ontij gebeld worden — door de brandweer als er koffie moest zijn voor de mannen die een uitslaande brand op de Nieuwendijk blusten bij zeven graden onder nul. Bij de vreselijke brand in hotel Polen toen de overlevenden in Krasnapolsky moesten worden opgevangen. Wat deed ik? Praten. Met een jongen van de brandweer die het niet aankon, al die verkoolden lijken. Heen en weer lopen op het Rokin met hem.'

Dat waren de incidenten die de pers haalden. Ze was er een beetje trots op, maar ze zag ook het gevaar: 'Alles werd opgeblazen. We zijn zo mooi gemaakt in de ogen van de mensen.'

Het is wel zo dat bij zo'n ramp, dan voel je weer hoeveel je van het Leger houdt, hoe goed we zijn als we moeten inspringen en improviseren. Ik kan in een halfuur tien soldaten en een hoeveelheid hete koffie bij elkaar organiseren als er iets gebeurt. Bij die ramp in Polen hadden we mensen nodig die hun talen kenden, je gaat naar het hoofdkwartier waar mensen werken die Zweeds, Italiaans of Duits kennen omdat ze daar gewerkt hebben. Ze komen meteen mee, in een halfuur is het geregeld. Rang en afstand bestaan dan opeens niet meer. Maar de publiciteit er omheen is gevaarlijk. Als wij maar half zo goed waren als de mensen dachten, is het al onmogelijk dat van ons te vragen. Wij zijn ook niet zo goed, de Majoor ook niet. Ze heeft een geweldig vuur maar je kan je er ook vreselijk aan branden. Door al die publiciteit is er iets ontstaan waarvan ik zeg: *als we nú vallen, dan vallen we ook verdornd hard.*

Toen de publiciteit zich meester maakte van de Majoor, de Legerleiding daar gretig aan meewerkte en de Majoor geen interview weigerde, gebeurde er iets dat het leven in de Goodwill en op Nummer Veertien verkleide: de Majoor begon in de pers en in de drie biografieën die er over haar verschenen zijn, het werken op de Wallen overmatig te romantiseren. De ene

prostituee na de andere kwam tot bekering, het was er vol van manke mannetjes die bij haar hun hart uitstortten, en de Majoor zelf had op het laatst in een gezin elf kinderen *op de wereld geholpen*, terwijl ze er op zijn hoogst een beetje de huishouding had gedaan. Het Leger stimuleerde al die romantiek zonder schroom. Uit Engeland werd een biografie op haar afgestuurd: er moest een boek gemaakt worden dat internationaal zou worden verspreid. *Here is my hand* is het gaan heten. De Majoor kijkt het nog wel eens in. 'Dan verveel ik mij al na twee hoofdstukken. Maar ik denk vooral: *was het wel zo?*' Ja, *was het wel zo?*

De majoor was de heldin van alle verhalen. De medewerkers begonnen bedenkelijk te kijken. Henny Tinga: 'Door al dat gedoe om haar heen is zij groter gemaakt dan ze is, en ze mocht toen niet meer onzeker en onstabiel zijn, wat ze vaak is. Het

gebeurde wel dat ze 's nachts om twee uur naar boven kwam, als Koos en ik al in bed lagen, en het slaapkamerlicht aandeed, en tegen ons zei: jullie slapen toch nog niet? En dan begon ze lange verhalen. De uitersten zijn bij haar zo aanwezig: ze kan met groot respect uren naar iemand luisteren en ze kan zo geïrriteerd en onhebbelijk doen, ook in het openbaar. Ze kreeg naar buiten toe dat *maskerachtige*, ze kon hier zitten huilen, maar als ze even later in het openbaar optrad, dan schóót ze recht. Dan was ze weer *de Majoor*. We hebben jaren met haar samengewoond, en als ik nu op de televisie iets zie over Albert Schweitzer of zuster Teresa, dan haal ik dat bijzondere van die mensen er niet meer zo uit. Ik weet hoe betrekkelijk dat is, dat achter al die beroemdheden medewerkers staan, de stille werkers.'

De Majoor is een beetje verdrietig als ze het

hoort. Maar het verbaast haar niet. Ze woont aan de overkant van Nummer Veertien, op een bescheiden woninkje. Ze zegt 'Ja, ik heb van het gevoel gehad dat er iets veranderd was, waren verhoudingen met mensen die ik vroeger persoonlijke verhoudingen hield en na mijn pensioen hielden die verhoudingen op. Het einde van het werk was het einde van het gesprek. Ik ben daar wel verdrietig over geweest, maar vraag me ook nu weer af: waarom vertellen ze het tegen ú, niet tegen mij? Ik wóélde wel dat iets verkeerd was gelopen, we hebben het nooit uitgesproken, de medewerkers en ik. Zij niet, ik niet. Waarom, denk ik dan, hebben ze er niet aan gedaan toen er nog iets aan te doen was? dan vraag ik me zelf weer af *of ben ik het geweest is er iets in mij dat mensen ervan weerhoudt om mij te zeggen: hoe gaat het nou met jou, wóél je je?* Dat vraagt nooit iemand aan mij, oude Tinga misschien, maar onuitgesproken

DE KRACHT VAN HET Goodwill-werk lag altijd in het niet-geïnstitutionaliseerde. Er waren geen inrichtingen of tehuizen, nee, in het kader van de gezinsverzorging werden de mensen thuis bezocht.

Maar in de jaren zeventig wilde de Majoor toch een institutie. Met al haar prestige kreeg ze het voor elkaar: in de binnenstad mocht het Leger een bejaardencomplex (een hof heet zo iets) bouwen. Honderdtwee woningen op eigen grond van het Leger. Kosten: acht miljoen. Doel: oude mensen in de binnenstad houden. Bestuursvorm: het Leger als huisbaas en bestuurder van de service- en recreatiediensten. Voordeel: onder het klaverjassen zouden de dames en heren *geen* glaasje sherry kunnen drinken. Dat was van belang, vond de Majoor. De gemeente vond het een onzinnig plan. De Stichting Wijkvoorzieningen voor Bejaarden met wijkposten over de hele stad was niet voor niets opgericht. Daar moest de Majoor maar mee samenwerken. Dan zou het dienstencentrum van de Goodwillburgh (zo ging de hof heten) een algemeen karakter krijgen, plus subsidie en een algemeen bestuur. En... een glaasje sherry onder het klaverjassen. De Majoor weigerde. Het Leger schenkt niet.

Het Leger moest de acht miljoen gaan lenen bij de bank. De gemeente wilde niet subsidiëren. Wel garant staan voor de lening. Toch nog aardig van de gemeente.

Gepensioneerd hoofdamtenaar Groen, die destijds de onderhandelingen met het Leger leidde, zegt: 'Leger, Leger en nog eens Leger. Geen open dienstencentrum voor de wijk, nee, alleen voor de eigen mensen, en onder de geest van het Leger. Er was geen wikken of wegen aan bij de Majoor.'

En wie waren of zijn dan die *eigen* mensen in de Goodwillburgh?

Er wonen *drie* bejaarde soldaten. In de godsdienstige samenkomsten komen *twintig* van de *honderdvijftig* bewoners.

Veel bewoners zijn ontevreden en klagen bij de gemeente. Het Leger geeft het nu ook toe: de service is onvoldoende en onbetaalbaar. Volgens de opzet van de Majoor waren er zes en een kwart personeelsleden nodig voor de service aan de bewoners, en er zijn er maar drieëneenhalf. Meer kan financieel niet. Nu wordt de recreatieruimte al twee keer per week verhuurd aan het UVV. Er komt toch niemand, zegt Leger-maatschappelijk werkster mevrouw Verhoeven. Bewoners wonen in de Goodwillburgh omdat de woningen hen toegewezen worden. Velen hebben geen boodschap aan het Leger, maar betalen wel kosten (345 gulden per maand) voor service, plus de aanwezigheid van het Leger in hun huis. Ze klagen bij de gemeente over de samenkomsten waar ook buitenstaanders bij worden uitgenodigd. Wat moet dat in ons gebouw? Bij de huuradviescommissie klagen ze over de servicekosten die in geen verhouding staan tot het gebodene.

Het wordt nog erger. Nu krijgt een aantal mensen aanvullende bijstand voor de servicekosten. Dat gaat ophouden per 1 januari 1984. Dat

wordt een ramp voor alle bejaardenhoven, ook de gemeentelijke. Het bejaardenhof wordt iets voor mensen met geld. Wonen in de Goodwillburgh kost nu al — inclusief service — tussen f854,— en f912,— per maand. De meeste bewoners hebben huursubsidie. Voor zichzelf houden veel mensen vijfhonderd gulden over om van te leven.

Dat was niet de bedoeling van de Majoor en daar is ze ook niet schuldig aan. Het is een algemeen probleem. Wel is het zo dat het enthousiasme in de binnenstad om in de Goodwillburgh te wonen allang heel gering was. Er zitten veel mensen van buiten in.

Met op hun woninkje een fles sherry.

'Nee,' zegt Goodwill-directeur kapitein Van der Harst, 'we zouden het nu niet meer op deze manier opzetten.'

Na het pensioen van de Majoor kwam er een tussen-directeur. Dat duurde niet lang. Hij kreeg ruzie met Tinga die over het geld van het Goodwill-centrum gaat. De directeur wilde kerstgiften besteden voor andere doelen dan waar de schenkers ze voor bedoeld hadden. Koos ging dwarsliggen. De directeur dacht dat hij wel om de Tinga's heen kon. Daar vergiste hij zich in. Immers — in ieder korps is er een familie waar alles om draait.

Toen kwamen kapitein Van der Harst en zijn vrouw. Dat klikte. Non-conformisme, lef, warmte, en goedgebekt zoals een mens moet zijn als hij in de binnenstad wil werken. Het klikte perfect.

De kapitein werd directeur, de kapiteine hoofd van de administratie. In Legerverhoudingen sprak dat niet vanzelf, dat zij een aanstelling kreeg, maar ze had dat bevochten bij eerdere aanstellingen van haar man. Toen hij aan de kweekschool ging werken, bij voorbeeld, en toen hij werd aangesteld bij het landelijk jeugdwerk van het Leger, toen had zij — de Van der Harsts zijn kinderloos — géén aanstelling gekregen. De kapiteine kan er nu nog boos om worden: 'Het was voor mij een breekpunt. Ik zei: ben ik daarvoor heilsofficier geworden, om thuis te gaan zitten? Twee jaar op de kweekschool waar ik het bijna niet uitgehouden had als we ons daar al niet tegen van alles verzet hadden. Wat dachten ze wel op het hoofdkwartier? Dat ze mij een toelage konden sturen, iedere maand, zonder dat ik ervoor werkte? Ik vond het gewoon beledigend.'

Ze houden van de recht-voor-zijn-raapse theologie van het Leger. 'Onze theologie is Christus. Het bloedend Lam. Daar draait alles om. Aan theologische hoogstandjes hebben we geen behoefte. Je moet ook duidelijk maken aan je lezers: wij zijn geen betere mensen, het enige is dat we God proberen lief te hebben en dat over te dragen aan jou. Het is met ons iets heel bijbels: je hebt iets meegemaakt waardoor je niet meer leven kan als vroeger.'

Ze heeft ook zorgen. Dat het officier-zijn te veel een kwestie van status wordt: 'Je kunt je wettelen in de je status. Je komt overal binnen als je maar zegt: ik ben kapitein Van der Harst van het Leger des Heils. En we vinden dat we erg goed gaan verdienen.' Ze hebben zeventien dienstjaren, de inkomens in het Leger zijn zeer

Wietske en Wil Omlo tijdens de heiligingssamenkomst in Vlissingen

Bij hem voel ik wel die vraag. Als je veel publiciteit krijgt, word je veel eenzamer.

Dat robuuste, dat stabiele, dat mijn medewerkers daar nooit doorheen hebben gekeken, dat ze nooit, nooit hebben gepraat over mijn ups en downs. Ze hebben mij altijd genomen van: jij hebt niks en niemand nodig. Jij hebt je geloof — dat heb ik ook. Maar ik heb nooit de kans gekregen om tegen mensen te zeggen hoe ik mij voel.' Ze denkt na. Gaat cake halen, die ze een paar dagen geleden heeft gekregen en voor de verslaggevers heeft bewaard. Ze denkt na en zegt met die toch altijd weer verbazende frisheid die vrijwel geen vrouw van zeventig heeft: 'Misschien ben ik het zelf wel geweest die dat echt persoonlijke gesprek heeft afgehouden. Zou het zo zijn, denkt u?'
u2

genivelleerd, iedere drie dienstjaren krijg je er vijftien gulden bij. De Van der Harsts krijgen per maand veertienhonderd gulden om uit te geven aan eten, drinken, vakantie, en kleren. Die zijn duur — ook de soldaten schaffen ze zelf aan: een uniform kost van tweehonderd tot zeshonderd gulden, de kaphoed kost tweehonderdvijftig gulden, het moderne hostessen-hoedje, dat de jongeren dragen, kost zestig gulden. Maar er blijft meer dan genoeg over. 'We moeten niet meer gaan verdienen dan de gemiddelde soldaat.'

Er zijn, zegt ze, wel eens méér redenen om uit het Leger te gaan dan om erin te blijven. Het Leger kan hard zijn; ze twijfelen onderling erg over de vraag of de officier, die hardop zei dat hij met een vriend samenwoonde, officier had moeten kunnen blijven. Ze vinden van niet — er moeten ergens toch normen zijn. En ze vinden van wel — of zoals Koos Tinga het een etage hoger in krachtig Amsterdams uitdrukt: 'Denk je dat het God in Zijn universele liefde een moeder kan schelen als twee mannen in trouw en in liefde samenwonen? Dat verbieden is toch net of je tegen iemand zegt: je mag wel mank zijn, maar je mag niet scheef lopen. Denken de mensen soms dat Hij niks anders aan Zijn hoofd heeft?' Ze zijn goed bevriend met mr. Herman Fijn, soldaat en Reclasseringsdirecteur, en samen praten ze over het IKV en het Leger dat geen keuze wil maken. Fijn schrijft daarover in *de Salvo*, over hoe fout dat is. De Van der Harsts weten dat mensen hun giften stopzetten omdat er in Zuid-Afrika gescheiden blanke en zwarte korpsen zijn, en het Leger volstrekt passief is tegenover de apartheid.

Dat zijn de wereldproblemen.

Er zijn ook de eigen problemen in een veranderende maatschappij waar het Goodwill-centrum lang niet altijd greep op heeft. De vriendelijke verhouding met de hoeren van de Wallen is er nog altijd maar die hoeren bepalen de buurt niet meer. Het zijn de sekspaleizen en de junks op de Zeedijk die het aangezicht bepalen. 'En behalve dat moet je ook niet denken dat hier iedere ochtend vijftig hoeren in de rij staan om bekeerd te worden, dat is onzin natuurlijk.' Een andere factor is het geweld: van de sekshuizen, van de klanten op straat, de berovingen, de toenemende criminaliteit van de eigen daklozen op de Gastenburgh. Op de heroïne prostitutie kan het Leger geen vat krijgen, ze heeft geen antenne voor die hulpverlening. Een vrijwilliger van de Goodwill zegt: 'Sorry, de junks en de dealers maken me zo kwaad, ik rij soms expres zestig of zeventig op de Zeedijk, en het is niet christelijk, maar dan hoop ik dat ik er een voor mijn wielen krijg.'

Vergeleken bij de sekspaleizen en de heroïne prostitutie is de goede oude prostitutie met de rode lampjes braaf spul. Daar bestaat ook grote tolerantie voor in het Goodwill-werk: 'Als dat er niet was,' zegt kapitein Van der Harst, 'weet je niet wat er aan verkrachting, aanranding, en seksueel geweld zou plaatsvinden.'

Het personeel in loondienst van het Goodwill-centrum is christelijk, soms wel eens té christelijk. Er zijn splittingsingen geweest onder de zeer EO-gezinden en de meer gematigden. Onder de gezinsverzorgsters zijn er die zo ijverig bidden

met de zieke bejaarden dat Van der Harst nuchter zegt: 'Ze moesten eens wat beter de ramen lappen, daar betaal ik ze voor.' En met even grote nuchterheid kan hij vertellen over laatst, toen hij met dronken Dirk op het Oudekerksplein liep, Dirk was naar een evangelische alcoholafkickboerderij geweest. Zo'n boerderij heeft het Leger tegenwoordig ook, bij Apeldoorn.

'Daar moest hij dan afkicken op het Woord. Ja, mijn geloof zegt, wie van de drank afkomt, dat is een wonder van de Heer. Maar met Dirk, dat lukte toch niet erg met al die halleluja's. Dus Dirk en ik lopen daar op het Oudekerksplein, ik in vol ornaat met mijn pet op, en daar staan aan hun voordeur een paar dames hun brood te verdienen. En Dirk die was zo lazarus als wat, die staat stil voor die dames en die zegt: *Halleluja, prijs de Heer, dames, trek de broek maar uit, dan gaan de kapitein en ik u allebei eens een goeie beurt geven. Halleluja! Prijs de Heer!*

Ik heb hem uitgeoeterd, tot en met, maar daarna moest ik zo vreselijk lachen, Dirk met die dronken kop en ik in vol ornaat met mijn pet op. Halleluja. Prijs de Heer.'

Hij wist zich de tranen van het lachen uit zijn ogen.

'Als ik dit vertel op de officiersbijeenkomst op ons Vormingscentrum volgende maand, kan ik gelijk wel uittreden.' De kapitein lacht mee. Ze zegt: 'Weet je, we zijn van het Leger, we houden van het Leger, maar soms denk ik wel eens dat wij in een ander Leger dan het hunne zitten. Als het Leger zijn creativiteit in het maatschappelijk werk verliest, heeft het Leger geen reden van bestaan meer.'

DE MENSEN ZIJN KRITISCH, hoor, tegenwoordig, en ze sparen ook het Leger niet. Ze zeggen: wat doen jullie met het geld, ze slingeren je van alles naar je hoofd. Ze zeggen: je hoeft mij niet te bekeren, of ze zeggen: wat haalt dat zingen nou uit? Het wordt allemaal moeilijker, de heroïne, de heroïnehoertjes ook. Je moet in de Gastenburgh ook telkens de suikerpot wegzetten, anders eten die verslaafden al die suikerklontjes maar op. Daar schijnt het lichaam behoefte aan te hebben. Dan zeg ik: drie suikerklontjes in je thee is voldoende.'

Tjitske Grätz doet alles. Voor het Leger dan. In haar eigen huis kijkt ze bijna onwennig rond en ze zegt: 'Nee, koken voor me zelf, dat doe ik nooit. Ik ben bijna nooit in mijn eigen huis.' Omdat ze vandaag de verslaggever te gast heeft, is er koffie gezet. Ook dat doet ze anders nooit. Koffie drinkt ze op haar werk als onderwijzeres op een christelijke blo-school. En bij het Leger. Koffie bij bakken. Ze is vaak bij het Leger.

De sjouwers voor de Heer zijn vooral de vrouwen. Omdat er in de eerste plaats nu eenmaal meer vrouwen dan mannen zijn in het Leger en omdat in de tweede plaats de vrouwen lagere rangen bekleden.

Tjitske Grätz heeft maar een heel nederige rang, ze is soldaat. Sinds 1975. Maar een sjouwer is ze wel.

Ze vertelt haar bekeringsgeschiedenis. Gerefor-

De heer Tinga van het Goodwillkorps tijdens een samenkomst, Amsterdam

meerd was ze, en ze was een toegewijd lidmaatschap van haar kerk. In haar schoolvakanties ging voor haar kerk naar Oost-Europa, om de mensen daar kleren en bijbels te brengen. Ze dacht dat ze kon om het Woord te verbreiden, maar gelukkig was ze niet.

'Ze wisten in de gereformeerde kerk niet wat zo nodig had en wat ik bij het Leger vind: dat mensen achter mij staan in mijn korps, dat begrip hebben als ik fouten maak. Ik ben misschien wel iemand die dat nodig heeft, dat begrip, het korps is vooral geestelijk voor mij een geruststelling, dat wisten ze in de gereformeerde kerk niet.'

Hier weet je dat als je wilt bidden en je knielt voor aan in de zaal neer, dat dan de Majoor of de kapitein een arm om je heen slaat en met je meebidt.

bent er niet bóven, je bent gelukkig een van de mensen zoals iedereen is. In de gereformeerde kerk is het zo'n *one-man-show*, het is bij het Leger wat emotioneler, het spreekt wat meer tot je hart. Je bent toch al zo *alleen* in het leven. Je staat alleen, als vrouw alleen; je hebt je werk, maar in je persoonlijke leven ben je alleen, daarom ga je met vreugde naar het Leger, om het evangelie te ontvangen en om te horen: dat is ook voor *jou*. Je staat daar niet boven elkaar, maar naast elkaar. In de gereformeerde kerk was de afstand zoveel groter. Daar kwam de dominee als je trouwde, of een kind kreeg. *Als je dat allemaal nooit overkomt, krijg je ook geen bezoek van de dominee.*'

Tjitske Grätz is nu vijfenvijftig jaar. Ze is onderwijzeres, en ze is dat een beetje tegen haar zin in geworden. Ze is nooit getrouwd, hoewel ze dat graag had gewild. Ze heeft van haar ou-

ders het gereformeerde geloof geërfd dat zij naast het leger nog steeds trouw is — ze is nooit uit de gereformeerde kerk gestapt zoals ze ook nog altijd woont op de etage in de Amsterdamse volksbuurt waar ze is geboren. Ze heeft één vriendin, van school nog, daar is ze al veertig jaar goed mee. Haar verjaardag vieren doet ze nooit. Ze trakteert op zijn hoogst, in het Leger. Vakantie kan ze niet nemen als de school dichtgaat: ze heeft altijd nog zo veel te doen, handenarbeidlessen voor het volgend jaar voorbereiden bij voorbeeld. 'En het Leger weet me in de vakanties ook wel te vinden, hoor.'

Als op Kerstdag — vertelt een soldaat van haar korps — om half zeven 's avonds de laatste viering is afgelopen en alle gezinnen en alle alleenstaanden en alle dronkelappen en alle nietsnutten en alle hoeren bij het Leger hun kerst hebben gevierd en de kapitein en de kapiteine en de luitenant en de Majoor en de soldaten on-

geveer van vermoeidheid in elkaar zakken, zegt Tjits teleurgesteld: *is het nou al afgelopen?* En ze kijkt verloren om zich heen. Wat moet ze nou vanavond gaan doen?

Ze legt uit wat ze in een gewone schoolweek voor het Goodwill-korps doet. Op zondagochtend om halfelf is er de *heiligingssamenkomst*, in de korpszaal op de Oudezijds Achterburgwal, daar zal ze nooit ontbreken. Vaak staat ze naast de kapitein op het platform en vraagt hij haar te getuigen van haar bekering. Dat doet ze dan natuurlijk.

Na de heiligingssamenkomst is er het koffiedrinken, met de andere leden van het korps; de heiligingssamenkomst op de zondagmorgen is zo'n beetje de interne samenkomst voor de reeds bekeerden, hoewel iedereen welkom is. Maar het koffiedrinken daarna doe je toch echt onder elkaar.

In de middag, zo tegen vijf uur, is er weer een samenkomst, ditmaal in de bejaardenhof de Goodwillburgh. Soms is er geen officier om de samenkomst te leiden, dan doet Tjits het. Als er wel een officier is zit ze achterin het zaaltje. En daar dut ze in — al weet ze niet of iemand dat gezien heeft.

Om kwart over zeven, na de koffie met de bejaarden van de Goodwillburgh, is er straatzang op de hoek van de Molensteeg en de Oudezijds Achterburgwal. Tjits is erbij. Ze geeft een lied uit (zoals een lied voorzingen in Legertaal heet), of ze spreekt een getuigenis. De kastelein van de *Old Sailor* op de hoek van de Molensteeg en Oudezijds Achterburgwal kijkt knorrig toe vanuit de deuropening: is dat nou nóg niet afgelopen? Maar om acht uur is het afgelopen. Dan begint in de korpszaal de *verlossingssamenkomst*, voor de mensen van het korps maar nu ook speciaal voor hen die niet bekeerd zijn. Er zijn vijfender-

tig mensen. De korpszaal is maar voor een deel gevuld. Zij die geen soldaat zijn, maar wel hun 'geestelijke huis' bij dit korps hebben, zingen enthousiast de liederen mee. Het zijn, voor een deel, oud-leerlingen van Tjitske, zwakbegaafden die aan de zelfrand van de stad belandden en daar hun oud-onderwijzeres op de Wallen als soldaat weer tegenkwamen.

Na de verlossingssamenkomst is er koffie, voor iedereen. Een kopje. Anders wordt het te gek. Tjits schenkt mee in, zet de koffie op de tafels die haastig zijn neergezet op het platform waar zonet de kapitein nog uit Jesaja las, en later ruimt ze de kopjes weer op en wast ze af. Haar oud-leerlingen helpen haar, soms hooggierend van de lach, soms dankbaar omdat Tjits iets heeft gezegd van de mooie nieuwe jurk of de nieuwe schoenen die ze dragen.

Op maandagavond, op dinsdagavond, op

woensdagavond en op donderdagavond heeft Tjits schuldgevoel. 'Dan zou ik eigenlijk met Strijdkreet moeten lopen.' Maar dat kan niet. Ze geeft op de blo-schoon dan avondlessen aan de wassenen die ondanks hun zwakbegaafdheid willen leren lezen en schrijven.

Op vrijdagavond is ze weer present, in de Gastenburgh, de opvang voor dakloze mannen. Daar geeft ze bijbelgroep, om acht uur. Soms zijn er drie mannen, soms zes. Soms geen. Soms komen ze aangeschoten binnen en te laat. Maar in het Leger, zeggen ze toch, kunnen tenminste snappen waar het over gaat. In de kerk is het hun allemaal veels te geleerd, en dominee staat zo ver van je af. Dat is zo'n geleerde man, en een beetje deftig is hij ook. Dan kan Tjits begrijpen want diep in haar hart deelde ze immers die mening.

Om negen uur gaan de mannen van de bijb-

Tjitske Grätz op cafébezoek

groep de gracht of het binnenplaatsje op. Sigaretje roken. Dat mag binnen niet. Om kwart over negen is er bidstond. Dan sluit Tjits de avond.

Om tien uur op de vrijdagavond begint bij de korpszaal de straatzang, 'de openlucht', heet dat in Legerjargon. Tjits trekt mee, de Wallen over, de Zeedijk op. Soms zijn ze maar met hun zessen of zevenen, en een muziekbrigade is er in het Goodwill-korps niet. Aad van der Harst speelt cornet en Wil Boon gitaar, gelukkig doen die tegenwoordig mee met 'de openlucht'.

Na de openlucht is er koffie, op Nummer Veertien, en om kwart voor twaalf rukt het kleine korps dan opnieuw uit, met *de Strijdkreet*. Om twee uur in de nacht is Tjits klaar. Soms moet ze dan blijven slapen, boven de korpszaal waar de opvang voor dakloze vrouwen is en waar al-

tijd iemand moet zijn. Of op Nummer Veertien, als de Tinga's een paar dagen uit zijn, want ook daar moet altijd iemand zijn.

De zaterdagmorgen of de zaterdagmiddag heeft Tjits vaak dienst als vrijwilliger om gastvrouw te zijn op Nummer Veertien. Ze heeft liever middag- dan ochtenddienst, want ze wil op de zaterdagmorgen graag wat uitslapen. Als ze geen dienst heeft op Nummer Veertien, moet ze soms met het korps mee naar Nieuwkoop in Zuid-Holland om daar *de Strijdkreet* te verkopen.

Voor ze het weet, is het zaterdagavond. Halfacht. Met tante Jans en met Jan Balk, allebei AOW'ers, en met de Majoor en met kapitein Boon maakt ze zich op om met *de Strijdkreet* de cafes in te gaan. De eerste ronde duurt tot half-twaalf. Dan gaat ze terug naar Nummer Veertien, leegt haar collectebus, telt het geld en haalt een nieuwe stapel *Strijdkreten*.

Om twaalf uur begint ze aan haar tweede ronde. Om twee uur zaterdagavond is ze klaar. Dan fietst ze naar huis, in haar uniform, dat in de winter zo koud is, met die strakke korte rokken die over je knie naar boven schuiven. Ze zou wel willen dat het Leger voor de winter een warme plooirok met voering toestond, die over je knie valt, maar ja, regels zijn regels.

Als ze thuiskomt, is ze tegenwoordig vaak angstig. Er is nu bij alle bureaus en ook bij haar zelf ingebroken. Er zwerven veel junks en buitenlandse door de buurt. Je weet niet wat je met ze aanmoet, je hebt er geen vat op; drank, je weet hoe de mensen dan reageren, maar drugs maakt je angstig.

Als ze veilig en wel boven is en de voordeur weer op het dubbele slot heeft gedaan, gaat ze naar bed in de alkoof, de tussenkamer tussen voor- en achterkamer waar ook haar ouders slapen.

Ze is doodmoe. De volgende dag zal ze om vijf uur in de middag opeens weer in slaap vallen tijdens de samenkomst bij de bejaarden, terwijl de kapitein dan juist op de piano de eerste tonen aangeeft van het lied dat favoriet is bij vele soldaten:

Waar Jezus komt wordt Satans macht gebroken. Waar Jezus komt, daar droogt hij ied're traan. In het mensenhart verandert smart in glorie als Hij daar komt om nooit meer weg te gaan.

Met een ruk zit Tjitske weer rechtop. 'Ik jaag naar de Heer', heeft ze thuis aan de verslaggever voorgelezen. Het is haar favoriete citaat uit Paulus. Ja, ze jaagt. En ze wordt achtervolgd door de somberste van de regels uit het handboek voor de soldaat van het Leger: *'Het is genoeg dat het hart twee feiten wil aanvaarden: a. ik ben niet wat ik wezen moet en b. God, die weet hoe ik ben.'*

VOORDAT ZE BIJ HET Leger kwam, had Tjitske nog nooit een voet in een café gezet. Nu is het zaterdagavond, halfacht, het regent, het is kil. We beginnen onze ronde op de Weteringschans, bij het Joegoslavisch restaurant. Het is het begin van een lange avond en de baas weet dat. Als we drie *Strijdkreten* hebben verkocht aan zijn klanten en zeven gulden hebben opgehaald, roept hij lachend: *hé, hé, niet weglopen jullie*. En op een

schaaltje, met daarop weer een kanten kleedje, ligt voor ieder van ons een kersebonbon.

Na de Joegoslaaf nemen we La Forge, duur, exclusief en redelijk gul. Het werk in de restaurants is niet moeilijk: je gaat stilstaan bij de tafeltjes, de mensen zeggen zelden nee, je bent alleen wat gegeneerd als ze zo nadrukkelijk naar hun geld moeten zoeken tussen hun andere spullen in hun tas en in hun zakken. De mensen hier zijn van het established soort — welgesteld, én ouderwets keurig. Dat zal nog wel anders worden.

Maar eerst gaan we de cafés in rond de Spiegelstraat, de Ziesenskade en de Prinsengracht. In veel cafés is weinig te doen. Je kan merken dat het de laatste zaterdag van de maand is — een week geleden op dezelfde tijd, zegt Tjitske, zaten de meeste zaken bomvol.

Op de Ziesenskade lopen we tegen vier jonge mensen op als we het café ingaan. Ze lachen Tjitske schaterend uit. 'Het Leger des Heils, nee, kom zeg, voor dat we dáaraan gaan geven.' Ze dragen dure boetiekkleding, ze zijn naar een fashionable kapper geweest, ze dragen mooie laarzen. Ze steken nu de straat over en rijden even later in een witte Volvo weg, hoofden uit het raam, schaterend om het Leger des Heils en smalend vooral.

Tjitske haalt de schouders op. 'De wereld is vol van vervlakking, ontkerkelijking en zedenverwilderding,' zal ze later zeggen.

In het café, een echt zuipappencafé waar om acht uur in de avond de mannen al roodaangelopen staan van de alcohol, verkopen we *de Strijdkreet*. De mannen zijn gemoedelijk. 'Nee meid, die *Strijdkreet* ken je houe,' zegt er een. 'Dat is mijn kreet niet. Wat mijn kreet dan wel is? Ja kijk, dan zou ik jou effetjes buiten apart moeten nemen om dat uit te leggen.'

Tjitske zucht. 'Als je hoort wat je je omwille van het werk moet laten welgevallen.'

We doen Tjitskes vaste route: Weteringschans, Ziesenskade, Prinsengracht, bij Hans en Grietje is helemaal niemand, dan naar de nieuwe uitgaansbuurt van Amsterdam, de Reguliersdwarsstraat, aan de Carltonkant van de Vijzelstraat. Dit is de buurt van de Young Beautiful People geworden, waar het ene uitstekende restaurant na het andere verschijnt, ingericht in de stijl van de jaren twintig, een beetje decadent. Oblomov spant in dit genre de kroon. Als het Leger des Heils daar binnenkomt, is het als een vreemde. Er is niet de schok van herkenning. We zouden net zo goed van de kinderpolitie kunnen zijn of van de brandweer of van de parkeerwachters. De mensen kijken verbaasd, soms een beetje verveld — wie zijn we? wat komen we doen? Het gevoel van vervreemding is wederzijds.

Veel tafels zijn bezet door twee heren. Als blikken konden doden, was het gehele Leger des Heils hier ter plekke gedecimeerd. 'Nee, dank u,' zeggen de heren met ijzige zelfbeheersing maar hun blik zegt: *lazer op, en kom nooit meer in mijn buurt*.

De dag ervoor heeft Tjitske uitvoerig verteld van haar standpunt inzake homoseksualiteit.

Het is het officiële legerstandpunt, we lezen het later precies zo na in de publikaties van het Internationaal Hoofdkwartier te Londen. Tjitske vertelt: 'Heus, als mens wijzen wij de homofiel niet af. Het is met de homofiel net als met de prostituee, wij wijzen de mensen zelf niet af. Je ontmoet steeds meer mensen die hardop tegen je zeggen: *ik ben homofiel, hoor*. En boos worden op ons. *Ja, de wereld om ons heen wordt wel steeds harder. De mensen zijn wel steeds kritischer. Vroeger wisten ze helemaal niet wat het Legerstandpunt over homofilie was, daar dachten ze niet over na, zelfs vijf jaar geleden was dat nog zo. Nu niet. Ik probeer met ze te praten, ik zeg: wij gaan uit van het evangelie, van de speciale relatie van man tot vrouw waar het Woord over spreekt.*

Nee, ik denk niet dat God de homofilie zelf geschapen heeft, het is een variant. Als alles nog was zoals vóór de zondeval, zou de homofilie niet bestaan, net zoals dan alle mensen in paren zouden leven: voor iedere vrouw zou er een man zijn.

Als heteroseksueel moet ik nu ook in onthouding leven, omdat ik niet getrouwd ben. Dat is ook een variant die niet door God zo is geschapen, maar pas na de zondeval is ontstaan. Het is voor mij ook moeilijk, ik heb ook wel eens seksuele gevoelens, maar ik zeg: *als God je het ene niet geeft, dan geeft hij je wel het andere, mijn werk beleeft ik voor me zelf als de oplossing. Je moet leren niet uit te gaan van je gevoel, maar van wat God van je leven wil maken.* Dat is ook het goeie van het Leger: dat het je een opdracht geeft, dat je er met je neus iedere keer op gedrukt wordt.

Ik zie homofilie als een kruis dat de mens moet dragen, want de homofiel moet in onthouding leven. Maar God geeft hem daartoe ook méérede genade, ook Paulus sprak van een doorn in het vlees en hij heeft drie keer tot de Heer gebeden, maar de Heer heeft gezegd: *ik neem het niet van u af, mijn kracht wordt in uw zwakheid volbracht.*

Nee, dat spreekt niet iedereen aan. Maar als God ons had willen laten weten dat Hij de liefde van man tot man tot een vlees wilde laten worden, had Hij ons dat wel met gedeeld in de bijbel.

Ach, het hele leven wordt almaar harder. En dan komt er iets over het Leger op de televisie, en dat is niet goed: de mensen in de huiskamer kunnen niet reageren, het wordt niet echt bespreekbaar zoals u en ik nu met elkaar zitten te praten. Wij maken nu samen de dingen echt bespreekbaar, maar op de televisie gebeurt dat niet, en dan kom je in de cafés en dan weten de mensen alleen nog maar vaag: er is in het verleden iets op de tv geweest en dan beginnen ze eigenlijk hun agressie tegen jou te uiten. Omdat het een verkeerd medium is voor zo'n discussie.'

Tjitske is somber over de wereld rondom haar heen: 'Alles wordt ook steeds dubbelzinniger. Ik durf niet eens meer zo iets te zeggen als: *ik ben met mijn werk niet ilaargekomen*. Klaarkomen — daar beginnen ze dan al grapjes over te maken. En mijn oude tante zegt tegen mij: Tjitske, weet je dat ik niet meer tegen de burens durf te zeggen dat mijn vriendin vanavond komt. Als ik dat zo zeg: mijn vriendin, dan krijg je echt het gevoel

dat ze er wat van denken, dat het éééh, je weet wel, terwijl het gewoon een vriendin is.' Tjitske krijgt ook wel eens het idee dat de psychiatrie in Nederland geen goed doet in sommige dingen: 'De homofilie wordt gestimuleerd.' En ze vertelt van een kennisje dat almaar ongelukkige verhoudingen met mannen had, waarop de psychiater had gesuggereerd dat ze misschien meer van vrouwen hield.

Er zijn cafés waar het Leger helemaal niet meer komen mag sinds de Ikon in 1981 een filmpje uitzond waarin ex-Legermensen vertelden over hun ervaringen met het Leger nadat ze hun homofilie binnen de gelederen van de officieren hadden bekendgemaakt.

Het Leger had in geen jaren ook maar enige kritische publiciteit gehad en dit Ikon-filmpje heeft de heilssoldaten, inclusief Tjitske, diep verwond, maar niet diep geraakt. Behalve de directeur van de Reclassering, soldaat mr. Herman Fijn, geven alle heilskinderen zonder uitzondering het medium de schuld: *niet het Leger is fout, maar de boodschappers van de Ikon zijn fout geweest*. In de geest zijn die dan ook al vele malen onthalsd. Ook Tjitske is bitter: 'Vroeger wisten ze van niks, je kwam die homocafés binnen, je verkocht je *Strijdkreet*. Nu zijn een heleboel cafés verboden terrein. Ik durf er niet meer in.'

De Spuistraat vrolijkt haar weer wat op. We pakken Dorrius en dan Lucius, (waar we een ijsje krijgen, iedere keer, vaste prik), we stappen bij de Warstein binnen en krijgen koffie in een espressobar die heel duur is ingericht en waar, op drie homo's na, geen publiek is. De drie mannen drijven pseudo-goedmoedig de spot met het leger: 'Komáán meisjes,' zeggen ze tegen de vijftienjarige Tjitske en haar compagnon, 'komáán meisjes, moeten jullie niet weer eens op stap?' En als het Leger de deur uitgaat, roepen ze nog 'achterna: 'Dag meisjes!' Tjitske kleurt.

In d' Vijff Vlieghe werken we het hele restaurant af, alle zalen. Tjitske is daar een geziene gast, als we klaar zijn, zorgt de gerant voor groentesoep met stokbrood en kruidenboter. Iedere keer. Tjitske die zelf nooit kookt, kijkt daar altijd naar uit: zulke heerlijke soep eet je anders nooit. We eten in de garderobe, onder de jassen, want we kennen onze plaats: we zijn de bedelaars voor het Leger.

Daarna, bij Hoppe, valt een dronken man bijna over ons heen. Hij zegt: 'Ik ben nou een beetje, te veel... ik heb een beetje te veel... maar ik ben het er niet mee eens, hoor, niet mee eens, van dat kerkelijk overleg waar jullie uitgestapt zijn, je weet wel, weet je, van die Raden van Kerken, daar ben ik het niet mee eens.'

Hij kijkt vanachter zijn dikke brillelgazen, een en al vriendelijke zatladderigheid. En zegt: 'Maar omdat je zo'n lieve kop heb, krijg je toch wat van mijn.'

En hij stort een rijksdaalder in de collectebus, ondanks het feit dat het Leger uit de Wereldraad van Kerken is gestapt, die immers de anti-apartheidsbewegingen in Zuidelijk Afrika steunt, terwijl het Leger 'neutraal' wil zijn.

Tjitske kijkt op haar horloge. Tien uur. Tijd

Verkoop van de Strijdkreet in Vlissingen

voor Kras. Ze heeft vorige week gehoord dat Krasnapolsky een personeelsvereniging voor jaarlijkse feest (dansen-met-voorstelling) heeft. De pauze is bij zo'n feest meestal rondom tien uur. Als we snel zijn, kunnen we die zaal even meepakken.

We zijn snel. We parkeren de auto illegaal — doet Majoor Bosshardt ook wel eens, net zoals die ook altijd rustig de stegen van de verkeersrichting inrijdt als haar dat te pas komt. Leger en politie zijn altijd erg aardig tegen elkaar. *Personeelsvereniging de Tollenaars* — wie zo heeft veel gezondigd, dus die zullen we even krachtig aanpakken — heeft feest, met een bar die juist een performance geeft. We wachten in het kwartier, pakken ondertussen het restaurant, de bar van Kras even mee, maar de performance duurt toch te lang. Als hij ten slotte afgelopen

is, en we aan het werk willen, begint de ingehuurde ceremoniemeester met de tombola. Dat gaat zeker nog twintig minuten duren. Ontmoedigd gaan we terug naar de auto — zeker een halfuur verspeeld. We zijn al zo godsalle Jezus moe.

We nemen de rest van de Spuistraat en dan het buurtje bij de Beulingstraat. We spreken telkens af: jij neemt de linkerkant van de zaak, ik de rechterkant. Of we werken van achter naar voren: Tjitske begint achter in de zaak, de verslaggever vooraan. Als we in het midden elkaar ontmoeten, vragen we: heb je dié al gehad, of heb je dát tafeltje al gepakt?

Soms weten we geen van beiden meer wie we al wél en wie we nog níét gehad hebben. Het schemert ons voor de ogen.

Lest best. Het vriendelijke restaurant op het

Singel gaat sluiten, maar doet voor ons nog even open. Achter in de zaak maakt de bazin — een lieve blonde vrouw van een jaar of dertig — voor ons twee glazen zelfgeperst sinaasappelsap. Voor het eerst, na de honderden, duizenden mensen die we vanavond hebben ontmoet, kijken we iemand recht in de ogen. Het is de stukadoor.

'Godverdomme,' begint hij tegen Tjitske, 'als je eens wist. Dat schuldgevoel waar jullie op spelen. Zit ik in een café op het Leidseplein, zit ik natuurlijk weer aan een vreemd wijf te sleutelen, dan opeens een schim, staan jullie achter mijn met die collectebus. Dan gooi ik er maar weer een geeltje in. Om van dat schuldgevoel af te zijn. En volgens mijn weten jullie dat, jullie zien dat ik aan een vreemd wijf zit te sleutelen. Zit ik aan de voorkant al met een barkeeper tegenover me die me voor veel te veel geld dure

drankjes verkoopt, staan jullie opeens aan de achterkant met die collectebus van jullie. Aan twee kanten belaagd voel ik mij dan, en volgens mij weten jullie dat. Daarom halen jullie ook zoveel op de Wallen op, die zitten daar allemaal te sleutelen...'

'Wees niet zo agressief,' zegt de bazin. 'Het Leger doet goed werk, al ben ik zelf niet gelovig.' Er komen nieuwe mensen binnen, geen klanten, maar familie en vrienden van de bazin. Een lerares, een acteur, een nichtje van een jaar of achttien. Het is een vuurproef voor Tjitske. Die spreekt van de schuld die wij allen met ons meedragen, en dat wij allen gered kunnen worden als we maar willen, dat Hij klaar staat om ons te ontvangen, dat we slechts hoeven te willen.

En nu gebeurt wat iedere soldaat in het Leger erger vreest dan de godslastering: hier voltrekt zich de absolute goddeloosheid. Hier zijn aardige, lieve mensen die tegen Tjitske vanuit een wereld

spreken die de hare niet is: de wereld waarin men eigenlijk nooit van God gehoord heeft. Dit zijn geen halsstarrige zondaars die tot berouw gebracht kunnen worden door een beroep te doen op datgene wat ze *eigenlijk* wel weten omdat hen van jongsaf aan is ingeprent dat *Onze Lieve Heer is gekomen om ons te redden*.

Nee, dit zijn mensen die van niets weten.

De acteur maakt er grapjes over die Tjitske in verlegenheid brengen: 'Schuld, wat nou schuld?' zegt hij. 'U wilt me dus wijsmaken dat God eerst de mensen geschapen heeft en toen heeft gemerkt dat er een paar foutjes aan zaten. En daar krijgen wij nou de schuld van. Tóé zeg: God heeft de boel zelf gemaakt, en als hij dan een paar minuten niet uitgekeken heeft, moet hij later niet zeuren.'

'Nee, God moet niet zeuren,' zegt de stukadoor ook, maar met minder verve want hij heeft een beetje veel gedronken.

De lerares Engels, het zusje van de bazin, heeft een fijngesneden gezicht en vriendelijke ogen: 'Iedere dag gaan er honderdduizend kinderen dood van de honger,' zegt ze. 'Ik kan erom janken.' Ze wendt zich rechtstreeks tot Tjitske: 'Maar als u zegt dat wij schuld hebben, wat is dan die schuld? Mijn vader was een overtuigd humanist, die heeft ons opgevoed in de leer van *wat gij niet wilt dat u geschiedt, doe dat ook een ander niet*. Daar probeer ik naar te leven. Ik voel wel dat we schuld hebben, allemaal, dat de wereld een puinhoop is, dat we er met z'n allen een rotzooi van maken' — de stukadoor en de acteur knikken instemmend — 'maar leg me nu toch eens uit wat mijn *persoonlijke, aangeboren* schuld daar nu aan is. Ik voel me schuldig, ja, net als iedereen, we delen de schuld, we hebben allemaal een beetje schuld en sommigen hebben echt veel schuld aan wat er gebeurt, maar waarom heb ik meer schuld dan u?'

Tjitske verweert zich, het gezicht moe onder de kaphoed. Maar de woorden van *zonde* en *verlossing* en *verzoening* en *redding* betekenen niet voor de anderen, die wel luisteren.

En de lerares Engels zegt, spijker op de kop: 'Ik denk dat jullie van het Leger geen voorstelling hebben van mensen zoals wij. Mensen die echt zeggen: ik weet niet of er een God is en nooit zal ik het weten, want dat zijn de dingen die niet te weten vallen. Zo ben ik opgevoed; dat is een denkwereld waar u zich geen voorstelling van kan maken.'

De klok slaat twaalf uur als we op Nummer Veertien terugkeren. We hebben allebei nog een tas vol *Strijdkreten* ('nee, dank u wel, ik geef wel, maar *de Strijdkreet* hoef ik niet'). We hebben ze van november, we hebben ze ook nog van oktober en van september. 'Moeten we ook kwijt, hoor,' heeft Tjits in de loop van de avond

De familie Tinga, Amsterdam

praktisch opgemerkt, en ze heeft gelijk, in september verschilt het Woord van de Heer niet van Dat in november.

We tellen het geld. Samen hebben we voor de Goodwill driehonderd en zeventien gulden opgehaald. Zuster Jans doet het in enveloppen en schrijft het in.

Tjitske Grätz maakt zich op om voor de tweede ronde de stad in te gaan. Ze heeft kringen onder haar ogen, haar gezicht is opgeblazen van vermoeidheid.

AD VAN DER HARST, NEEF van kapitein Van der Harst, is de beheerder van de Gastenburgh op de Oudezijds Achterburgwal.

Zijn vrouw werkt part-time mee. De Gastenburgh is een grachtenhuis, plus een

volgebouwde binnenplaats waar zesentwintig man de nacht kunnen doorbrengen. Het is het tehuis voor dakloze mannen — een noodopvang — wat iets heel anders is dan een tehuis voor thuisloze mannen zoals het Leger er in Amsterdam ook een heeft. Een tehuis voor thuislozen — Maatschappelijk Centrum heet dat tegenwoordig — is een permanent woonverblijf. Dat kan de Gastenburgh met zijn slaapzaaltjes nooit wezen.

Aad was chauffeur in rijksdienst, een goeie baan met vastigheid, en hij heeft er een jaar over gedacht voor hij zich door neef Wim liet overhalen. Nu heeft hij het gedaan, anderhalf jaar geleden, omdat hij altijd al iets in het maatschappelijke wilde doen. Hij verdient als soldaat-employé een goed salaris en hij is de eerste bezoldigde beheerder van de mannenopvang. Ruud Tinga en Jannie van Dam, die het vóór hem deden, waren vrijwilligers. Dat kan niet meer, zeker nu naast de mannenopvang het Leger ook een nieuwe vrouwenopvang gaat bouwen die de oude zolder boven de korpszaal moet vervangen. Straks beheert Aad beide panden waar hij met vrouw en kindje boven woont.

Het is hard werken: een werkweek van vijf dagen, maar de helft van die werkdagen heeft hij avonddienst. Hij heeft daarnaast vrijwel altijd nachtdienst: als er 's nachts wordt aangebeld, moet hij opendoen.

'Maar na drie uur 's nachts doe ik niet meer open, wie om drie uur over de Wallen loopt, wist 's avonds om tien uur ook al dat hij een slaapplek nodig had.' Het zijn veel toeristen (beroofd), dronkaards, zwervers, junkies die bij hem aankloppen.

Voor veel mensen is de Gastenburgh een onderdeel van hun vaste cyclus: ze trekken door heel Nederland, van dominee naar pastoor, van het Leger naar Hulp voor Onbehuisten, ze weten precies 'waar ze wat los kunnen peuteren.' Van tijd tot tijd duiken ze op in Amsterdam, dan zijn ze vaste klant op de Oudezijds Voorburgwal.

De regels op de Gastenburgh zijn niet mals: er wordt niet gedronken en er mag niet gespoten worden. In de wc's zijn blauwe lampen ingedraaid, 'dan kunnen de junks hun aderen niet vinden,' zoals kapitein Van der Harst toelicht. ('Onaardig,' is het commentaar van de FZA 'en tot niets leidend. Als ze willen spuiten, spuiten ze toch.')

Overdag mag er niet geslapen worden, 'dat is ongezellig voor de anderen', en om tien uur in de avond moet iedereen binnen zijn. Wie niet betaalt, wie toch gespoten of gedronken heeft, wie zijn afspraak met de maatschappelijk werkster van het Leger niet is nagekomen, kan de toegang geweigerd worden.

'Dat is wel eens moeilijk, je hebt er bij met een vrolijke dronk, dan kan het mij niet schelen als ze aangeschoten binnenkomen, maar als die ene met zijn vrolijke dronk nou samen komt met een ander die een kwaai dronk heeft, ja, dan kan je ze toch alleen maar allebei buiten laten staan.'

Een verblijf van een nacht, met ontbijt, kost acht gulden. De kostprijs voor het Leger is tweeëntwintig gulden vijftig. Sinds kort geeft de overheid een vergoeding voor de passanten (voorbijtrekkenden), maar voor niet meer dan

vijf nachten per maand. Bij de Gastenburgh moet geld bij: dat komt uit overgeld van de Strijdkreet-verkoop, en de Nationale Inzameling en de andere giften.

Behalve dat Aad overdag beheert en 's nachts bereikbaar is, is hij muzikant: met vader Tinga (accordeon) en met Wil Boon (gitaar) speelt hij bij de openlucht op de cornet. Hij vindt dat hij beter kan werken en spelen dan praten — het evangeliseren ligt hem niet zo. 'De mensen moeten maar zien aan hoe je werkt en hoe je je gedraagt dat je een christen bent.'

En hij moet hard werken. 'Voor een baas zou ik het nooit doen, dan zou ik toch wel het dubbele mogen verdienen als je ziet hoeveel uren ik maak.' Het is in zeker opzicht geen gemakkelijk werk: 'Wat ik het ergste vond, het moeilijkste, dat is dat er onder onze klanten zoveel criminelen zitten. We hebben veel contact met de politie, ze komen hier, laten stiekem een foto zien van iemand die ze zoeken, ze zeggen: is die en die bij jullie geweest? Die drie die meneer Beuker hebben vermoord voor drieduizend gulden, die zaten daags ervoor nog hier te praten. We gaan ook wel identificeren op het bureau Warmoesstraat, ze noemen een naam en laten een stel foto's zien in zo'n boek en dan vragen ze: haal hem er eens tussenuit. Dan schrik je ervan zoveel mensen als je kent die er in dat boek staan. Het is met de politie over en weer — hoe vaak ze niet bellen als ze weer een arrestant hebben die in het water heeft gelegen, dan vragen ze om droge kleren. Die halen wij dan uit de kleren die de Goodwill ingezameld heeft en waar we hier een eigen voorraadje van hebben op Nummer Veertien.'

Net zo moeilijk als de criminaliteit vindt Aad het drugsprobleem: 'Het is voor ons een nieuwe materie, hè. Ik heb er meer moeite mee dan met de alcohol, er is veel criminaliteit onder de junkies, negen van de tien heeft toch een steekwapen? Een alcoholist werk ik makkelijker weg dan een junkie. Ik weet eigenlijk niet hoe ik ermee om moet gaan, als ze gebruikt hebben, zitten ze wazig voor zich uit te staren, we willen ook maar maximaal drie junks tegelijk hier hebben, anders geeft de een het door aan de ander en dan gaan ze hier handelen, we zijn bang een deal centrum te worden.'

Overdag is de bescheiden suite van de Gastenburgh open voor mannen en vrouwen. Er zitten altijd wel mannen, veel meer dan vrouwen. Het is er nogal ongezellig, maar lekker warm — over de tafeltjes liggen duizend keer gewassen kleedjes, het meubilair is aftands, er is weinig sfeer. Toch zijn er steeds meer jongeren die er komen, overdag, voor een kop koffie of thee (vijftig cent), een bord soep (f 1,25) en soms een diepvriesmaaltijd van Iglo (f 6,50). Het zijn jonge werklozen die op kamers wonen en bij het Leger droog en warm zitten voor een paar centen. 'Daar is niks tegen,' zegt Aad.

Hoewel hij zelf vindt dat hij niet goed is in het getuigen van zijn 'heilssoldatisme' kan Aad beeldend vertellen over zijn geloof. Wat hem aantrekt in het Leger, zegt hij, is dat er nergens doekjes omheen worden gewonden en dat het ook een 'opgewekt' geloof is. Hij houdt van de

muziek, pittige drickwartsmaten, altijd veel koper, de brassband is tenslotte favoriet in het Leger. Hij houdt ook van de duidelijkheid van het Leger: 'Je ondertekent dat je niet rookt en niet drinkt, klaar. Je ondertekent of je ondertekent niet. Als je ondertekent, dan moet je ook niet roken en drinken. Ik zal dat ook nooit doen.' En hij verwijst, geheel vrijwillig, naar zijn overmatig gebruik van koffie, cola en pennywafels, en over de cola zegt hij: 'Misschien ben ik daar wel aan verslaafd, ja, ik weet, dat bestaat.' Zoals veel mannen en vrouwen, maar vooral mannen in het Leger is hij te zwaar voor zijn lengte.

Hij is opgevoed in een Legergezin, en heeft er wel een tijd over moeten denken voor hij soldaat werd ('geen bekering, wel een ommekeer'), maar nu heeft hij dan ook geen moeite met de principes van het Leger. 'De man is de baas. De man is van een officiersechtpaar altijd de B.O., de bevelvoerend officier, de vrouw doet de onderafdelingen. Als hij een aanstelling heeft bij het hoofdkwartier of bij een maatschappelijke instelling, hoeft zij niks meer te doen. Wij zijn geen voorstanders van werkende vrouwen, als je een kind neemt dan moet je het niet in een crèche stoppen. Je neemt een kind of je neemt geen kind. Als je tekent voor een kind, dan moet je er ook voor zorgen.'

Heel treffend omschrijft hij zijn levensovertuiging en het Leger als: 'Wij zijn niet vrijzinnig, wel simpel. We hebben een opgewekte sfeer, niet dat doodse en dat ingewikkelde van andere kerken, de theologie moet ook eenvoudig blijven, vind ik, omdat je ook de mensen van de straat probeert aan te trekken, vandaar dat we vroeger ook zoveel op de straten waren. Ja, waren. Dat is weggegaan door de wil van de soldaten zelf, omdat ze tegenwoordig liever dingen voor zich zelf doen, vrije tijd voor zich zelf willen hebben, het is nu altijd hetzelfde clubje dat de openlucht of de straatzang doet, zeven, acht man. Er zijn tegenwoordig een hoop mensen die zich ervoor schamen dat ze bij het Leger zijn, die doen hun pet in een plastic tasje en zetten hem pas in de korpssaal op, of ze laten thuis hun toetertje in de kast staan, uit schaamte, dat de burens het zien. Ze willen niet meer op straat getuigen dat ze gered zijn.'

Wat is gered zijn, vrij van alle schuld, zoals dat in het Leger heet?

'Ik geloof in de hel,' zegt Aad. 'Ik weet dat als ik iets fout doe, dat ik er dan niet in zal komen. De hel is er. Er wordt bij ons meer gepredikt over de hemel, maar hij is er wel. Maar voor iedereen is er redding mogelijk, als je maar wilt. Als je je maar bekeert. Ook de gasten hier op de Gastenburgh, al is het maar op het laatste moment, vlak voor ze doodgaan, er is altijd redding mogelijk. Maar als ze dat niet doen, nee, ik denk dat we ze dan in de hemel niet zullen zien.'

Het leven na de bekering is moeilijker dan ervoor. Ook daarna kun je zondigen — maar er is wel vergeving. Vóór je bekering, wat ben je dan ten opzichte van God? Een zondaar. En die heb niet, denk ik dat hij in de hemel kan komen. Dat is vrij pittig, ja.

We zijn een militaire organisatie, simpel. Maar niet vrijzinnig. Nee, heel radicaal.

Kijk, je kan niet een beetje bekeerd zijn. Je bent bekeerd of je bent het niet.'

KAPITEIN BOON WERD OP een dag op de Wallen benoemd, als herder van de kudde aldaar. Hij was de zesde in zesde jaar. Hij kwamte wonen boven de korpssaal, met links en rechts de damens van plezier, en boven hem de zolder die meteen de opvang voor dakloze vrouwen is. Zijn vrouw moet de vrouwen die zich melden voor de nacht, daar opvangen. Verlaten vrouwen, geslagen vrouwen, huilende vrouwen en laconieke vrouwen die niet voorhet eerst bij het Leger aankomen. Op de overloop naar de zolder een ijskast met een hangslot, anders is de volgende dag de boel leeg.

Voor het leven met zo'n taak moet je laconiek zijn, een stadsmens wezen, sterke zenuwen hebben, en veel werkkraft. Kapitein Boon en zijn vrouw vinden het leven op de Wallen niet makkelijk. 'In Emmen,' zegt de kapitein, 'daar had ik een man, die was kreupel, die ging altijd voor V&D staan met een pak Strijdkreten, die verkocht hij daar. Ja, dat was een heel gemak.'

Zo iemand vind je op de Wallen niet. 'Op de rol heb ik zeventig korpsleden, maar er zijn zieken en heel oude mensen bij, dus ik houd er vijftig over. Zeg dat daar vijftigwintig actief van zijn — hoewel, ook weer niet zo actief.'

Het Leger eist van zijn soldaten altijd een volledige beschikbaarheid. Daar moet het wat voor teruggeven: vierentwintig uur van het etmaal gebed, vermaak, onderricht, muziek, beschikbaarheid van de officier. Had de soldaat niet beloofd dat hij 'alle tijd, kracht, geld en invloed voor de heilsstrijd' zou gebruiken?

Jazeker, dat had hij beloofd.

En dus waren en zijn er in het teken van de heilsstrijd de zondagsschool, de handvaardigheidsclub op de woensdagmiddag, de bejaardenclub, de gezinsbond, het muziekkorps, de zangbrigade, huisbezoek als je ziek bent en huisbezoek als je niet ziek bent, huisbezoek als je wel naar de samenkomst komt en huisbezoek als je niet naar de samenkomst komt. Vakantiekampen voor de jeugd, lessen voor de jong-soldaten, lessen voor de korpscadet (kapitein Boon heeft er één), lessen voor de aspirant-korpscadet (kapitein Boon heeft er ook één), de huwelijken, de begrafenissen met wit en paarse linten als Legerrouwkleur. Tweemaal per week de dagopenning in de bejaardenhof, en éénmaal per week het zangkoor in de bejaardenhof, voor de pauze het geestelijke lied en na de pauze het Karretje Over De Zandweg Reed.

Niet dat hij het allemaal zelf moet doen, maar toch, het valt niet mee.

Zijn vrouw die veel in de weer is, is ziek en overspannen.

'Het jeugdwerk is heel moeilijk geworden,' zegt kapitein Boon als hij zijn klachten opsomt. Op de zondagsschool horen zeven kinderen te komen, maar de dochters van Ruud Tinga, de tweeling van elf, hebben nu al geen zin meer. 'Ze gaan maar zwemmen en sporten, de school organiseert van alles, het Leger komt op de zoveelste plaats.' En de gelovigen zijn, naast soldaten-employés en officieren, in deze buurt

Een jong-soldate

ook voor een deel, 'als ik het zo mag uitdrukken wat zwakbegaafden. Ze hebben altijd aandacht nodig, aandacht, om niet in de oude fout te vallen, de alcohol. Dan hebben ze een leuk zinnetje, dan moet je ze toch een ruggesteun geven. Je probeert ze in hun waarde te laten dingen te laten doen, maar ja, dat lukt dan wel niet, moet je weer zelf inspringen. Dan kon hun streken toch weer boven.'

Hij zucht. Hij zucht vaak. Hij is vroeger port geweest, hij heeft een jaar geleerd op de kweekschool (toen was de cursus nog een jaar) van predikant, voor korpsofficier, een deftig antoet en nou loopt hij hier op de Wallen. En lwerk is veel. Nee, gelukkig is hij niet. Hij zucht. Morgenochtend moet hij naar Nieuwkoop, de Strijdkreet te verkopen. Hij hoopt om negen uur weg te gaan en om halftwee terug te zijn. Hij hoopt dat het allemaal vlot zal gaan, zonder getreuzel. 'Maar ja, dan heb je wel eens dat mensen je staande houden, een praatje met willen maken. Moet je ze weer een mondje geven, kost dat ook weer een uurtje.'

HET IS ZATERDAGMORGEN — prijs de Heer — het is niet te koud. Het dorp Nieuwkoop ligt in Zuid-Holland en is door het Goodwill-korps geadopteerd. Dat betekent dat het korps er een paar keer per jaar het Woord moet gaan verkondigen. En de Strijdkreet moet verkopen. In principe is het Woord verkondigen en de Strijdkreet verkopen een en dezelfde handeling, maar zoals we zullen zien, is dat helaas alleen maar in principe.

Het kost altijd veel moeite om genoeg mensen bij elkaar te krijgen voor Nieuwkoop. De mensen die ten slotte meegaan zijn de oudgedienden van altijd: meneer Snel, die weliswaar geen soldaat is maar bij het Goodwill-korps zijn 'geestelijk huis' heeft, Nel Bakker, een jonge soldaat. Wil Boon, de dochter van de korpskapitein die helemaal niet wilde maar nu wel moet omdat er te weinig mensen zijn, kapitein Boon zelf, Tjitze Grätz, die nergens ontbreekt en zuster Jans die in de wandeling Tante Jans genoemd wordt.

We verdelen ons in groepen; de verslaggever wordt toegevoegd aan kapitein Boon, die de rechterkant van de langgerekte Dorpsstraat zal doen terwijl Wil Boon de linkerkant neemt. De Dorpsstraat herbergt het winkelcentrum van het dorp en de café's. En ook de notabelen wonen er.

We bellen aan. De aannemer. Hij geeft. De melkelaar. Hij geeft. De dokter. De assistente dokter. Hij pissig en vindt het maar netaan goed als we een gratis Strijdkreet in de wachtkamer achterlaten. De winkel in manufacturen. Een gulden. Een huis met een man met een baard die op macramé sloffen loopt. Een gulden. De fietsenwinkel. Een gulden. 'Da's mooi,' zegt kapitein Boon. 'daar ving ik vorige keer bot.' De boekwinkel. Een gulden. Een mooi dubbel huis, ouderwetse misschien de pastorie van de Remonstrants Kerk geweest. Tien gulden. De kapitein gniffelt. Hij zegt grappenmakend: 'Nou, zeg, nou kan ik mijn Strijdkreten wel weggooien.'

Hij raakt het hart van de kwestie: we halen wel geld op, dat is het probleem niet, maar we komen maar niet van die *Strijdkreet* af. *Nee, hoor, mevrouw*, zeggen de mensen stralend, *houd u de Strijdkreet maar gerust, laat u hem maar aan anderen lezen, ik lees hem toch niet, dat zou toch zonde zijn, vindt u ook niet?*

En dat vijftig keer op een ochtend, terwijl wij met twee plastic tassen sjouwen waarin nog honderddrieënvieftig *Strijdkreten* die we kwijt willen. Want wat moeten we ermee? Ze in de Nieuwkoopse plassen kieperen? Da's wel een beetje opzichtig. Ze in een vuilnisbak stoppen? Je maakt het Leger te schande.

'Maar ik stop ze wel eens zo maar in de brievenbussen, hoor,' fluistert een soldaat de verslaggever toe. En een ander bekent: 'Ik geef ze ook wel voor niks weg. Ik moet er toch ook af?'

Ieder korps krijgt iedere twee weken de nieuwe *Strijdkreet*. Ieder korps krijgt een vast aantal exemplaren, en het Goodwill-korps krijgt een vreselijk hoog aantal vaste exemplaren: wel drieëneenhalfduizend. Die aantallen worden door het hoofdkwartier vastgesteld, maar het Goodwill-korps neemt vrijwillig extra *Strijdkreten*. Voor iedere *Strijdkreet* wordt tachtig cent terugverwacht op het hoofdkwartier. Dus je moet er wel mee op stap, al is het maar om die tachtig cent per exemplaar te verdienen en op de giro van het hoofdkwartier te kunnen storten. En vaak draait het er dan op uit dat je wel die tachtig cent per *Strijdkreet* hebt opgehaald, maar dat de mensen het blad zelf niet willen aanpakken. Wat moet je dan? Ermee blijven

venten tot dat je meer geld opgehaald dan ooit en ten slotte dan ook al die *Strijdkreten* stuk voor stuk bent kwijtgeraakt? Als je dat doet, ben je in geen twee weken klaar. En over twee weken verschijnt alweer de nieuwe *Strijdkreet*.

De slager in de Dorpsstraat is een pestkop. Hij laat kapitein Boon achter in de zaak — vol klanten — wachten en wachten en wachten, terwijl hij nog een onsje rookvlees afsnijdt en een ons achterham en drie pond osselapjes klaarmaakt. De kapitein vindt het goed dat de verslaggever ondertussen de klanten de *Strijdkreet* aanbiedt — per slot, nu we hier binnen staan te wachten terwijl het buiten motregent, kunnen we proberen een maximum aantal bladen kwijt te raken. Het duurt lang voor de slager klaar is. Dan krijgt de kapitein een gulden. De *Strijdkreet* kan hij weer meenemen.

Wil Boon sjouwt aan de overkant van de straat ondertussen huis voor huis af. Soms zijn het oude boerderijen die een breed erf hebben en aan de achterzijde grenzen aan de Nieuwkoopse plassen. Dan loop je een eind hoor, erf over, naar de achterdeur, soms de schuur door, voor één gulden. Halverwege de Dorpsstraat ontmoeten we elkaar bij het café. 'Wil, meid,' zegt vader Boon, 'hier zetten ze een goed bakkie en ze geven een knaak. Ga jij nou maar lekker naar binnen met je *Strijdkreet*.'

Wil weigert. Vader heeft het immers ook koud. laat hij nou maar gaan, kan hij een lekker bakkie drinken. Vader wil dat Wil gaat: 'Vooruit kind, het is koud, we hebben nog een heel stuk voor de boeg.'

Aad en Anneke van der Harst van de Gastenburgh, Amsterdam

Ten slotte doet Wil zijn zin. Ze krijgt een bakkie gratis. En een gulden. De tijden worden minder, ook in het café schuiven ze niet zo maar meer een knaak over de toonbank.

In het kleine winkelcentrum verdelen we de adressen: 'Als u nou even de kapper pakt,' zegt kapitein Boon, 'neem ik de bakker.' De verslaggever oppert om de weerloze klanten van de kapper die onder de droogkap zitten even 'me te nemen'. De kapitein vindt dat weliswaar een slim, maar toch verwerpelijk voorstel. 'Niet doen,' zegt hij. 'Je kan niet weten of de kapper dat in zijn hart wel goed vindt, en dan krijgen we daar de volgende keer niks.'

Hij pakt de bakker, en de verslaggever pakt de kapper.

Dan pakt hij de parfumerie en de verslaggever pakt het buurhuis waar een stokoude dame opendoet. 'Ze zijn hier pas geleden nog geweest,' zegt ze. 'Met de *Strijdkreet*, een blauwe omslag had hij. En nou bent u er weer.' Desondanks gaat ze binnen een gulden halen.

De kapitein is zeer vergramd. Huis aan huis krijgen we nu hetzelfde te horen: het Leger is hier pas geweest.

Hoe kan dat? Wie heeft dat gedaan? Is dit onze rayon of is dit niet ons rayon? Nou, wis en zeker is dit ons rayon. Wat heeft een ander korps daar dan te zoeken?

Bij de vijfde klaagster horen we dat die andere

mensen die ook de *Strijdkreet* verkochten, twee weken geleden, met dat blauwe omslag, uit Alphen aan de Rijn kwamen. Kapitein Boon neemt zich voor een zeer hartig woord te spreken met de divisie-officier die Alphen onder zijn beheer heeft. Want dit nemen wij niet.

De huizen die we nu pakken zijn in duo's gebouwd: telkens grenzen twee voordeuren aan elkaar. Dat is handig. De verslaggever belt vast aan, terwijl de kapitein bij het vorige huis het geld in ontvangst staat te nemen. Tegen de tijd dat hij daarmee klaar is, is de deur van het volgende huis net opengedaan; de kapitein hoeft nu alleen nog maar de *Strijdkreet* aan te bieden en op zijn geld te wachten terwijl de verslaggever alvast het volgende huis voorbereidt op zijn komst. Het scheelt de kapitein een hoop tijd. Ja, we houden een goed tempo aan.

'We maken er wel een mooie sport van,' zegt de verslaggever oneerbiedig tegen de kapitein. Zijn gezicht betreft. 'Sport... nou, sport... zo zou ik het toch niet willen noemen. Nee.'

Dan grinnikt hij vriendelijk en zegt: 'Maar één ding is waar: het moet wel leuk blijven natuurlijk.'

Daar worden we het over eens.

We zijn onze honderdvijftig *Strijdkreten* nu bijna kwijt. Daar hebben we tweeënehalf uur over gedaan, en we hebben veel méér mensen aangesproken en veel méér guldens opgehaald dan we *Strijdkreten* zijn kwijtgeraakt.

Alleen niemand, helemaal niemand heeft ons gevraagd te getuigen van de Heer of Zijn Woord te verkondigen.

En het vreemde is dat we daar helemaal op zijn ingeschoten geraakt. De mensen van het Leger zijn eraan gewend geraakt dat ze op deze tochten niet meer zijn dan een glimlachende verkoopmachine. Daar hebben ze hun werkmethode op afgestemd: omdat toch nooit iemand ze binnenvraagt voor een goed gesprek zijn ze zich gaan toeleggen op een geoliede verkoop van de *Strijdkreet* en op het zo efficiënt mogelijk vullen van de collectebussen. Dat wat ooit begon als een middel — de *Strijdkreet*-verkoop als een middel om met de mensen aan de praat te komen — is nu het doel geworden. Daar is niets aan te doen, dat is een proces dat zich in het leven van ieder korps ongemerkt en onbedoeld voltrekt. En zo merkt niemand meer hoe raar het eigenlijk is dat we weigeren als we dan tenslotte toch, één keer maar gedurende deze hele ochtend, ergens worden binnengevraagd voor een kopje koffie. Nee, zeggen we, *we hebben geen tijd*, onze collega loopt aan de overkant en we moeten gelijk uitkomen, volgende keer graag, maar anders moeten we de andere soldaten laten wachten.

We zijn, met andere woorden, een hardwerkend verkoopsysteem geworden. Misschien dat we door onze razendsnelle efficiency nu dus een ziel voor Gods Koninkrijk verloren hebben laten gaan.

Maar als we dat gedaan hebben, deden we het in zalige ontwetendheid. We wisten immers niet beter meer of het ging erom Zijn Woord te verkopen. Niet te verkondigen.

SOLDAAT WIL BOON IS EEN kind van het regiment, zoals dat in de Leger heet. Haar ouders zijn officier. Zij zelf is niet alleen soldaat, maar ze werkt ook in loondienst bij het Leger. Ze is zogezegd soldaat-employé.

Heel haar leven heeft ze met het Leger te maken gehad, ze is met haar ouders van de ene plaats naar de andere getrokken. Een kind van het regiment gaat meestal op de christelijke school en waar je ook in de klas kwam, je had meestal een streepje voor als je vader officier was. Je hield er ook spreekbeurten over, en gepest werd je nooit. De enige officierskinderen die gepest werden waren de kinderen van de officieren die 'niet aansloegen' bij het korps — die werden door de kinderen van de soldaten dan wel te grazen genomen.

Ze heeft haar werk als receptioniste op Nummer Veertien niet gezocht. Ze was in Portugal geweest, een paar jaar om daar een korps van het Leger des Heils te helpen opzetten, en toen ze terugkwam, had ze geen werk. Een beetje toeval zorgde dat ze op Nummer Veertien, op de Wallen terecht kwam. Korte tijd later zorgde het toeval voor een tweede verrassing: haar ouders werden de korpsofficier van het Goodwill-korps op diezelfde Wallen, op de Oudezijds Achterburgwal nadat Jannie van Dam als kapitein de dienst had verlaten. Nu wonen vader en moeder Boon op de eerste verdieping boven de korpszaal en Wil woont op de tweede verdieping in een piepklein flatje.

Ze vond het wonen op de Wallen vanaf het begin niet prettig, ze stond 'afwijzend' tegenover het milieu van hoeren en prostituanten, en cafés en sekshuizen. Het was ook moeilijk voor haar: ze was dit niet gewend en had net als haar ouders het grootste deel van haar leven in de provincie gewoond. Daar was een soldaat iemand. Hier ook wel, maar toch... 'je hebt het uniform aan, dat omgeeft je, dat beschermt je, en dat heb ik wel nodig.' In het begin op de Wallen groette ze iedereen terug die haar gedag zei. Toen kwam op een dag een man naast haar lopen die ze had toegeknikt nadat hij goeiemorgen zei. Hij vroeg of ze mee koffie ging drinken, hij vroeg het wel vriendelijk, maar toch. Sinds die dag let ze er speciaal op dat ze de mensen die ze niet zélf kent, ook niet groet, al groeten ze haar.

Ze is verlegen, vindt ze zelf. De buurt maakt haar ook verlegen. Links en rechts zijn hoerenkasten. Ze loopt er altijd langs als ze haar hondje uitlaat, en nu is zo zover dat ze wel eens een van de dames groet. Maar een praatje maken, nee, dat is er niet bij. Dat zou ze niet durven.

Ze begint 's morgens om halfnegen. Dan zit ze op Nummer Veertien op de Oudezijds Voorburgwal en neemt de telefoon aan en staat de klanten te woord die een afspraak hebben met het maatschappelijk werk elders in het gebouw. En ze helpt de mensen die gebudgetteerd worden. 'Die staan er vaak het eerste. Wie dat zijn? Er zijn mensen die vrijwillig hun geld bij ons vastzetten én dan iedere dag of een paar keer per week een vast bedragje komen halen. Anders jagen ze er alles in een keer doorheen, dat weten

ze zelf ook wel. Zo'n stuk of tien van die klanten heb ik.'

De receptie, zegt ze, is de spil waar alles om draait. De receptie is tegelijk wachtkamer voor het maatschappelijk werk — daar zitten mannen ('ja, meest mannen, nou u het zegt, ja, het zijn meest mannen') te wachten op een gesprek met de maatschappelijk werkster. Voor een jong meisje bieden ze een weinig onderhoudend gezelschap — vaak hangen ze vermoeid op de stoelen, soms uitgemergeld, soms opgeblazen van de drank, soms brommerig, soms overmatig spraakzaam. Ze maken opmerkingen waar een meisje van bloost, ook als je, zoals Wil, er al een halfjaar werkt. En ze kan daar al zo slecht tegen. 'Daarom wil ik ook niet met de *Strijdkreet* de cafés in, in Brabant, waar mijn ouders werkten, ben ik wel eens meegegaan met het verkopen van de *Strijdkreet*, maar dan maken ze zulke geintjes tegen je, ze gaan om je heen hangen, er gebeuren dan dingen die je niet kan voorzien, je weet niet wat je met je zelf aanmoet. Op de Gastenburgh heb je ook van die toespelingen, net als op Nummer Veertien, maar alleen nog erger. Daarom zeg ik: de *Strijdkreet* in de cafés, dat doe ik niet. Ik zeg maar: als je te veel doet voor het Leger, houdt het ook geen stand.

Het ontmoedigende van het Goodwill-korps, zegt ze, is dat er zo weinig mensen actief zijn. 'Ja, de mensen nemen het maar makkelijk tegenwoordig, ze zitten liever 's avonds achter de televisie.' Daarom komt al het werk altijd op dezelfde neer. Zij is een van degenen die nooit ontbreekt bij de openlucht op vrijdagavond, en ze speelt soms gitaar in de verlossingssamenkomst. Ze zit op donderdagavond op het jeugdkoord waar zij met haar drieëntwintig jaar de jongste is, en waar ze wel graag komt ('want het is mooi als je veel mag geven') maar waar ze helemaal geen gesprekspartners voor zich zelf vindt. De meeste leden zijn oudere soldaten en officieren die in de Goodwill werken, of het zijn mensen die hun 'geestelijk huis' hebben bij het Goodwill-korps — lieve mensen, daar niet van, maar niet zo aanspreekbaar.

Samen met haar moeder heeft ze een belangrijke taak in het Goodwill-werk: naast haar piepkleine flatje is de zolder waar twee kamertjes afgesloten zijn, en daar zijn vier slaapplekken. Er staat verder een tafel met vijf stoelen, een kastje met servies en hagelslag en jam. Het ziet er allemaal heel schoon en netjes uit, maar het is wel pál naast haar eigen woonkamertje.

Deze zolder, met zijn vier bedden, is de vrouwenopvang. Vaak is het de politie die er vrouwen aflevert. Soms midden in de nacht.

Dan staat Wil op, of haar moeder — al naargelang wie er de beurt heeft — en stopt de zwerfster in bed, wekt haar de volgende ochtend, zorgt voor het ontbijt, haalt het bed af en brengt het beddegoed naar de Gastenburgh aan de overkant, waar ze grote wasmachines hebben, en ruimt de zolder op. Het hoort bij het korpswerk van haar moeder die immers officier is. Maar omdat moeder Boon het werk niet goed aankant, neemt Wil de helft ervan over.

Lang praten met de vrouwen die om onderdak

komen, doet ze meestal niet. Ze ziet de blauwe plekken. Ze hoort vreemde talen. Soms schuiven twee meisjes hun bedden tegen elkaar, dan denkt ze er het hare van, maar er iets van zeggen doet ze niet, al weet ze 'dat het een gruwel is in Gods ogen en ook in mijn eigen ogen'. Ze gelooft niet dat ze zelf een homoseksueel kent of wel eens ontmoet heeft; alleen die meisjes waar ze zo wel eens haar gedachten over heeft. 'Maar die gedachten stop ik weg, klaar, af.'

Het is wonderlijk, maar waar: op de Wallen, midden in het hart van Amsterdam, is haar wereld toch heel klein gebleven. Kranten lezen, zegt ze, doet ze nooit. *Het Parool* komt automatisch in de bus omdat het korps erop geabonneerd is, maar als haar vader een eigen krant koopt, is het *de Telegraaf*. Televisie ziet ze niet veel, al probeert ze het Journaal te volgen. Ze ziet soms de EO die 'heel positief' is. Ze kent wat mensen van evangelische bewegingen als *Jeugd met een Opdracht* ('dat lijkt op Youth for Christ') en in de binnenstad kent ze een paar mensen van het christelijk hotel De Shelter en van de evangelische woonboot De Ark, waar verslaafden worden opgevangen.

Voor een soldaat van het Leger bestaat er geen nascholing, geen cursus, en weinig begeleiding anders dan van de officier (en dat is Wil haar eigen vader). Er is gewoon niet veel voor ze, behalve de grote bijeenkomsten waar ze massaal naar toe gaan en worden toegesproken door gedreven leiders tot ze diep geroerd en geëmotioneerd weer naar huis gaan, vastbesloten de Strijd tegen Satan verder te strijden. Maar als ze thuis zijn, is het enige *de Salvo*, maandblad voor heilssoldaten.

Hoewel haar wereld klein is, is hij niet vol van zelfsprekendheden. Sinds Wil een tijd bij de zending van het Leger in Portugal heeft gewerkt, is ze anders naar Nederland en naar het Leger hier gaan kijken: 'We zijn zo materialistisch. In hun armoede zijn de Portugezen veel hartelijker en spontaner voor elkaar, en veel behulpzamer. Dat mis ik hier.' Sinds ze hier terug is, kijkt ze wel eens naar die wereld van neon, seks en klatergeld om haar heen met een blik van: *waar gaat het eigenlijk over? Wat dóé ik hier eigenlijk?* Als ze haar plaats niet in het Leger vond, dan denkt ze dat ze iets zou voelen voor het Volle Evangelie of de Pinkstergemeente.

Haar tante is zendeling in Brazilië bij het *Volle Evangelie*, een van de emotionele, doelbewuste, theologisch primitieve maar heel duidelijk charismatische bewegingen die in Zuid-Amerika zo'n succes heeft, net als de Pinkstergemeente. 'Vol Evangelie, Pinkstergemeenten, dat is uitvoërend, actief, er zit veel actie in, meer dan bij voorbeeld de Hervormde Kerk hier waar de mensen passief in de banken zitten, voor mij zelf komt als meer *levend* over.'

Het moeilijke is dat je soms *zelf* tot een oplossing moet komen bij alle tegenstrijdigheden die je bestormen. Dat ben je niet gewend, tot nu toe heeft ze als heilssoldaat in de lijn van haar leven altijd de lijn van God herkend. Veel van de dingen gingen soms ook wel vanzelfsprekend, hoe-

Gezinsbondsdag, Utrecht

wel het soldaat worden toch een heel bewuste keuze van haar is geweest.

Je kunt het kiezen van je toekomst vergelijken met de grote vredesdemonstratie op 21 november 1981. Eigenlijk vond ze dat het Leger voor zijn mening inzake kernbewapening moest uitkomen, 'ook al geeft het gedonder'. Maar de Legerleiding zei dat ze *geen* standpunt in wilde nemen, en de soldaten en de officieren mochten ook niet in uniform in de Vredesdemonstratie meelopen. 'Ik weet de reden niet, maar ik denk omdat William Booth toch ook nooit aan politiek heeft gedaan. Toch had ik wel mee willen lopen, op die dag op het Museumplein. Maar in je ééntje, je gaat toch maar niet. Je volgt dan toch maar weer het grootste deel.'

DE GROOTSTE ZORG VAN het Leger is het eigen jeugdwerk. De commandant klaagt steen en been over in *De Salvo*. En als je terugkijkt naar Vli-

singen, is er ook reden tot zorg. Het is maandag, kwart over zes, en er is jonkheer en jonkvrouw. Vanaf een jaar of zeven, acht kan ieder kind van het regiment jong-soldaat worden. In Vlissingen zitten er vandaag zegge en schreeve drie kinderen op de jong-soldatenles: *Johanneke*, *Danielle* en *Mike*. En Mike is nog misselijk op de bus heeft hij al moeten overgeven. Ze zitten in de koffiekamer, en luitenant Wiersma vangt ze op want de juf, Hanneke, is laat. De kinderen lezen wat in hun *jong-soldaat Groeiboek*, een kleurige multimap voor al jong-soldaatjes in Nederland.

Als je een aantal taken uit het *Groeiboek* af hebt, kun je een speldje verdienen: rood, geel, of blauw. Rood is het bloed van Jezus Christus. Geel is het vuur van de Heilige Geest. Blauw is de kleur van de bekeerde ziel.

Hanneke komt toch. Ze vertelt de kinderen iets over het maatschappelijk werk. Dat wordt gedaan door...?

'Officiëren,' zeggen de kinderen.

En door wie nog meer?

'Heilssoldaten,' zeggen de kinderen.

En door wie nog meer?

'Door de korpscadet en de jong-soldaat.'

Goed zo.

En voor wie is dat werk?

'Voor zwervers.'

En voor wie nog meer?

'Voor alcoholisten.'

En voor wie ook nog meer?

'Voor gevangenen.'

Goed zo.

Waarom mag je niet roken? vraagt Hanneke.

'Dat is slecht voor je lichaam.'

'Want ik sport,' voegt Joke eraan toe.

Waarom mag je niet drinken?

'Dat is ook slecht voor je lichaam.'

Heel goed zo.

Waarom draag je vaak je uniform van jong-soldaat: blauwe rok, blauwe trui, wit overhemd, Legerdas?

'Je moet laten zien dat je bij het Leger hoort.'

Waar is het Leger voor?

'In de eerste plaats om de mensen bij God te brengen. De mensen zeggen vaak: het Leger doet veel goed. Maar dat is bijzaak. Het gaat er-

om dat we de mensen terugbrengen naar God.'

Heel goed.

Maar de meisjes weten opeens nog wat béters: ze lopen weg en een ogenblik later maken ze de prachtigste handstand die Onze Lieve Heer de laatste jaren onder ogen heeft gehad.

Hanneke, die er moe uitziet, vindt het ook héél goed zo. Tot slot gaat ze nog even met ze op de knietjes. Ogen stijf dicht. Danielle, die niet vaak komt op de les, en Joke, die trouwer is, en Mike, die zo misselijk was in de bus, danken God voor de mooie dag. En dat Hij Mike maar gauw beter maken zal.

INGRID HARMS/
TESSEL POLLMANN

De illustratie boven aan de pagina's komt uit de brochure 'Avontuur met God', een uitgave van het Leger des Heils.